

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Marjeta Cimerman

Mentor: iz. prof. dr. Mitja Žagar

**NEKATERI TRENDI V ZAKONODAJAH ZAHODNIH DRŽAV, KI UREJAJO
ISTOSPOLNE SKUPNOSTI**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2003

KAZALO

1. UVOD	3
2. PRO ET CONTRA: ALI JE ZAHTEVA PO PRIZNAVANJU ISTOSPOLNIH SKUPNOSTI UTEMELJENA?	6
2.1. TRADICIONALISTI: ZAKONSKA ZVEZA JE SKUPNOST MOŽA IN ŽENE	6
2.2. LIBERALCI: PRAVICA DO ENAKEGA OBRAVNAVANJA IN PRAVICA DO ZASEBNOSTI.....	7
3. OPREDELITEV POJMOV	8
3.1. (ISTO)SPOLNA USMERJENOST, GEJI IN LEZBIJKE.....	8
3.2. ZAKONSKA ZVEZA IN DRUGI PRAVNI INSTITUTI	10
4. ZGODOVINSKI RAZVOJ IN SEDANJE STANJE V ZAKONODAJAH IZBRANIH DRŽAV.....	13
4. 1. DANSKA.....	13
4.1.1. PRAVNI POLOŽAJ	14
4.1.2. ZAKON O REGISTRIRANEM PARTNERSTVU	14
4.1.2.1. Sklenitev registriranega partnerstva in pravne posledice.....	15
4.1.2.2. Prenehanje registriranega partnerstva	16
4.1.3. ZAKLJUČEK	17
4.2. NIZOZEMSKA	18
4.2.1. PRAVNI POLOŽAJ	18
4.2.2. ZAKON O ODPRTJU ZAKONSKE ZVEZE	20
4.2.2.1. Sklenitev zakonske zveze in pravne posledice	21
4.2.2.2. Prenehanje zakonske zveze.....	23
4.2.3. ZAKON O POSVOJITVI S STRANI ISTOSPOLNO USMERJENIH OSEB	24
4.2.4. ZAKLJUČEK	25
4.3. NEMČIJA	27
4.3.1. PRAVNI POLOŽAJ	28
4.3.2. ZAKON O ŽIVLJENJSKEM PARTNERSTVU	29
4.3.2.1. Sklenitev življenjskega partnerstva	29
4.3.2.2. Prenehanje življenjskega partnerstva	31
4.3.2.3. Področja, ki so ostala odprta	32
4.3.3. DEŽELNA RAVEN	33
4.3.3.1. Tožba pred zveznim ustavnim sodiščem	33
4.3.4. ZAKLJUČEK	34
4.4. KANADA	35
4.4.1. PRAVNI POLOŽAJ	35
4.4.1.1. M. proti H.....	37
4.4.1.2. Halpern proti Kanadi – nov razvoj dogodkov.....	37
4.4.2. ZVEZNI ZAKON C-23	38
4.4.3. ZAKONODAJA V PROVINCAH.....	40
4.4.3.1. Britanska Kolumbija	40
4.4.3.2. Ontario	41
4.4.3.3. Quebec.....	42

4.4.3.4. Nova Škotska	43
4.4.4. ZAKLJUČEK	44
4.5. ITALIJA.....	45
4.5.1. PRAVNI POLOŽAJ	45
4.5.2. SIMBOLNA REGISTRACIJA PARTNERSTEV	46
4.5.3. ZAKLJUČEK	48
4.6. ZDA	49
4.6.1. PRAVNI POLOŽAJ	49
4.6.1.1. Baehr proti Lewinu (zvezna država Havaji)	51
4.6.1.2. Baker proti zvezni državi Vermont	52
4.6.2. ZVEZNI ZAKON DOMA	52
4.6.3. ZAKONODAJA V ZVEZNIH DRŽAVAH	53
4.6.3.1. Vermont	54
4.6.3.2. Kalifornija	55
4.6.3.3. Havaji	56
4.6.4. ZAKLJUČEK	57
5. SLOVENIJA.....	59
5.1. PRAVNI POLOŽAJ	60
5.2. PREDLOG ZAKONA O REGISTRIRANI ISTOSPOLNI SKUPNOSTI.....	61
5.2.1. Trenutno stanje.....	62
5.3. ZAKLJUČEK	64
6. PRIMERJALNA ANALIZA	65
6.1. EVROPSKI MODEL REGISTRIRANIH PARTNERSTEV	66
6.2. AMERIŠKI MODEL REGISTRIRANIH SKUPNIH GOSPODINJSTEV	67
6.3. KANADSKI MODEL ZUNAJZAKONSKE SKUPNOSTI ZA ISTOSPOLNE PARE	68
6.4. REGISTRIRANO PARTNERSTVO <i>PROTI</i> REGISTRIRANEMU SKUPNEMU GOSPODINJSTVU <i>PROTI</i> ZUNAJZAKONSKI SKUPNOSTI ZA ISTOSPOLNE PARE	69
6.4.1. Pogoji, pravice in dolžnosti.....	69
6.4.2. Starševske pravice	70
7. SKLEP	71
8. BIBLIOGRAFIJA.....	74
8.1. VIRI	74
8.2. INTERVJU	77
8.3. MEDMREŽNI VIRI	77
8.4. PRAVNI VIRI	80

1. UVOD

Če bi vam nekdo rekel, da za trenutek zaprite oči in si predstavljate zakonski par, kaj bi si pod to besedno zvezo predstavljali? Mladoporočenca? Dedka in babico, ki sta že več kot pol stoletja skupaj? Ali morda moža in ženo, ki se prepirata o delitvi premoženja?

Marsikaj bi lahko navedli v odgovor, prepričana pa sem, da bi v predstavi vedno nastopala moški in ženska, zelo težko pa dva moška ali dve ženski. Vendar obstajajo tudi istospolni pari, ki se prav tako lahko znajdejo v eni izmed zgoraj navedenih situacij iz partnerskega življenja: začetek, trajanje, pa tudi razdor partnerstva. A s pomembno razliko: istospolni pari ne morejo skleniti pravno priznane zakonske zveze in so tako izključeni iz pravic in dolžnosti, ki jih zakonska zveza nalaga. Še več: istospolni pari so tudi izločeni iz vsakršnega drugega pravnega instituta, kot je npr. zunajzakonska skupnost, ki bi lahko urejal njihovo partnerstvo. Istospolno usmerjeni ljudje po 2. svetovni vojni javno postavljajo vprašanje: kaj je narobe, če si dva moška ali dve ženski želita javno izkazati ljubezen, skupaj živeti in skupaj vzgajati otroke? Po vsem svetu si aktivisti za pravice istospolno usmerjenih oseb trudijo dokazati, da je diskriminacija na podlagi spolne usmerjenosti napačna (Wintemute, 1995:1). Zahtevajo enako obravnavanje na vseh področjih človekovega delovanja – tudi pri priznavanju partnerstev.

Na koncu 20. stoletja so se pojavile velike spremembe na področju urejanja istospolnih skupnosti: prakse držav Zahodne Evrope, Severne Amerike in prizadevanja znotraj EU na področju preprečevanja diskriminacije na podlagi istospolne usmerjenosti imajo za posledico pravno priznavanje istospolnih skupnosti, kar predstavlja novost v urejanju razmerij med odraslimi osebami. Zato sem si za cilj diplomskega dela zastavila ugotoviti trende v razvoju pravnega urejanja istospolnih skupnosti. Trende bom ugotavljala z analizo štirih držav, kjer je ta problematika zakonsko urejena (Nemčija, Nizozemska, Danska in Kanada). Ob tem bom analizirala še situacijo v dveh državah, ki zaščito istospolnih skupnosti urejata na lokalni ravni: Italija in ZDA. Urejanje istospolnih skupnosti je aktualno tudi za Slovenijo: po neuspelem predlogu zakona iz leta 1998, ki naj bi urejal istospolne skupnosti, se sedaj pripravlja nov predlog.

Iz zgoraj napisanega sledi prva od dveh hipotez, ki jo bom skušala potrditi ali zavreči v nadaljevanju naloge:

V državah Zahodne Evrope in Severne Amerike obstaja trend uveljavljanja zaščitne zakonodaje istospolnih skupnosti, ki odpravlja neenakosti med istospolnimi skupnostmi in

(zakonskimi) skupnostmi moža in žene na podlagi načela nediskriminacije oz. načela enakega obravnavanja.

Vendar se je boj za priznavanje istospolnih partnerstev izkazal za trd oreh, dosti trši od npr. boja za uvedbo protidiskriminacijskih določil v zakonodaje držav.¹ Razprave o istospolnih partnerstvih in na sploh o pravicah istospolno usmerjenih oseb so še vedno močno obremenjene s ugotavljanjem vzrokov za istospolno usmerjenost in z njeno »moralnostjo« (Berger, Lewis, 1998:15). Urejanje položaja istospolnih parov je odvisno tudi od moči različnih verskih skupnosti v državah, strahu pred povečanim priseljevanjem tujcev in strahu pred načeto integriteto tradicionalnih družin, predvsem kar se tiče vzgoje otrok (Waalwijk, 2001:453). Iz tega izhaja moja druga hipoteza:

Države se pri definiranju zakonske zveze poslužujejo tradicionalne definicije, ki pravi, da zakonsko zvezo tvorita moški in ženska, in so zato pri pravnem urejanju istospolnih skupnosti uvajale nove pravne inštitute, ki omogočajo predvsem finančne pravice in dolžnosti partnerjev, v veliko manjši meri pa starševske pravice.

Sama se v tem delu ne ukvarjam z vzroki, ki povzročajo istospolno usmerjenost, pojem (isto)spolne usmerjenosti in njeno obravnavo le pojasnim. Prav tako pojasnim zakonsko zvezo in pravne inštitute za urejanje istospolnih skupnosti, ki se pojavljajo v nadaljevanju.

V poglavju »Pro et contra: ali je priznavanje istospolnih skupnosti sploh utemeljeno?« predstavim dva različna pogleda na obravnavano tematiko, tradicionalnega in liberalnega. Nato podam pregled zgodovinskega razvoja in sedanjega stanja v zakonodajah Danske, Nizozemske, Nemčije, Kanade, Italije in ZDA. Na začetku vsakega poglavja o posamezni državi poskušam predstaviti socialni položaj istospolno usmerjenih oseb, pojasnim kako se v dotični državi sprejema zakonodaja in kakšen je splošni pravni položaj istospolno usmerjenih oseb. Nato se podrobneje lotim zakonodaje, ki ureja istospolna partnerstva. Na koncu preverim, če postavljene hipoteze veljajo za posamezno državo. Obravnavam tudi poskus sprejemanja zakonodaje o ureditvi istospolnih skupnosti v Sloveniji. V primerjalni analizi poskušam, glede na obravnavane države, postaviti tri modele urejanja istospolnih partnerstev in njihovo primerjavo.

¹ Prepoved diskriminacije na podlagi spolne usmerjenosti lahko najdemo v zakonodajah zelo različnih držav, kot npr.: v ustavi Južnoafriške Republike, v kazenskih zakonikih Francije, Slovenije, Nizozemske, Norveške, Švedske in v zakonih o delovnih razmerjih Kalifornije in Izraela (Wintemute, 1995:264-267).

Trende bom ugotavljala s primerjalno analizo šestih držav. Pri tej analizi bom analizirala primarne pravne vire, ter pri tem uporabila zlasti primerjalno pravno analizo, konceptualno analizo in primerjalno-zgodovinsko analizo ter sekundarno analizo. Pri ugotavljanju stanja v Sloveniji bom uporabila tudi strukturirani intervju s polzaprtim vprašalnikom.

2. PRO ET CONTRA: ali je zahteva po priznavanju istospolnih skupnosti utemeljena?

Pri debati o utemeljenosti zahteve po priznavanju istospolnih skupnosti se pojavljata dva pristopa. Prvi, ki ga lahko poimenujemo tradicionalistični pristop, zanika istospolne skupnosti in priznava le skupnost moža in žene kot edino »dobro« zakonsko skupnost (Simoniti, 1999: 32).

Drugi, liberalni pristop, pa se bori za priznavanje istopolnih skupnosti. Pri tem se uporabljata dva tipa argumentov: 1) argumenti, ki se nanašajo na enako obravnavanje in ukinitve nerealnih predsodkov, kot so npr. rasizem in seksizem in 2) argumenti, ki se nanašajo na osnovne človekove pravice in svoboščine, kot so pravica do intimnega življenja (Richards, 2001:25). Iz tega lahko izluščimo dve načeli: načelo enakosti in načelo pravice do zasebnosti.

2.1. Tradicionalisti: zakonska zveza je skupnost moža in žene

Za tradicionaliste je normalno tisto, kar nam zapoveduje zgodovina ali vera, da je naravno za ljudi. Tako tradicionalisti pojmujejo za edino naravno, in tako normalno, zakonsko zvezo med možem in žensko, katere namen je prokreacija otrok. Priznavanje istospolne zakonske zveze bi pomenilo spodkopavanje »prave« zakonske zveze, ki je že tako ali tako v nevarnosti zaradi razvoja družbe, ki dopušča npr. razveze (Eskride Jr., 2001:117). Ker istospolni pari zaradi narave partnerstva ne morejo imeti svojih otrok, se jih po tradicionalnem pojmovanju ne more in ne sme izenačiti s pari različnih spolov. Istospolni pari se zagovarjajo, da se pari različnih spolov lahko poročajo, ne da bi jim bilo pri tem potrebno dokazati, da imajo namen in sposobnost imeti otroke. Sposobnost prokreacije ni pogoj za sklenitev zakonske zveze, razen če je potrebno opravičiti prepoved zakonske zveze istospolnim partnerjem. Vendar večine tradicionalistov s tem argumentom ne prepričajo (Simoniti, 1999:32).

Res je, da obstaja povezava med zakonsko zvezo in rojstvom otrok. Zakonska zveza zagotavlja pravno osnovo za trajno in trdno razmerje in s tem stabilno okolje za otrokov razvoj. Vendar pa biološko starševstvo ni edino starševstvo, ki ga poznamo v današnji družbi. Imamo še dve kategoriji: pravno in funkcionalno starševstvo, kjer se najde prostor tudi za istospolne pare. Z osredotočenjem le na biološko starševstvo, lahko spregledamo pomembno dejstvo, da istospolni pari že sedaj imajo in vzgajajo otroke (Simoniti, 1999:33).

Kljub temu obstaja kar nekaj argumentov proti starševstvu istospolnih parov. Večina teh argumentov se sklicuje na (najboljšo) otrokovo korist. Tako otrok potrebuje očeta in mater, da se lahko pravilno identificira s svojo spolno vlogo. Če ta zahteva ni izpolnjena, se poveča možnost, da bodo tudi otroci iz istospolnih družin sami postali istospolno usmerjeni. Nadaljnje so otroci podvrženi pritiskom iz okolja in stigmatizaciji, ker pač ne živijo v tradicionalni družini (Simoniti, 1999:35).

2.2. Liberalci: pravica do enakega obravnavanja in pravica do zasebnosti

Prvi argument, ki ga navajajo liberalci v prid priznavanju istospolnih partnerstev je načelo enakega obravnavanja. Trdijo, da smo vsi ljudje v svojem bistvu enaki – enako racionalni in sposobni določiti, kaj je za nas dobro in kaj ne (Simoniti, 1999:29). Prav tako smo ljudje sami sposobni določiti, kaj je za nas normalno in kaj ne. Tisto kar je lahko normalno enemu, drugemu morda ni in liberalna država naj bi urejala raznolikost okusov (Eskridge Jr., 2001:118). Nadalje naj bi bila liberalna država moralno nevtralna pri reševanju takih posameznikovih potreb, kot je zakonska zveza. Iz tega sledi, da bi morali biti istospolni pari obravnavani enako kot pari različnih spolov. Cilj zakonske zveze, da združi dve osebi, lahko dosežejo tudi istospolni pari. Skrb, da bi dopustitev zakonske zveze istospolnim parom ogrozila institut zakonske zveze je odveč in nepravilno je, da istospolni pari nimajo dostopa do pravic in dolžnosti, ki izhajajo iz zakonske zveze (Eskridge Jr., 2001:117).

Drugi argument se nanaša na pravico do zasebnosti in njen dvojni pomen. Po eni strani pravica do zasebnosti brani posameznika pred neupravičenim posegom v njegovo telesno integriteto, njegov dom, njegovo lastnino. Se pravi, pravica do zasebnosti brani posameznika pred vmešavanjem tretjih oseb v njegovo osebo. Pravni red ne omogoča le varovanja posameznika pred fizičnim posegom v posameznikovo integriteto, pač varuje tudi posameznikovo osebnost kot celoto. Govorimo o posameznikovi avtonomiji, da sam upravlja s svojim življenjem in da svobodno razvija svojo identiteto. To pomeni, da se v bistvu nihče, niti država, ne sme vmešavati v posameznikovo zasebno življenje (Simoniti, 1999:23,24). V posameznikovo zasebno sfero spada tudi posameznikova odločitev s kom si bo ustvaril družino oz. s kom bo živel v partnerstvu. Država pa s tem, ko omogoča sklenitev zakonske zveze le parom različnih spolov, krši to načelo zasebnosti istospolnim parom, saj se vmešava v izbor posameznikovega partnerja. Simoniti (1999:26) trdi, da država nima pravice zakonske zveze vsebinsko zapolnjevati po svoji želji in da ne more zanikati takšne kvalitete življenja le eni skupni ljudi.

3. OPREDELITEV POJMOV

3.1. (Isto)spolna usmerjenost, geji in lezbijke

Spolna usmerjenost je zelo kompleksen pojem. Wintemute (1995:6) trdi, da lahko človeško spolno usmerjenost opredelimo na več načinov:

- a) Posameznikova spolna usmerjenost nakazuje, da ko se posameznik odloča, s kom se bo zapletel v čustveno-seksualno razmerje, ga čustveno ali seksualno privlačijo osebe nasprotnega spola, osebe obeh spolov ali osebe istega spola. Govorimo o tem, kdo posameznika privlači.
- b) Posameznikova spolna usmerjenost nakazuje, da ko se posameznik dejansko zaplete v neko čustveno-seksualno razmerje, so njegovi partnerji nasprotnega spola, istega spola ali obeh spolov. Govorimo o posameznikovem vedenju.
- c) Posameznikova spolna usmerjenost se lahko kaže tudi kot posameznikova identiteta. Kar pomeni, da se posameznik na podlagi svojega vedenja ali na podlagi občutkov, kdo ga privlači, identificira z drugimi podobnimi posamezniki ali da se identificira kot poseben.

Ni nujno, da obstaja povezava med tem, kdo posameznika privlači, kako se posameznik vede in kakšna je njegova identiteta. Poleg tega te definicije govorijo le o spolu oseb s katerimi se posameznik zaplete in posledično o njegovi identiteti, ne povedo pa veliko o vsebini razmerja v katerega se posameznik zaplete. Vendar za potrebe lažjega razumevanja in poenostavitve jemljem, kot da vse tri opredelitve med seboj sovpadajo. Na primer: nekega moškega privlačijo drugi moški, ima spolne odnose in razmerja z moškimi in se tudi identificira kot gej. Torej, na podlagi tega, kdo ga privlači in na podlagi njegovega vedenja, narave njegovih razmerij in narave njegove identifikacije, lahko zaključimo, da je istospolno usmerjen.

Kadar govorim o spolni usmerjenosti posameznikov govorim o heteroseksualni, biseksualni in istospolni usmerjenosti. Posamezniki so tako heteroseksualni, biseksualni ali geji in lezbijke. Besedi »heteroseksualec« se izogibam, prav tako kot se izogibam besedi »homoseksualec«. Obveljalo je namreč mnenje², da ima beseda »homoseksualec« negativen pomen, saj je v medicini in psihiatriji označeval iztirjence. Prav tako se mi zdi neprimeren izraz »istospolniki« in »istospolneži«. Tudi za žensko obliko istospolne usmerjenosti se mi zdi

² Za podrobnejšo utemeljitev glej Wintemute (1995:7) in Kuhar (2002:141).

neprimerna beseda »homoseksualka« ali »istospolnica«. Namesto tega uporabljam besedi »gej« in »lezbijka«.

Če privzamemo, da spolna usmerjenost narekuje identiteto, ima beseda gej tudi političen pomen.³ Beseda gej⁴ tako ne označuje le (isto)spolne usmerjenosti, pač pa tudi odprt političen aktivizem in nov temelj za samoidentifikacijo (Kuhar, 2001:78).

Ko govorim o naravi partnerstva/skupnosti/zakonske zveze, govorim o istospolnih skupnostih/partnerstvih/zakonskih zvezah in zakonskih zvezah/skupnostih posameznikov različnih spolov.

Spolna usmerjenost se lahko tudi obravnava na različne načine. Obravnava spolne usmerjenosti je pomembna za prepoved diskriminacije glede na spolno usmerjenost. Wintemute (1995:17) meni, da se lahko spolno usmerjenost obravnava kot:

1. nespremenljiv položaj: spolne usmerjenosti si posameznik ne izbere, zato je tako nespremenljiva, kot sta rasa in spol.
2. temeljno svobščino: spolno usmerjenost (kot vedenje) si posameznik izbere in je bistvenega pomena za njegovo osebno srečo, zato je osnovna svobščina, kot sta svoboda vere in politično prepričanje, in spada tudi v pravico do združevanja in izražanja.
3. obliko spolne diskriminacije: (ne)sprejemljivost posameznikovega spolnega vedenja je odvisna od njegovega spola (če si moški izbere za partnerja osebo ženskega spola je to sprejemljivo, če bi si ženska izbrala za partnerja osebo ženskega spola, pa ne). Torej spada diskriminacija na podlagi spolne usmerjenosti med spolno diskriminacijo, prav tako kot spolno nadlegovanje in diskriminacija zaradi nosečnosti.

Iz te opredelitve izhajajo tri načela, ki lahko uvrščajo spolno usmerjenost med človekove pravice, ki naj bi jih država varovala. Zato: 1) država naj ne bi delala razlik med nespremenljivimi statusi, 2) država se naj ne bi vmešavala v temeljne svoboščine in 3) država naj ne bi delala razlik med spoloma.

³ Leta 1985 so tudi slovenski aktivisti za pravice istospolno usmerjenih oseb napisali manifest »Viva la difference«, v katerem so opredelili razliko med gejem in homoseksualcem: »Gay je oseba, ki je seksualno nagnjena k istemu spolu, vendar to svoje nagnjenje realizira preko socialnih faktorjev. Na tak način izgrajuje ,...,svojo zavest in svoje institucije, ..., - skratka skupnost. Na drugi strani pa je homoseksualec nekdo, katerega kontakt z osebami istega spola se začne in konča pri seksu, brez neke jasne zavesti o svoji pravi identiteti« (Kuhar, 2001:144).

⁴ Opozoriti velja, da se beseda gej v političnem pomenu ne nanaša le na moške, pač pa tudi na ženske. Na angleško govorečem področju lahko frazo »I'm gay« uporabljajo tako moški kot ženske.

3.2. Zakonska zveza in drugi pravni instituti

»Zakonska zveza ima kot socialni fenomen pomen odnosnosti. Je poseben družbeni odnos, ki javno sankcionira (civilno ali religiozno) intimni odnos moža in žene z določenimi obojestranskimi dolžnostmi in pravicami enega in drugega« (Bajzek, 1995:91).

V naši kulturi (pa tudi v drugih) veljata poroka in sklenitev zakona za normalen in zaželen pojav, ki naj potrdi globlje vezi med partnerjema in ki naj jima omogoči, da oblikujeta družino (Musek, 1995:130).⁵ Vendar pa se od 80. let naprej opazi novo pojmovanje zakonske zveze: zakonska zveza se ne dojema več kot institucija, katere glavni namen je prokreacija, temveč je institucija, ki temelji na ljubezni, predanosti in tovariških odnosih (Merin, 2002:30). V moderni družbi je zakonska zveza stvar izbire posameznika in s tem postane zakonska zveza vedno bolj privatna, intimna zadeva dveh posameznikov (Bajzek, 1995:92). V večini zahodnih držav se trenutno zakonska zveza pojmuje kot pravna, sekularna in pogodbeni institucija, ki združuje dva človeka in je kot taka na voljo skorajda vsem ljudem (Merin, 2002:33). Opazimo lahko, da se pri obravnavanju zakonske zveze jemlje za nekaj povsem samoumevnega, da zakonsko zvezo tvorita moški in ženska. Ko so se pojavile zahteve po pravni ureditvi istospolnih skupnostih, se je najprej pojavilo vprašanje ali naj se istospolnim parom res dovoli sklenitev zakonske zveze, kakor je v veljavi za pare različnih spolov. Zakonodajalci so se zavedali, da je istospolne skupnosti potrebno urediti, vendar je tradicionalno pojmovanje zakonske zveze še preveč zasidrano v zahodnih družbah. Zato so ubrali drugo pot: uvedli so nove pravne inštitute namenjene le istospolnim parom⁶: Na Danskem se imenuje **registrirano partnerstvo** (»registered partnership«), v Nemčiji pa življenjsko partnerstvo (»Lebenspartnerschaft«). Tako so istospolni pari izločeni iz instituta zakonske zveze. Registrirano/življenjsko partnerstvo namreč predstavljata alternativni model zakonske zveze za istospolne pare. Zakoni, ki uvajajo registrirana/življenjska partnerstva, se lahko močno navezujejo na obstoječo zakonodajo, ki ureja zakonsko zvezo, ni pa nujno: možno je, da sam zakon navede točna pravna področja, ki se nanašajo na registrirano partnerstvo. Institut **civilne zveze** (»civil union«) uporabljajo v ameriški zvezni državi Vermont in v Italiji. Istospolni partnerji s sklenitvijo civilne zveze v Vermontu dobijo status zakoncev in vse pravice in dolžnosti, kot jih imajo poročeni partnerji različnih spolov. Civilna zveza je priznana samo v Vermontu. Druge ameriške zvezne države, kot npr. Rhode Island,

⁵ Tovrstno povezavo med zakonsko zvezo in družino so nekatere države zapisale celo v ustave, kot npr. Nemčija in Italija.

⁶ To ni pravilo: na Nizozemskem in v Franciji (ki je sicer to delo ne obravnava) so sklenitev registriranega partnerstva omogočili tudi parom različnih spolov. Prav tako je institut civilne zveze v Italiji odprt tudi za pare različnih spolov.

Connecticut, Washington, Havaji in Kalifornija so pričele z debato o možnosti sklenitve civilnih zvez, vendar vermontske ne priznavajo. Civilne zveze tudi niso priznane na zvezni ravni. Zvezne države Nebraska, Massachusetts in Maine so celo sprejele ustavne dopolnitve, ki preprečujejo priznavanje civilnih zvez ali drugih podobnih pravnih institutov za istospolne pare (Kim, Liebert, 2001:9).

V Italiji so civilne zveze uvedli na lokalni ravni, točneje v občinah. Odločitev lokalnih uprav, da omogočijo registracijo civilnih zvez⁷, temelji na spoznanju, da se je družba razvila in da obstajajo poleg zakonske zveze tudi druga partnerstva, ki jih je potrebno upoštevati (Scappucci, 2001:523). Vendar civilne zveze ne ustvarjajo nikakršnih pravic ali dolžnosti partnerjev, so le dokaz svobodne volje obeh partnerjev, ki se jo mora spoštovati.

Registrirana skupna gospodinjstva⁸ (»registered domestic partnership«) poznajo v ZDA, kjer v bistvu obstajata dva tipa priznavanja registriranih skupnih gospodinjstev. Eno obliko registracije zagotavljajo mesta in zvezne države. Drugo obliko priznavanja istospolnih skupnosti pa izvajajo delodajalci v privatnem sektorju: pri podeljevanju pokojninskih ugodnosti in zdravstvenega zavarovanja za partnerje zaposlenih upoštevajo tudi skupna gospodinjstva dveh oseb istega spola. V tem diplomskem delu obravnavam samo tisto obliko registracije, ki jo zagotavljajo mesta in zvezne države.

Mest, ki v ZDA omogočajo registracijo skupnih gospodinjstev je okoli 80, zveznih držav pa le 7. Te so: Kalifornija, Havaji, Connecticut, District of Columbia, Massachusetts, New York in Vermont (Merin, 2002:246). Čeprav Vermont omogoča sklepanje civilnih zvez in jih Massachusetts prepoveduje, obe zvezni državi omogočata istospolnim parom, da pridobijo nekaj pravic in obveznosti, ki veljajo za poročene pare različnih spolov. Nobena od teh sedmih zveznih držav ne priznava registriranih skupnih gospodinjstev drugih zveznih držav. Od mest samo Santa Barbara in West Hollywood priznavata skupna registrirana gospodinjstva drugih mest (Merin, 2002:249).

Odnos vzajemnih koristi (»reciprocal beneficiaries«): Omogočen je v zveznih državah Vermont in Havaji. Na Havajih tako obstaja približno 70 zakonov, ki veljajo za pare, ki ne morejo skleniti zakonske zveze (zaradi istega spola partnerjev ali zaradi tega, ker sta partnerja

⁷ V izvorniku: »Registro dei patti di Convivenza«

⁸ Ker se izraz »domestic partnership« nanaša predvsem na omejene pravice (predvsem pravice, ki se tičejo pokojninskega in zdravstvenega zavarovanja) istospolnih partnerstev, izraz prevajam kot »skupno gospodinjstvo«. V primerih, kot je npr. Kalifornija, kjer pravice istospolnih partnerstev posegajo v družinsko pravo, pa bi se lahko izraz »domestic partnership« prevajal tudi kot »življenjsko partnerstvo«. Zaradi enotnosti besedila in ker je tovrstna razširitev pravic redka, uporabljam izraz »skupno gospodinjstvo«.

v sorodu). Predvsem so v tem primeru vključene pravica do dedovanja in olajšan dostop do javnih pokojninskih in zdravstvenih skladov. V Vermontu je odnos vzajemnih koristi odprt predvsem za osebe, ki so v sorodstvu (tudi preko posvojitve) in želijo prenesti pravice in ugodnosti drug na drugega, česar seveda s poroko ali civilno zvezo ne morejo storiti. Tudi odnos vzajemnih koristi ni priznan na zvezni ravni in v drugih zveznih državah.

Zunajzakonsko skupnost za istospolne pare poznajo v Kanadi, kjer niso postavili alternativnega modela zakonske zveze za istospolne pare, pač pa so istospolne pare postavili ob bok zunajzakonskim skupnostim. Merin (2002:59) meni, da je uporaba in učinkovitost zunajzakonskih skupnosti za istospolne pare odvisna od tega, v kakšnem obsegu obravnavana država ureja zunajzakonske skupnosti za pare različnih spolov.⁹ Tako istospolni pari pridobijo neke pravice in dolžnosti, vendar niso popolnoma izenačeni s pari različnih spolov v zunajzakonskih skupnostih. Zunajzakonska skupnost za istospolne pare je v različnih obsegi priznana tako na zvezni ravni, kot na ravni provinc.

Vsi ti novi pravni instituti, seveda tudi zunajzakonska skupnost za istospolne pare, večinoma urejajo le finančne posledice partnerstva in njegovega razdora, kot so npr. davčne olajšave, pravice do dedovanja in do pokojnine po umrlem partnerju, delitev premoženja, itd. V veliko manjši meri se urejajo starševske pravice: zakonodajalci so se znašli pred hudo zadrego, kako urediti položaj partnerja-neroditelja v odnosu do partnerjevega otroka. Države so to problematiko urejale zelo različno (npr. Nemčija se je podrobnejšemu urejanju starševskih pravic partnerja-neroditelja izognila, Danska, Nizozemska in posamezne kanadske province in ameriške zvezne države dovoljujejo posvojitev partnerjevega otroka). Tudi če se istospolnim parom zagotovijo vse pravice (npr. v Vermontu), kot jih imajo poročeni pari, se zveza istospolnih parov ne imenuje zakonska zveza, pač pa (v primeru Vermonta) civilna zveza. Torej ni problem le obseg pravic in dolžnosti, ki jih zagotavlja zakonska zveza, problem je tudi samo poimenovanje pravno priznane skupnosti istospolnih parov. Samo ena država je omogočila istospolnim parom sklenitev **zakonske zveze** tako po vsebini¹⁰ kot po imenu: Nizozemska.

⁹ Poleg Kanade sta zunajzakonsko skupnost za istospolne pare uvedle še npr. Avstralija in Nova Zelandija.

¹⁰ Kot bomo videli v nadaljevanju, obstajata med zakonsko zvezo istospolnih parov in zakonsko zvezo moškega in ženske dve razliki.

4. ZGODOVINSKI RAZVOJ IN SEDANJE STANJE V ZAKONODAJAH IZBRANIH DRŽAV

4. 1. DANSKA

Leta 1989 je Danska kot prva država na svetu sprejela Zakon o registriranem partnerstvu, ki je omogočil pravno ureditev istospolnih partnerstev. Po njej se je zgledovalo veliko evropskih, sprva predvsem skandinavskih držav.

V času sprejemanja Zakona o registriranem partnerstvu leta 1989, so izvedli javnomnenjsko anketo, ki je pokazala, da kar 64 % prebivalstva ne nasprotuje registriranim partnerstvom za istospolne pare (Jensen, 1998:40). Kljub temu pa istospolna usmerjenost ni npr. v šolstvu obravnavana enako, kot je heteroseksualnost. Na področju zaposlovanja obstajajo razlike med javnim in zasebnim sektorjem: v zasebnem sektorju še prihaja do diskriminacije na podlagi spolne usmerjenosti, zaposleni v javnem sektorju pa se lahko brez strahu pred diskriminacijo opredelijo za istospolno usmerjene. Mediji o temah, ki se tičejo istospolno usmerjenih večinoma poročajo pozitivno in z naklonjenostjo. To je bilo predvsem očitno leta 1999, ko je danska kraljica povabila člana evropskega parlamenta in njegovega partnerja na zabavo za člane parlamenta (Jensen, 1998:41).

Pomembno vlogo pri priznavanju istospolnih partnerstev ima tudi danska luteranska cerkev. Od leta 1997 imajo duhovniki in duhovnice možnost blagoslovljati registrirana partnerstva, če se sami za to odločijo (Lund-Andersen, 2001:424).

Jensen (1998:41) meni, da danska družba istospolno usmerjene na splošno sprejema, predvsem je večja stopnja tolerance opazna v večjih mestih.

Najpomembnejša organizacija, ki se ukvarja z pravicami istospolno usmerjenih je Danska nacionalna organizacija za geje in lezbijke (LBL), ki je leta 1984 pripravila predlog zakona o partnerstvu (Lund-Andersen, 2001:418).

Pri statističnem pregledu »uspešnosti« registriranega partnerstva so na Danskem ugotovili, da se je registrirala le manjšina vseh istospolnih parov.¹¹ Razlogov za to niso našli, statistika pa je pokazala, da se tudi pari različnih spolov ne odločajo za poroko: približno 20 % vseh parov različnih spolov živi v zunajzakonski skupnosti in približno 46 % od vseh rojenih otrok se rodi v zunajzakonski skupnosti (Lund-Andersen, 2001:425).

¹¹ Ocenjuje se, da je 5 % prebivalstva 5 milijonske Danske popolnoma istospolno usmerjenega, t.j. približno 250,000 ljudi. V obdobju od 1. januarja 1990 do 1. januarja 1999 pa je sklenilo registrirano partnerstvo 2168 parov, 270 parov je registrirano partnerstvo razveljavilo in 256 partnerjev, živečih v registriranem partnerstvu, je preminilo (Lund-Andersen, 2001:419).

4.1.1. Pravni položaj

Kaznovanje moške homoseksualnosti so ukinili leta 1930, leta 1976 pa so določili najnižjo enotno starost za heteroseksualne in homoseksualne spolne odnose, ki je 15 let. Leta 1984 je parlament ustanovil komisijo, ki je raziskovala položaj istospolno usmerjenih oseb v danski družbi. Poročilu te komisije je leta 1986 sledil Zakon o zmanjšanju davka na dediščino za istospolne pare, ki istospolne pare izenačuje z zakoncema (Jensen, 1998:38).¹²

Leta 1987 so dopolnili Kazenski zakonik tako, da je sedaj izrecno prepovedana diskriminacija na podlagi spolne usmerjenosti. Leta 1996 so dodatno sprejeli zakon, ki prepoveduje diskriminacijo zaradi spolne usmerjenosti na privatnem trgu dela (Jensen, 1998:38).¹³

4.1.2. Zakon o registriranem partnerstvu

Osnutek Zakona o registriranem partnerstvu so 22. novembra 1988 predložili parlamentu člani Socialdemokratske in Ljudske socialistične stranke. V zakonodajnem postopku sodelujeta parlament (imenovan Folketing) in vlada, ki jo imenuje kraljica. Osnutki zakonov vsebujejo tudi predlagateljeve razloge za določen zakonski osnutek. Razlogi za nek zakon so lahko zelo pomembni pri nadaljnji interpretaciji zakonov, ko le-ti že stopijo v veljavo. Ko je zakonski osnutek sprejet, ga potrdira še vlada in kraljica, ki upošteva priporočila vlade (Zahle, 1999).

Sam Zakon o registriranem partnerstvu¹⁴ je bil sprejet 26. maja 1989 in je stopil v veljavo 1. oktobra 1989 (Schöffmann, 1999:25). Glavni namen zakonodajalca je bil političen: popolno socialno sprejemanje istospolnih parov bi dosegli tako, da bi dali tovrstnim parom skoraj enak pravni položaj kot poročenim zakoncem. Zakonodajca bi bila tako orodje za spreminjanje odnosa do istospolno usmerjenih oseb (Lund-Andersen, 2001:417). Zanimiva lastnost Zakona o registriranem partnerstvu je predvsem ta, da se močno naslanja na Zakon o zakonski zvezi, kar je med državami, ki so uvedle možnost sklepanja istospolnih partnerstev, redkost.

¹² S sprejemom Zakona o registriranem partnerstvu je Zakon o zmanjšanju davka na dediščino za istospolne pare postal nepotreben. V veljavi pa so ostale nekatere določbe tega zakona, ki urejajo položaj istospolnih parov, ki svojega partnerstva niso registrirali (Schöffmann, 1999:28).

¹³ Zakon pa ne velja za tista podjetja, katerih ekspliciten namen je, da promovirajo določene politične in verske cilje (Jensen, 1998:38).

¹⁴ V izvirniku: Lov om registreret partnerskab, 07.06. 1989, št. 372, objavljen v uradnem glasilu Lovtidende A, 1989. Angleški prevod najden na <http://www.civildir.dk/regler/regipartnership.htm>, 26.02. 2002.

4.1.2.1. Sklenitev registriranega partnerstva in pravne posledice

Prvi člen Zakona o registriranem partnerstvu določa, da lahko dve osebi istega spola registrirata svoje partnerstvo. Tretji člen pa določa, da lahko dve osebi istega spola skleneta »registrirano partnerstvo«, ki ima iste posledice kot zakonska zveza. Zakon v 1. odstavku 2. člena določa, da se pri sklenitvi registriranega partnerstva uporabljajo določena določila iz Zakona o zakonski zvezi¹⁵ iz leta 1986 (nazadnje dopolnjenega leta 1999). Uporablja se celo prvo poglavje Zakona o zakonski zvezi, ki govori o pogojih za sklenitev zakonske zveze, ter 12. in 13. člen 2. poglavja, ki govorita o postopku za ugotavljanje obstoja pogojev za sklenitev zakonske zveze in o krajevni pristojnosti upravnih organov.

Zakon o zakonski zvezi tako določa, da zakonske zveze (ali registriranega partnerstva) ne morejo skleniti:

- a) Osebe mlajše od 18. let.
- b) Osebe, ki so med seboj v linearnem sorodstvu (predniki, potomci), braje in sestre.
- c) Osebe, ki so že poročene ali so že sklenile registrirano partnerstvo.

V 2. odstavku 2. člena pa je zapisano, da lahko registrirano partnerstvo skleneta dve osebi le pod pogojem, da vsaj eden od partnerjev živi na Danskem in je danski državljan.¹⁶ In nadaljuje, da registrirano partnerstvo velja le na Danskem. Pravila in postopke za registracijo partnerstva oblikuje pravosodni minister.

1. julija 1999 so spremenili pogoje za sklenitev registriranega partnerstva: sedaj ni več pogoj posedovanje danskega državljanstva, ampak morata partnerja pred sklenitvijo partnerstva 2 leti bivati na Danskem (Lund-Andersen, 2001:421).

Medsebojne dolžnosti (npr. dolžnost medsebojnega preživljanja in jamčenja za skupne dolgove) med partnerjema ureja Zakon o zakonski zvezi. Prav tako ureja ostala pravna področja, kot je npr. uporaba družinskega priimka. Registrirana partnerja sta tako izenačena z zakoncema na naslednjih pravnih področjih: javno pravo (davčne ugodnosti), pokojninsko pravo, dedno pravo (zakonita dedna pravica), procesno pravo (npr. zavrnitev pričanja), kazensko pravo (oprostitev pričanja); prav tako je kaznovana bigamija, t.j. v primeru, če je partner že poročen ali če že živi v registriranem partnerstvu (Schöffmann, 1999:27).

¹⁵ V izvirniku: Bekendtgørelse af lov om ægteskabs indgåelse og opløsning, 09.03. 1999, št. 147, objavljen v uradnem glasilu Lovtidende A, 1999. Angleški prevod najden na <http://www.civildir.dk/regler/MarriageAct.htm>, 26.02. 2002.

¹⁶ Omeniti velja, da za sklenitev zakonske zveze med moškim in žensko ti pogoji ne veljajo: Zakon o zakonski zvezi določa, da lahko zakonsko zvezo na Danskem skleneta tudi dva tuja državljana, ki ne živita na Danskem. Pomembno je le, da vsaj nekaj dni pred poroko bivata v državi.

1. in 2. odstavek 4. člena Zakona o registriranem partnerstvu določata, da določbe Zakona o posvojitvah iz leta 1989 ne veljajo za registrirana partnerja, temveč le za zakonca. To pomeni, da registrirana partnerja ne moreta posvojiti otrok, ki niso v sorodu z njima. Registrirani partner tudi ne more posvojiti partnerjevega otroka. Registrirani partnerji ne morejo pridobiti niti pravice do varstva in vzgoje partnerjevega otroka. (Lund-Andersen, 2001:420).

Sprememba na tem področju se je zgodila 1. julija 1999 in od tega datuma dalje lahko partner posvoji otroka svojega partnerja, s katerim je sklenil registrirano partnerstvo. Oba partnerja imata tako skupno skrbništvo. Glavni razlog za to spremembo je spremenjeno razumevanje pojma »v otrokovo najboljšo korist«.¹⁷ Zakonodajalec je ugotovil, da mora izboljšati pravni položaj otrok, ki živijo v skupnosti registriranih partnerstev (Lund-Andersen, 2001:421).

Umetna oploditev samskim ženskam in ženskam, ki živijo s partnericami ni dovoljena (Lund-Andersen, 2001:422).¹⁸

Partnerja imata drug po drugem pravico do dedovanja, v primeru oporoke ali brez nje. Če partner, ki umre, nima potomcev, bo celotno premoženje dedoval preživel partner, ne glede na to, ali obstaja oporoka ali ne. V primeru, da umrli partner ima potomce in ni napisal oporoke, potomci dedujejo dve tretjini premoženja, preživel partner pa eno tretjino. V primeru, da umrli partner ima potomce in je napisal oporoko, lahko v oporoki partnerju zapusti le polovico premoženja, saj je druga polovica namenjena potomcem. Če ima umrli partner potomce, lahko preživel partner deduje celo premoženje le v enem primeru, t.j. v primeru, ko potomci s tem soglašajo.

4.1.2.2. Prenehanje registriranega partnerstva

5. člen Zakona o registriranem partnerstvu napoti na uporabo določenih poglavij Zakona o zakonski zvezi v primeru prenehanja registriranega partnerstva. Ta poglavja so:

- 3. poglavje, ki govori o neveljavnosti zakonske zveze zaradi neizpolnjevanja pogojev za sklenitev in veljavnost zakonske zveze.

¹⁷ Ponavadi je tako, da je znan le eden od obeh bioloških staršev in tako je otrok deprivilegiran v primerjavi z otroci rojenimi v zakonski zvezi, kar se tiče dedovanja in v primeru prekinitve partnerstva. Poleg tega se roditelju, ki sklene registrirano partnerstvo, ukine socialna podpora za starše samohranitelje, njen/njegov partner pa ne more uveljavljati dolžnosti in pravice do svojega pastorka/e.

¹⁸ Na to temo je bilo v obdobju 1997-2000 bilo predstavljenih več zakonskih osnutkov. Noben ni bil uspešen, saj je večina poslancev menila, da imajo dostop do umetne oploditve lahko samo poročeni pari ali pari različnih spolov, ki živijo v zunajzakonski skupnosti. (Lund-Andersen, 2001:422).

- 4. poglavje ureja razvezo zakonske zveze, za katero sta možna dva razloga: če zakonca živita ločeno dlje kot eno oziroma tri leta in če obstajajo grobe kršitve dolžnosti s strani drugega partnerja.¹⁹
- 5. poglavje ureja pravne posledice razveze (dolžnost preživljanja po razvezi).

Uveljavitev Zakona o registriranem partnerstvu je prinesla spremembe tudi na drugih pravnih področjih, zato je parlament leta 1989 sprejel dopolnitve drugih zakonov, kot so: Zakon o zakonski zvezi, Zakon o dedovanju, Kazenski zakonik in Zakon o dediščini in darilih. Te dopolnitve poleg pojmov »zakonska zveza« in »zakonec« uvajajo pojma »registrirano partnerstvo« in »partner« (Schöffmann, 1999:30).

4.1.3. Zaključek

Menim, da lahko v primeru Danske potrdimo obe zastavljeni hipotezi. Glavni motiv zakonodajalca pri sprejemanju Zakona o registriranem partnerstvu je bil spremeniti odnos do istospolno usmerjenih oseb, torej odpraviti neenakosti med istospolnimi skupnostmi in (zakonskimi) skupnostmi moža in žene na podlagi načela nediskriminacije oz. načela enakega obravnavanja. Lund-Andersen (2001:425) meni, da je zakon dosegel svoj namen in v dokaz navaja dopolnitve zakona leta 1999. Potrdimo lahko tudi drugo hipotezo, saj je zakonodajalec uvedel nov pravni institut, namenjen le istospolnim parom, imenovan registrirano partnerstvo. Ta institut je izenačil registrirana partnerja z zakoncema na vseh pravnih področjih, ki urejajo finančne posledice partnerstva. Registriranim partnerjem pa ni podelil starševskih pravic, le-te so dobili 10 let po sprejemu zakona: sedaj partner lahko posvoji partnerjevega otroka. Zakonska zveza je tako še vedno rezervirana za pare različnih spolov, ki imajo v nasprotju s registriranimi partnerji dostop do alternativnih metod oploditve in možnosti posvojitve otrok, ki niso v sorodu z enim od partnerjem.

¹⁹ Vendar je pred razvezo potreben spraven poskus. Za spravo si lahko pri zakonski zvezi prizadeva duhovnik, pri registriranem partnerstvu pa civilna oblast.

4.2. NIZOZEMSKA

Če je Danska prva država na svetu, ki je omogočila istospolnim partnerjem, da sklenejo registrirano partnerstvo, potem je Nizozemska prva država na svetu, ki istospolnim parom omogočila sklenitev zakonske zveze. Moerings (1997:312) meni, da v nizozemski družbi obstaja konsenz, naj istospolno usmerjeni ljudje živijo tako, kot si sami želijo. Zaradi tako velike integracije gejev in lezbijk v nizozemsko družbo, je prenehal delovati oddelek na Utrechtski univerzi za Lezbične in gejevske študije in tudi delovanje nacionalne lezbične in gejevske zveze NIVH-COC je v zatonu. Lezbični in gejevski aktivizem je nekako izgubil svoj prvotni smisel, zato si je moral poiskati nova področja delovanja. Ta področja so predvsem izboljšanje socialnega položaja istospolno usmerjenih oseb, pripadnikov različnih etničnih in verskih manjšin, ki imajo še precej rigiden odnos do istospolne usmerjenosti (Mattijssen, Turksma, 1998:73).

Po podatkih Datalounge Online iz leta 1997 naj bi sedem od desetih Nizozemcev menilo, da so lahko geji in lezbijke dobri starši.²⁰ Statistični podatki (Waaldijk, 2001:438) pa so pokazali, da je navdušenje nad registriranim partnerstvom in kasneje zakonsko zvezo na Nizozemskem večje kot npr. na Danskem. Zakon o registriranem partnerstvu so pozdravili tudi pari nasprotnih spolov, istospolni pari pa so se, potem ko se je pokazala možnost, da bodo lahko sklenili pravo zakonsko zvezo, odločili, da bodo raje počakali na slednjo možnost. Ministrstvo za pravosodje je izvedlo anketo med istospolnimi partnerji, ki so že sklenili registrirano partnerstvo in ugotovili so, da bi kar 80% vprašanih raje sklenilo zakonsko zvezo, 62% pa je odgovorilo, da se bodo odločili za konverzijo registriranega partnerstva v zakonsko zvezo. Največkrat navedena razloga za to željo sta bila »polna enakost« in mnenje, da ima »zakonska zveza večji pomen«.

4.2.1. Pravni položaj

Čeprav v nizozemski ustavi homoseksualnost ni izrecno omenjena, istospolno usmerjene osebe ščiti splošen antidiskriminacijski prvi člen ustave. Ta člen prepoveduje vse oblike diskriminacije, tudi diskriminacijo na podlagi spolne usmerjenosti (Mattijssen, Turksma, 1998:73).²¹ Leta 1992 je bil dopolnjen Kazenski zakonik, tako da v členu o diskriminaciji

²⁰Datalounge Online, <http://www.datalounge.com/datalounge/news/record.html?record=2474>, 01.10. 2002.

²¹ To se sklepa iz parlamentarnih dokumentov in pravnih primerov.

izrecno govori o homoseksualni in heteroseksualni spolni usmerjenosti (Mattijssen, Turksma, 1998:73).

Leta 1994 je v veljavo stopil Zakon o splošni enaki obravnavi.²² Ta zakon prepoveduje diskriminacijo na podlagi »posameznikove vere, prepričanja, političnega prepričanja, rase, spola, heteroseksualne ali homoseksualne spolne usmerjenosti ali državljankega statusa na delovnem mestu, pri najemnih pogodbah, pri zdravstvenih storitvah in pri oskrbi z blagom in storitvami« (Mattijssen, Turksma, 1998:74).

Urejanje istospolnih partnerstev ima na Nizozemskem dolgo zgodovino. Leta 1979 so pričeli s priznavanjem pravic parom v skupnih gospodinjstvih, ne glede na spol obeh partnerjev. Spremenila se je zakonodaja na področjih najemniškega prava, socialne varnosti, davka na dohodnino, pravil pri imigraciji, državnih pokojnin, itd. Tako se dolgo časa ni pojavila potreba po posebnem pravnem obravnavanju istospolnih partnerstev. Razlike pa so obstajale na področju starševstva in skrbi za otroke.²³ Otrok, ki ga je rodila poročena mati, je avtomatično dobil pravnega očeta (materinega moža), le-ta si je avtomatično delil z otrokovo materjo skrbništvo nad otrokom. Neporočeni moški partner je pravno postal oče svojemu otroku le, če ga je priznal za svojega. Neporočena ženska partnerica te možnosti ni imela (Waaldijk, 2001:442).

Konec 80. in v začetku 90. let pa so se pojavili pritiski javnosti, da bi pravno uredili položaj istospolnih parov. Zakon o registriranem partnerstvu je stopil v veljavo 1. januarja 1998 in z njim so skoraj popolnoma izenačili registrirana partnerstva z zakonsko zvezo.²⁴ K zmanjševanju razlik med registriranim partnerstvom in zakonsko zvezo sta pripomogla še dva zakona iz leta 1998. Omogočila sta skupno skrbništvo za registrirana partnerja²⁵ in posvojitev otrok raznospolnim registriranim parom in posameznikom, tudi če živijo v istospolnem partnerstvu (Waaldijk, 2001:441-446).

²² V angl.: The General Equal Treatment Act (Mattijssen, Turksma, 1998:74).

²³ V 70.letih so istospolno usmerjene osebe in ostali neporočeni pari dobili možnost rejništva, niso pa dobili skupnega skrbništva nad otrokom in pravice do posvojitve. Obstajale so razlike med poročenimi pari in pari v zunajzakonski skupnosti, ne glede na spolno usmerjenost; slednji so morali dokazovati čas trajanja zveze. Ko je Vrhovno sodišče le priznalo skupno skrbništvo neporočenim parom nad svojimi otroki, je pri tem izključilo istospolne pare (Waaldijk, 2001:442).

²⁴ Izenačeni so na področjih davkov, lastništva, davkov na dediščino. Registriranim partnerjem tudi ni potrebno čakati tri ali več mesecev, kakor morajo pari v zunajzakonski skupnosti, da pridobijo vse pravice, ki jih imajo poročeni pari. Vendar pa so obstajale tudi tri velike izjeme, ki so ločevale registrirano partnerstvo od zakonske zveze in to na področjih starševstva (registriran partner (moški ali ženska) ne postane avtomatično starš otroku, ki ga rodi njegova/njena registrirana partnerica), pokojnin (pokojnina do katere je bil upravičen preživeli registriran partner je bila lahko bistveno manjša kot pokojnina, do katere je bil upravičen preživeli zakonec) in pogojev bivanja na Nizozemskem za tuje državljane. Spremembe so se zgodile leta 2001, tako da je sedaj registrirano partnerstvo skorajda povsem izenačeno z zakonsko zvezo. Podrobneje glej Waaldijk, 2001:441-451.

²⁵ Skupno skrbništvo pomeni, da sta oba partnerja zavezana k vzdrževanju otroka in plača se nižji davek na dediščino, ki jo otrok deduje po registriranem partnerju. Isto velja za registrirana partnerstva, ki imajo rejništvo.

Vseeno se je v tem času povečal socialni in politični pritisk na zakonodajalca naj omogoči istospolnim parom sklenitev zakonske zveze. Vlada se je odzvala z ustanovitvijo svetovalne komisije pravnih strokovnjakov. Ta je v svojem poročilu predlagala, naj se istospolnim parom dovoli posvojitev otrok in omogoči sklepanje zakonske zveze (Waaldijk, 2001:447-452).

Od 1. aprila 2001 lahko pari, tako istospolni kot raznospolni, ki želijo formalno potrditi svojo vezo, izbirajo med tremi možnostmi: zakonsko zvezo, registriranim partnerstvom in dogovorom o skupnem življenju²⁶ (»cohabitation agreement«).²⁷

4.2.2. Zakon o odprtju zakonske zveze

V zakonodajnem postopku sodelujejo parlament, vlada in kraljica, vendar ima parlament glavno besedo. Nizozemski parlament je sestavljen iz spodnjega in zgornjega doma, ki enakopravno sprejemata zakone. Parlament sam skrbi za ustavnost sprejetih zakonov. K vladi spada tudi kraljica, ki mora vse zakone podpisati, da postanejo veljavni; vendar kraljica v nasprotju z vlado, nima politične odgovornosti in zato ni odgovorna parlamentu. Spodnji dom parlamenta ima še dve pravici v zakonodajnem postopku: ima pravico do spreminjanja zakonov in ima pravico do predlaganja zakonodaje.²⁸

Zakon o odprtju zakonske zveze s celim imenom Zakon z dne 21. decembra 2000, ki dopolnjuje I. knjigo Državlanskega zakonika o odprtju zakonske zveze za osebe istega spola (Zakon o odprtju zakonske zveze)²⁹, je stopil v veljavo 1. aprila 2001. Istega dne je stopil v veljavo tudi Dopolnilni zakon (prilagodil je jezikovne pomanjkljivosti ostalih zakonov, ki so nastale s sprejetjem Zakona o odprtju zakonske zveze).

Zakon o odprtju zakonske zveze vsebuje le 5 členov v katerih so zapisane dopolnitve in spremembe k I. knjigi Državlanskega zakonika. Pomembnejše dopolnitve so:

- K 30. členu I. knjige so dodali stavek: »Zakonsko zvezo lahko skleneta dve osebi nasprotnega ali istega spola«.

²⁶ Pri dogovoru o skupnem življenju se partnerja sama dogovorita katere pravice in dolžnosti bosta imela drug proti drugemu. Dogovor o skupnem življenju tudi ne ustvarja pravnih učinkov v razmerju do tretjih oseb.

²⁷ The Ministry of Justice, Fact Sheets, Same-sex marriages, http://www.minjust.nl:8080/a_beleid/fact/same-sexmarriages.htm, 26.02. 2002

²⁸ Ministry of Foreign Affairs, Government and Institutions, Representative Democracy, <http://213.53.163.218/english/Content.asp?Key=451143&Pad=257570,257574,257783>, 15.04. 2002

²⁹ V izvirniku: Wet van 21.december 2000 tot wijziging van Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek in verstand met de openstelling van het huwelijk voor personen van hetzelfde geslacht (Wet openstelling huwelijk). Objavljen v uradni listini Kraljevine Nizozemske Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden, 11. januar 2001, št. 9.

Angleški prevod najden na:

<http://athena.leidenuniv.nl/rechten/meijers/index.php3?m=10&c=86&garb=0.3367008720975815>, 26.02. 2002

- V 33. in 41. člen so vključili spolno nevtralni jezik, tako da se sedaj prepoved poligamije nanaša na vse pare, ne glede na spol. Prepoved sklepanja zakonske zveze med bližnjimi sorodniki se nanaša tudi na istospolno usmerjene osebe.
- Vključili so nov 77a. člen: Če želita zakonca pretvoriti zakonsko zvezo v registrirano partnerstvo, potem to lahko stori upravni organ. Če ne živita na Nizozemskem, potem mora imeti eden od zakoncev nizozemsko državljanstvo ali mora živeti na Nizozemskem.
- Dopolnitev 80a. člena, ki zadeva registrirano partnerstvo. Najnižja dovoljena starost za sklepanje zakonske zveze in registriranega partnerstva je 18 let, vendar je za zakonsko zvezo znižana na 16 let, če je ženska noseča ali je že rodila; enako sedaj velja tudi za registrirana partnerstva.
- Novi 80f. člen govori o pretvorbi registriranega partnerstva v zakonsko zvezo, pogoji so enaki kot v novem 80a. členu.
- Dopolnitev k 395. členu, ki je do sedaj veljal le za zakonca, sedaj pa velja tudi za registriranega partnerja: Krušni starš je dolžan vzdrževati mladoletne otroke svojega zakonca ali registriranega partnerja, dokler zakonska zveza ali registrirano partnerstvo velja. Prav tako je dolžan vzdrževati otroka svojega zakonca ali registriranega partnerja, če otrok študira in je mlajši od 21 let.

4.2.2.1. Sklenitev zakonske zveze in pravne posledice

Pogoji za sklenitev zakonske zveze:

- Oseba se lahko poroči le z enim partnerjem naenkrat.
- Zakonske zveze ne more skleniti oseba, ki je že poročena ali je že sklenila registrirano partnerstvo z osebo, ki ni njegov/a bodoči/a zakonec/ka.
- Najnižja starost za sklenitev zakonske zveze je 18 let; izjeme določi pravosodni minister.
- Osebe, ki so pod skrbništvom zaradi alkoholizma ali zapravljenosti, se smejo poročiti le z dovoljenjem skrbnika. Če skrbnik dovoljenje zavrne, se lahko za dovoljenje zaprosi sodišče.
- Poroka ni dovoljena med naravnimi in adoptivnimi predniki in potomci, med brati in sestrami.
- Vsaj ena izmed oseb, ki želita skleniti zakonsko zvezo, mora biti državljan Nizozemske oz. mora imeti na Nizozemskem stalno prebivališče.

Osebi, ki želita skleniti zakonsko zvezo, morata predložiti dokazila, da izpolnjujeta pogoje za sklenitev zakonske zveze. Zakonska zveza je formalno sklenjena, ko osebi v navzočnosti najmanj dveh prič pred matičarjem slovesno podata svoji poročni izjavi. O sklenjeni zakonski zvezi se izda potrdilo. Zakonska zveza mora biti najprej sklenjena v civilni obliki, šele nato je možen tudi cerkveni obred.^{30 31}

Osebnopravne in premoženjsko pravne posledice so enake za vse, ki sklenejo zakonsko zvezo. Vsak izmed zakoncev ima možnost uporabe priimka drugega zakonca skupaj s svojim ali namesto svojega priimka.

S sklenitvijo zakonske zveze nastane svaštveno razmerje med zakoncem in sorodniki drugega zakonca.

Zakonski partnerji so zavezani, da storijo vse, kar je v njihovi moči, da podpirajo/preživljajo drug drugega. Oba partnerja sta tudi dolžna prispevati k stroškom skupnega gospodinjstva.

S sklenitvijo zakonske zveze nastane skupnost premoženja (»community of property«). Tako velja, da zakonca delita dobiček in izgubo, ki je nastala v času trajanja zakonske zveze. Bodoča zakonska partnerja pa lahko ta režim spremenita s predporočno pogodbo, ki se jo sklene pred notarjem.

Za sprejemanje pomembnejših odločitev in sklepanje nekaterih pravnih poslov (kot npr. prodaja stanovanja zakoncev in sklenitev odplačilne pogodbe) mora zakonec imeti soglasje svojega partnerja.

S prispevanjem v pokojninski sistem se pridobi pravica do pokojnine ali družinske pokojnine. Po smrti zakonca gre njegova družinska pokojnina preživelemu partnerju. V primeru razveze se pokojnina razdeli med partnerjema, če ni drugače urejeno z npr. predporočno pogodbo.³²

V odnosu do otrok rojenih v zakonski zvezi se pokaže glavna razlika med zakonsko zvezo sklenjeno med možem in ženo in zakonsko zvezo sklenjeno med istospolnima partnerjema. V primeru heteroskualne zakonske zveze obstaja pravna domneva, da je mož žene, ki rodi otroka, oče temu otroku. In tako se na moža avtomatično prenesejo družinsko pravne obveznosti in pravice do otroka. Družinsko pravne obveznosti in pravice pa se ne prenesejo

³⁰The Ministry of Justice, Fact Sheets, Same-Sex Marriages, http://www.minjust.nl:8080/a_beleid/fact/same-sexmarriages.htm, 26.02. 2002

³¹ V primeru registriranih partnerstev se cerkvena skupnost sama odloči ali želi blagosloviti registrirano partnerstvo ali ne.

³²The Ministry of Justice, Fact Sheets, Same-Sex Marriages, http://www.minjust.nl:8080/a_beleid/fact/same-sexmarriages.htm, 26.02. 2002

avtomatično na zakonsko partnerko matere, ki je rodila otroka. Zakonska zveza v tem primeru torej ne vključuje pravnih posledic za odnos med otrokom in materino zakonsko partnerko. Obveznosti in dolžnosti do otroka ima samo biološka mati otroka. Zakonska partnerka dobi pravice in dolžnosti starša le, če otroka posvoji. Enako velja tudi v primeru dveh moških zakonskih partnerjev, ki skupaj vzgajata otroka. Le biološki oče ima pravice in dolžnosti do otroka, zakonski partner si jih pridobi s posvojitvijo.³³ Kljub temu so zakonski partnerji, ki niso biološki starši otrokom in tvorijo nuklearno družino, dolžni vzdrževati te otroke. Ta dolžnost traja do otrokovega 18. leta oziroma do 21. leta, če študira, preneha pa se v primeru razveze (če seveda otrok ni posvojen s strani zakonskega partnerja).³⁴ Zakon o nasledstvu se enako nanaša na istospolne in raznospolne zakonske partnerje. Zakonski partnerji pa lahko pred notarjem sklenejo alternativne ureditve pri dedovanju.³⁵

4.2.2.2. Prenehanje zakonske zveze

Zakonsko zvezo razveže sodišče. Po razvezi imata bivša zakonca dolžnosti in pravice drug do drugega in do otrok. Zakonec z boljšim finančnim položajem je dolžan vzdrževati svojega bivšega zakonca.³⁶ Delitev upravičenj iz pokojninskega zavarovanja pa ureja poseben zakon.³⁷ Odnos do otrok se z razvezo ne spremeni. Če so starši ali zakonci izvajali skupno starševsko odgovornost, potem jo izvajajo še naprej.³⁸

Med zakonsko zvezo istospolnih oseb in zakonsko zvezo oseb nasprotnega spola pa obstajata dve pomembni razliki:

- Prva razlika se nanaša na razmerje zakonca - neroditelja do otroka, ki se rodi v zakonski zvezi (glej str. 22, 23).

³³ Obstaja pa tudi možnost t.i. skupne starševske odgovornosti (»joint parental responsibility«). Na podlagi sodne odločbe pridobi partner, ki ni roditelj otroka, dolžnosti in pravice do otroka, v enakem obsegu kot otrokov roditelj. Odgovoren je za preživljanje in vzgojo partnerjevega otroka.

³⁴The Ministry of Justice, Fact Sheets, Same-Sex Marriages, http://www.minjust.nl:8080/a_beleid/fact/same-sexmarriages.htm, 26.02. 2002

³⁵The Ministry of Justice, Fact Sheets, Same-Sex Marriages, http://www.minjust.nl:8080/a_beleid/fact/same-sexmarriages.htm, 26.02. 2002

³⁶ Waaldijk (2002) meni, da obseg preživitve določi sodišče, glede na potrebe finančno šibkejšega partnerja in glede na finančno zmožnost premožnejšega partnerja. Sodniki so si v ta namen sami osnovali smernice za izračun obsega preživitve.

³⁷ V angl.: »Pension Rights (Divorce) Act«.

³⁸The Ministry of Justice, Fact Sheets, Same-Sex Marriages, http://www.minjust.nl:8080/a_beleid/fact/same-sexmarriages.htm, 26.02. 2002

- Druga razlika se nanaša na priznanje zakonske zveze istospolnih parov v drugih državah. To že posega v mednarodno zasebno pravo in razlagalni memorandum k zakonskemu besedilu opozarja, da pravnih posledic zakonskih zveze med istospolnimi pari večina evropskih držav ne bo priznala. Prav tako bo izključena uporaba nizozemskega prava s sklicevanjem na javni red, ki je eno od načel mednarodnega zasebnega prava (Mramor, 2001:18).

S sprejemom zakona o istospolni zakonski zvezi se je spremenil Civilni zakonik, ki sedaj dovoljuje konverzijo registriranega partnerstva v zakonsko zvezo in obratno. Spremembo opravi matičar z vpisom v ustrezno matično knjigo (zakonskih zvez ali registriranih partnerstev). Zakon posebej določa, da konverzija nima vpliva na izvor (v smislu domneve očetovstva) otroka, rojenega pred konverzijo (Mramor, 2001:19). Vsi, ki so zaprosili za konverzijo pa se morajo zavedati, da konverzije morda ne bodo priznali v tujini. Pojavijo se lahko enake težave, kot jih imajo istospolni zakonci s priznavanjem svoje zakonske zveze.³⁹

4.2.3. Zakon o posvojitvi s strani istospolno usmerjenih oseb

Zakon o posvojitvi s strani istospolno usmerjenih oseb s celim imenom Zakon z dne 21. decembra 2000, ki dopolnjuje I. knjigo Državlanskega zakonika (posvojitev s strani istospolno usmerjenih oseb)⁴⁰ vsebuje le 3 člene in razlagalni memorandum.

Za nizozemskega zakonodajalca pomeni posvojitev dokončno odločitev; z njo nastanejo nove družinske vezi med otrokom in posvojiteljem. Zato se lahko posvojitev dovoli le, če se izpolnjujejo določeni pogoji. Prošnjo za posvojitev se odda na sodišču in sodišče je tisto, ki odobri posvojitev.⁴¹

Prvi pogoj je seveda ta, da mora biti posvojitev v očitno otrokovo korist. Drugi pogoj pa dodaja Zakon o posvojitvi s strani istospolno usmerjenih oseb, ki v 3. odstavku 227. člena,

³⁹The Ministry of Justice, Fact Sheets, Same-Sex Marriages, http://www.minjust.nl:8080/a_beleid/fact/same-sexmarriages.htm, 26.02. 2002

⁴⁰ V izvirniku: Wet van 21.december 2000 tot wijziging van Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek (adoptie door personen van hetzelfde geslacht). Objavljen v uradni listini kraljevine Nizozemske Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden, 11. januar 2001, št. 10. Angleški prevod najden na: <http://athena.leidenuniv.nl/rechten/meijers/index.php3?m=10&c=87&garb=0.3912542670385031>, 26.02. 2002

⁴¹The Ministry of Justice, Fact Sheets, Adoption of a Child in the Netherlands, http://www.minjust.nl:8080/a_beleid/fact/adoptsam.htm, 26.02. 2002

Civilnega zakonika pravi, da mora biti v času zahteve za posvojitev dokazano in za prihodnje razumno predvidljivo, da otrok ničesar ne more pričakovati od svojih izvornih staršev.⁴²

Za posvojitev lahko zaprosita dve osebi skupaj (ne glede na spol obeh prosilcev) ali ena sama oseba. Posvojitev s strani dveh oseb ni dovoljena, če po zakonu ne moreta skleniti zakonske zveze (227. člen, 1. odstavek). Zakon pa drugače ne zahteva, da morata biti partnerja, ki prosita za posvojitev, dejansko poročena ali živeti v registriranem partnerstvu. Morata pa živeti v medsebojni zvezi nepretrgoma vsaj tri leta, do dne vložitve prošnje za posvojitev (227. člen, 2. odstavek). Nadaljnji pogoj je, da morata oba prosilca vsaj eno leto že vzgajati in skrbeti za otroka, ki ga želita posvojiti (228. člen).

Oseba lahko posvoji otroka, če je tri leta vzgajala in skrbela za otroka, ki ga namerava posvojiti (228. člen).⁴³

Pomembne razlike med posvojitelji, glede na spol in spolno usmerjenost so:

- Otroka iz tuje države lahko posvojita le poročena moški in ženska. Izrecno se zahteva heteroseksualnost in zakonska zveza.
- Istospolni partnerji in posamezniki (ne glede na spolno usmerjenost) lahko posvojijo otroka le, če ima otrok stalno prebivališče na Nizozemskem.

Nadaljnje razlike so še na področju mednarodnega zasebnega prava: ni nujno, da bo posvojitev s strani istospolnih partnerjev v tujini priznana. Vendar to še ne pomeni, da posvojitev nima nobenega učinka. Možno je, da se bo posvojitelje obravnavalo kot osebe, ki imajo odgovornost za otroka. Težave se lahko pojavijo pri dednem pravu in Ministrstvo za notranje zadeve svetuje možnost oporoke in pravnega svetovalca.⁴⁴

4.2.4. Zaključek

Če bi pogledali pravni položaj istospolnih parov na Nizozemskem med leti 1998-2001, potem bi lahko potrdili obe hipotezi: izključenost istospolnih parov iz zakonske zveze je nizozemska

⁴² V razlagalnem memorandumu je zapisano, da pri presoji o nepričakovanju do izvornih staršev (mišljeni so tako biološki starši, kot posvojitelji), ni merilo možnost dejanskih kontaktov otroka z izvornimi starši. Merilo je ali so starši sposobni dati vsebino svojim starševskim odgovornostim in pravicam. Zakonodajalec dodaja, da je tako vprašanje lahko rešljivo v primeru, ko ženska partnerica zaprosi za posvojitev biološkega otroka svoje partnerice, če ga je slednja spočela s semenom anonimnega darovalca.

⁴³ Ponavadi se za to možnost odločijo partnerji, ki niso biološki roditelji otroka, pač pa živijo v medsebojni skupnosti z biološkim roditeljem, ni pa nujno tako. Partner-neroditelj tako postane krušni starš. Zahteva se, da partnerja živita skupaj nepretrgoma tri leta, in da bodoči krušni starš skupaj z biološkim roditeljem vsaj eno leto že skrbi za otroka. Zakon pa je olajšal pogoje v primeru dveh ženskih partnerk: posvojitev otroka je možna takoj ob njegovem rojstvu, če partnerki skupaj živita nepretrgoma tri leta (228. člen).

⁴⁴The Ministry of Justice, Fact Sheets, Adoption of a child in the Netherlands, http://www.minjust.nl:8080/a_beleid/fact/adoptsam.htm, 26.02. 2002

javnost dojemala kot diskriminacijo, zato so uvedli nov pravni institut po vzoru Danske. Pravni institut se imenuje registrirano partnerstvo in je skorajda povsem izenačil istospolne skupnosti s pari, ki so sklenili zakonsko zvezo. Izjeme so bile na področju starševskih pravic, podeljevanju pokojnin preživelemu partnerju in pogojev za tuje državljane (glej str. 19, opombo št. 24). Pogoj, da lahko zakonsko zvezo skleneta le moški in ženska, ni bil zapisan v nobenem zakonu: zakonodajalcu je bilo to samoumevno.

Po letu 2001, ko so na Nizozemskem odprli zakonsko zvezo tudi za istospolne pare, pa velja le prva hipoteza. Druga hipoteza ne velja več, saj so v 30. člen I. knjige Državlanskega zakonika dodali določilo, da lahko zakonsko zvezo skleneta dve osebi nasprotnega ali istega spola. Pravna ureditev zakonske zveze je tako identična ne glede na spol bodočih zakoncev glede: pogojev za sklenitev zakonske zveze, oblike in postopka sklenitve, pravnih posledic med partnerjema, razveze zakonske zveze in pravnih posledic razveze. Vseeno pa obstaja pomembna razlika med zakonsko zvezo istospolnih parov in zakonsko zvezo parov različnih spolov v odnosu do otrok, ki se rodijo v zakonski zvezi. V primeru istospolnih zakonskih parov ima starševske pravice in dolžnosti samo biološki starš. Partner pridobi starševske pravice in dolžnosti s posvojitvijo. V primeru zakonske zveze moškega in ženske pa veljata oba partnerja avtomatično za starša otroka, ki se rodi znotraj zakonske zveze.

4.3. NEMČIJA

Zvezna republika Nemčija je dolgo časa veljala za konzervativno državo, saj so vsi poskusi⁴⁵ sprejetja zakonodaje, ki bi urejala položaj istospolnih parov, v obdobju 1982-1998, ko je vladala koalicija krščanskih demokratov in svobodnih demokratov, propadli (Schimmel, Heun, 2001:588). Spremembe na tem področju so se začele šele leta 2000 na pobudo vladajoče koalicije socialnih demokratov in zelenih. Rezultat je bil sprejem Zakona o registriranem življenjskem partnerstvu leta 2001. Leto kasneje so pri Nemški nacionalni zvezi gejev in lezbijk ugotovili, da so nekatera velika podjetja pričela z družbenim uveljavljanjem Zakona o življenjskem partnerstvu. Tako so Nemške železnice izenačile življenjske partnerje in zakonce pri sistemih kolektivnih pogodb in pokojnin iz pokojninske blagajne podjetja. Življenjske partnerje enakopravno obravnavajo tudi pri Nemški banki in Lufthansi.⁴⁶ Ugotavljajo tudi, da življenjski partnerji doživljajo diskriminacijo v državnih organih, saj ne morejo skupaj oddati napovedi davka za odmero dohodnine. Težave imajo tudi pri davku na dediščino (dediče se obravnava tako, kot da s pokojnim partnerjem ne bi imeli veze) in pri podeljevanju družinskega dodatka (v primeru, da mora življenjski partner svojega partnerja vzdrževati, je ta upravičen do družinskega dodatka, vendar izplačilo dodatka na Bavarskem in v Baden-Württembergu zavračajo).⁴⁷ Tovrstna diskriminacija je posledica dejstva, da Zvezni svet ni potrdil t.i. Dopolnilnega zakona, zato aktivisti za pravice istospolno usmerjenih oseb poskušajo tudi s tožbami prepričati zakonodajalca, da je sprejem Dopolnilnega zakona nujen za izboljšanje položaja istospolnih parov.

Na splošno se je javno mnenje o gejih in lezbijkah izboljšalo v času sprejemanja Zakona o življenjskih partnerstvih. Po podatkih instituta Forsa za raziskavo javnega mnenja, je julija 2000 56% anketirancev izreklo podporo istospolnim »porokam«, 37% pa jim je nasprotovalo (Resi-online, 2000).⁴⁸ Julija 1996 je podporo istospolnim »porokam« izrazilo 48%, leta 1994 pa le 33% vprašanih (Jetz, Berger, Chlubek, 1998:51).

Veliko večjo diskriminacijo pa doživljajo istospolno usmerjeni s strani nemške rimskokatoliške cerkve: škofi so sredi avgusta 2002 sporočili javnosti, da bodo odpustili

⁴⁵ Predstavljeni so bili zakonski osnutki o odprtju zakonske zveze za istospolne pare, o registriranem partnerstvu in o prepovedi diskriminacije na podlagi spolne usmerjenosti, vendar so bili vsi neuspešni (Schimmel, Heun, 2001:588).

⁴⁶ Eurogay, QueerNews, Der Kampf geht weiter, <http://www.eurogay.de/news/8208.html>, 21.08. 2002

⁴⁷ LSVD, Newsletter, <http://www.lsvd.de>, 20.08. 2002

⁴⁸ Resi-Online, <http://www.resi-online.de/print/mz08-07-2000b.html>, 14.06. 2002

vsakega cerkvenega sodelavca, ki je oz. še bo sklenil življenjsko partnerstvo.⁴⁹ Javnost, skupaj z zvezno ministrico za družino, je odločitev škofov burno kritizirala.⁵⁰

4.3.1. Pravni položaj

Do leta 1969 je bilo v Nemčiji homoseksualno razmerje med dvema odraslima osebama kaznivo dejanje. Sam 175. paragraf pa je bil iz Kazenskega zakonika črtan šele leta 1994; sedaj velja za heteroseksualna kot za homoseksualna spolne odnose enotna najnižja starost 14 let

(Schöffmann, 1999: 56).

Na zvezni ravni ne obstaja noben zakon, ki bi govoril o nediskriminaciji na podlagi spolne usmerjenosti. V izjemnih primerih pa je zagotovljen azil tistim gejem in lezbijkam, ki so v nevarnosti v svoji državi zaradi svoje homoseksualnosti (Jetz, Berger, Chlubek, 1998:51). Vlade in parlamenti posameznih dežel so skušali z lastno zakonodajo urediti položaj istospolno usmerjenih oseb. Tako so se v deželi Hamburg dogovorili, da bodo istospolni pari uživali enake pravice kot pari različnih spolov pri uradnih informacijah, informacijah v bolnišnicah in pri stanovanjski politiki. Podobni dogovori obstajajo tudi na Saškem in v Vestfaliji (Jetz, Berger, Chlubek, 1998:53).

O prepovedi diskriminacije na podlagi spolne usmerjenosti izrecno govorijo deželne ustave Berlina, Brandenburga in Turingije. Saška-Anhalt pa je leta 1997 sprejela Zakon o prepovedi diskriminacije homoseksualcev. To je prvi tovrstni zakon, ki je namenjen zgolj istospolno usmerjeni populaciji (Schöffmann, 1999:60).

Na področju socialne zakonodaje lahko govorimo o diskriminaciji. Trenutno mora socialna služba dokazati, da prosilec pomoči živi v skupnosti, ki je podobna zakonski zvezi, in lahko partnerjeve prihodke upoštevajo pri izračunavanju socialne pomoči (pri čemer istospolni pari niso upravičeni do davčnih olajšav zaradi vzdrževanja partnerja).⁵¹

Na področju zaposlovanja ni nobene pravne zaščite za geje in lezbijke, ki so bili diskriminirani zaradi svoje spolne usmerjenosti. Glavni sindikati pa se zavedejo problema in podpirajo spremembe na tem področju (Jetz, Berger, Chlubek, 1998:55).

⁴⁹ Skoraj 80% vseh organizacij, ki se ukvarjajo s varstvom in nego otrok, starejših in invalidnih oseb, je v rokah cerkva, predvsem rimskokatoliške cerkve (Jetz, Berger, Chlubek, 1998:56).

⁵⁰ LSVD, Newsletter, <http://www.lsvd.de>, 18.08. 2002

⁵¹ V osnutku novega zakona so predlagali, da bi moral prosilec za socialno pomoč dokazati le to, da ga oseba s katero živi, ne vzdržuje. Predlog ni bil sprejet, saj je zvezna vlada popustila pritiskom nasprotnikov.

4.3.2. Zakon o življenjskem partnerstvu

V zakonodajnem procesu sodelujeta oba domova parlamenta: Bundestag (Zvezni zbor) in Bundesrat (Zvezni svet). Slednji predstavlja povezavo med deželami in zvezo. Zakoni, ki zadevajo interese dežel, potrebujejo izrecno soglasje Sveta, da lahko stopijo v veljavo.⁵² Zakonski osnutek, ki bi urejal pravni status istospolnih partnerstev je bil razdeljen na dva dela: prvi je vseboval taka določila, ki jih lahko Zvezni zbor sprejme brez soglasja Zveznega sveta, drugi del osnutka pa je zahteval soglasje Zveznega sveta (Schimmel, Heun, 2001:588). Zvezni zbor je 10. novembra 2000 sprejel oba zakonska osnutka. Prvi zakonski osnutek je šel v zakonodajni postopek pod imenom Zakon o ukinjeni diskriminaciji za istospolne skupnosti: življenjska partnerstva.⁵³ Zakon je postal 16. februarja 2001 pod imenom Zakon o registriranem življenjskem partnerstvu.⁵⁴ V veljavo je stopil 1. avgusta 2001 in uvaja nov pravni institut v družinskem pravu, t.i. življenjsko partnerstvo, ki ga lahko sklenejo le istospolni pari (Schimmel, Heun, 2001:589). Zakon vsebuje še 26 dopolnitev Državlanskega zakonika⁵⁵ in 61 dopolnitev ostalih zveznih zakonov. Večina teh dopolnitev uvaja, poleg obstoječe kategorije »zakonec«⁵⁶, novo kategorijo »življenjski partner«⁵⁷ (Mramor, 2001: 10).

4.3.2.1. Sklenitev življenjskega partnerstva

Življenjsko partnerstvo lahko skleneta dve osebi istega spola, ki osebno in istočasno pred pristojnim organom izjavita, da želita živeti v medsebojnem doživljenjskem partnerstvu.

Jedro življenjskega partnerstva zakon definira skozi osebne dolžnosti zapisane v 2. paragrafu. Partnerja sta zavezana k skupnemu življenju in k vzajemni skrbi in podpori. Med partnerjema obstoja zakonita dolžnost vzajemnega preživljanja (5. paragraf). Vzajemno preživljanje ureja Državlanski zakonik, paragrafa 1360 in 1360b.

Predpostavka za sklenitev življenjskega partnerstva je, da partnerja podata izjavo o medsebojni premoženjski ureditvi (1. paragraf). Premoženjska ureditev se lahko uredi na dva

⁵² Bundesrat, Wissenswertes, Funktion, <http://www.bundesrat.de/Wissen/>, 17. 06. 2002

⁵³ V izvorniku: Gesetz zur Beendigung der Diskriminierung gleichgeschlechtlicher Gemeinschaften: Lebenspartnerschaft, objavljen v uradnem listu Bundesgesetzblatt Nr.9, Teil I, 22.02. 2001, <http://www.lsvd.de/lpartg/LPartG-pdf.zip>, 21.03. 2002

⁵⁴ V izvorniku: Gesetz über die Eintrage Lebenspartnerschaft, imenovan tudi Lebenspartnerschaftsgesetz, s kratico LPartG. V nadaljevanju uporabljam prevod krajše različice imena: Zakon o življenjskem partnerstvu.

⁵⁵ V izvorniku Bürgerliches Gesetzbuch, objavljen v uradnem listu Bundesgesetzblatt III, Nr. 400-2, <http://dejure.org/gesetze/BGB>, 11.12. 2002

⁵⁶ V izvorniku »Ehegatten«

⁵⁷ V izvorniku »Lebenspartner«

načina (6. in 7. paragraf): z dogovorom o t.i. izravnalni skupnosti⁵⁸ ali pa s sklenitvijo posebne pogodbe o življenjskem partnerstvu.⁵⁹ Pri dogovoru o izravnalni skupnosti se premoženje, ki ga imata partnerja ob nastanku partnerstva, kot tudi kasneje pridobljeno premoženje, ne obravnava kot njuno skupno premoženje. Vsak partner sam upravlja s svojim premoženjem in pri razdoru življenjskega partnerstva se dobiček, ki ga partnerja dosežeta v času njegovega trajanja, izravna med njima. Podrobnejše določbe so v Državljskem zakoniku, paragrafi 1371 do 1390, ki urejajo delitev oz. izravnavo v zakonu/življenjskem partnerstvu pridobljenega premoženja v primeru smrti ali ločenega življenja. Ureja se tudi prenos izravnalne skupnosti in izravnalnih zahtevkov.

Za pogodbo o življenjskem partnerstvu zakon določa le, da se jo sklene pri notarju, v navzočnosti obeh partnerjev. Nadalje napoti na uporabo Državljskega zakonika; paragrafi 1409 do 1411, ki določajo pogoje sklepanja pogodbe o življenjskem partnerstvu oz. o zakonski zvezi v primeru omejene poslovne sposobnosti enega od partnerjev.

Življenjsko partnerstvo ni veljavno, če je eden izmed partnerjev mladoleten, poročen ali če že živi v registriranem življenjskem partnerstvu. Neveljavno je tudi v primeru, če partnerja ne želita prevzeti nobenih obveznosti, ki po zakonu izvirajo iz take skupnosti, t.j. dolžnost partnerjev, da se podpirata in skrbita drug za drugega.

Partnerja lahko z izjavo ob sklepanju življenjskega partnerstva pred pristojnim organom določita skupni priimek, ki je lahko rojstni priimek enega od partnerjev ali pa sestavljen iz priimkov obeh partnerjev. To izjavo se lahko prekliče; sama izjava in preklic pa morata biti uradno overjena (3. paragraf).

Življenjski partner velja za družinskega člana, svojca drugega partnerja, razen če ni drugače določeno. Za sorodnike enega partnerja velja, da so z drugim partnerjem v svaštvu (11. paragraf). Svaštvo ne ustvarja nobenih obveznosti, je pa lahko zadržek za sklenitev zakonske zveze (Mramor, 2001: 4).

Če roditelj otrok⁶⁰ živi v življenjskem partnerstvu, ima njegov partner v soglasju z njim pravico do soodločanja pri zadevah, ki zadevajo vsakodnevno življenje otroka. V primeru nevarnosti ima življenjski partner pravico opraviti vsa pravna dejanja v dobrobit otroka, vendar mora roditelja o tem nujno obvestiti (9. paragraf).

⁵⁸ V izvirniku »Ausgleichsgemeinschaft«

⁵⁹ V izvirniku »Lebenspartnerschaftsvertrag«

⁶⁰ V izvirniku »Elternteil«, izraz se prevaja kot roditelj, čeprav se ga lahko razume širše, vsebuje tudi npr. posvojitelja.

Določila o dedovanju so zapisana v 10. paragrafu: preživeli življenjski partner zapustnika deduje po zakonu četrtino zapuščine, če deduje z zapustnikovimi sorodniki prvega reda. Če pa deduje skupaj s sorodniki drugega reda ali starimi starši, mu pripada polovica celotne zapuščine.

Preživeli partner nima pravice do zapuščine, če so v času zapustnikove smrti podane predpostavke za prenehanje življenjskega partnerstva (uradno overjene izjave obeh partnerjev od katere je preteklo 12 mesecev oziroma izjava enega od partnerjev, od katere je preteklo 36 mesecev) in je zapustnik zahteval prenehanje ali vanj privolil.

Življenjska partnerja lahko naredita skupno oporoko v skladu z določili Državlanskega zakonika; paragrafi 2266 in 2273, ki določajo postopek izdelave skupne oporoke, njeno veljavnost v primeru prekinitve ali neveljavnosti zakonske zveze/življenjskega partnerstva in njen preklic. Če je zapustnik v svoji oporoki izključil preživelega partnerja, potem lahko ta zahteva polovico vrednosti zakonitega deleža kot nujni delež.

4.3.2.2. Prenehanje življenjskega partnerstva

V 15. paragrafu Zakon o življenjskem partnerstvu določa pogoje za prenehanje življenjskega partnerstva. Življenjsko partnerstvo se razdre na pobudo enega ali obeh partnerjev s sodno odločbo.⁶¹ Od izjave enega ali obeh partnerjev, da ne želita več nadaljevati partnerstva, pa do izdaje sodne odločbe, mora preteči z zakonom določen čas. Če oba partnerja izjavita, da želita prenehanje partnerstva, je ta čas omejen na 12 mesecev. Če poda izjavo le en partner, pa 36 mesecev. Izjava se lahko prekliče dokler življenjsko partnerstvo ne preneha. Prekinitev življenjskega partnerstva je možna tudi, kadar bi bilo nadaljevanje partnerstva za osebo, ki zahteva prenehanje, nevzdržno iz razlogov, ki zadevajo drugega partnerja. Ta prekinitev ni časovno pogojena.

Po prekinitvi življenjskega partnerstva, partnerja nista več zavezana k skupnemu življenju, k vzajemni skrbi, podpori in dolžnosti preživljanja. Preživeli partner po razdoru partnerstva ni več zakoniti dedič zapustnika. Ne prekine pa se nastalo svaštvo in partner lahko obdrži skupni priimek. Če se partner po prenehanju življenjskega partnerstva ne more sam preživljati, lahko od drugega partnerja zahteva primerno preživnino glede na življenjske razmere v času trajanja življenjskega partnerstva (16. paragraf). Do preživitve je upravičen, če se od njega ne more pričakovati (zaradi bolezni, starosti in drugih hib), da se bo zaposlil. Pravica do preživitve se

⁶¹ Ker je življenjsko partnerstvo poseben institut namenjen le istospolnim parom, se v tem primeru ne uporablja beseda »razveza«, saj ta označuje prenehanje zakonske zveze med moškim in žensko.

ukine, kadar upravičenec sklene zakonsko zvezo ali novo življenjsko partnerstvo. Na splošno pri tem veljajo določila paragrafov Državlanskega zakonika 1578 do 1581 in 1583 do 1586. Ta določila govorijo o kriterijih za določanje višine preživnine po razvezi/prekinitvi življenjskega partnerstva, možnost časovne omejitve preživljanja, preživljanje glede na delovno zmožnost, itd.

V nadaljevanju (17., 18. in 19. paragraf) zakon ureja družinsko sodišče, skupno stanovanje in gospodinjski inventar. V primerih, ko se partnerja ne moreta dogovoriti, kdo bo prebival v skupnem stanovanju in kako se bodo razdelili gospodinjski predmeti, o razdelitvi odloča sodišče po pravičnem preudarku.

4.3.2.3. Področja, ki so ostala odprta

Drugi zakonski osnutek, imenovan Dopolnilni zakon o življenjskem partnerstvu⁶², bi moral potrditi tudi Zvezni svet, da bi postal zakon. Ker Zvezni svet Dopolnilnega zakona ni potrdil, saj rdeče-zelena koalicija v njem nima večine, so ostala odprta nekatera pravna področja (Bruns, 2002b): formalni akt registracije, davek na dediščino, davek na dohodnino, davek od nepremičnin, službeno nagrajevanje in nadomestila za zdravstvene storitve za zaposlene v javni upravi (odvisno od finančnega položaja družine), konzularni zakon (sklepanje življenjskega partnerstva v tujini), zvezni zakon o socialni pomoči, zakon o stanovanjskem dodatku, odredbe o izobraževanju⁶³, zvezni zakon o podpiranju izobraževanja⁶⁴.

Zvezni zbor in Zvezni svet sta skupaj sklicala t.i. poravnalno komisijo⁶⁵, da bi našli kompromis in da bi Dopolnilni zakon stopil v veljavo. Vendar so predstavniki krščanskih demokratov in krščanske socialne unije zavrnil sodelovanje v tej komisiji. Usoda Dopolnilnega zakona je tako še nejasna.⁶⁶

⁶² V izvirniku »Lebenspartnerschaftsgesetzergänzungsgesetz«, s kratico LPartGErgG.

⁶³ Odredbe o izobraževanju določajo kakšno izobrazbo kandidat potrebuje za opravljanje določenih poklicev. Če je oseba, ki opravlja prakso oz. je vajenec poročena, mora svoj status dokazati z ustreznimi listinami.

⁶⁴ Zvezni zakon o podpiranju izobraževanja podeljuje podporo finančno šibkejšim vajencem in študentom. Pri določanju podpore se upošteva dohodek zakonskega partnerja.

⁶⁵ Ko Zvezni Svet ne da soglasja za zakon, ki ga je sprejel Zvezni zbor, se oblikuje t.i. poravnalna komisija, ki skuša najti kompromis. Bundesrat, Wissenswertes, Funktion, <http://www.bundesrat.de/Wissen/>, 17. 06. 2002

⁶⁶ Queer.de, <http://www.queer.de/aktuell/10142213420.html>, 21.03. 2002

4.3.3. Deželna raven

Nemčijo sestavlja 16 zveznih dežel. Zveza je zadolžena za sprejemanje zakonov, dežele pa te zakone izvajajo. Večina zveznih zakonov se izvaja kot »zadeve deželne odgovornosti«.⁶⁷ Prvotno naj bi Zakon o življenjskem partnerstvu določal ne samo kdo lahko sklene življenjsko partnerstvo in kakšne so njegove pravice in dolžnosti, temveč tudi postopke, kako in kje se življenjsko partnerstvo lahko sklene. Slednje postopke bi moral potrditi Zvezni svet, vendar jih ni, zato so prepustili zveznim deželam, da same, brez enotnega zakona, urejajo kje in kako se lahko življenjsko partnerstvo sklene. Tako so zvezne dežele uvedle t.i. izvedbene zakone⁶⁸, s katerimi so določili predvsem, kje se lahko sklene življenjsko partnerstvo (Bruns, 2002a). Večina dežel je zadevo poenostavila in za sklepanje življenjskih partnerstev pooblastila matičarje ali občine (nekateri občine so potem same pooblastile matičarje). Krajevna pristojnost je namreč odvisna od stalnega prebivališča obeh partnerjev. Izjeme so le tri zvezne dežele: Bavarska je za sklepanje življenjskih partnerstev pooblastila notarje, Saška vladni prezidij, Turingija pa sploh ni izdala izvedbenega zakona, ampak je za sklepanje življenjskih partnerstev pooblastila le deželno upravno službo, in še to samo v mestu Weimar.⁶⁹

4.3.3.1. Tožba pred zveznim ustavnim sodiščem

Morebitne spore med Zvezo in zveznimi deželami rešuje Zvezno ustavno sodišče (Bundesverfassungsgericht). Odloča v primerih ustavnih pritožb, v postopkih kontrole skladnosti norm in pri sporih med organi. Njegove odločitve so dokončne.⁷⁰

Krščanski demokrati in krščanska socialna unija, ki imajo večino v deželnih parlamentih na Bavarskem, v Saški in Turingiji, so od vsega začetka napadali zakon o registriranem življenjskem partnerstvu in grozili z ustavno tožbo, ker da zakon ni v skladu s Temeljnim zakonom. Bavarska (pridružila se ji je tudi Saška) je najprej predlagala ustavnemu sodišču, da sproži postopek t.i. začasne odredbe, s katero bi preprečili, da zakon sploh stopi v veljavo (se pravi še pred 1. avgustom 2001).⁷¹ Zvezno ustavno sodišče je 18. julija 2001 zavrnilo zahtevo

⁶⁷ V izvirniku »eigene Angelegenheiten«, Bund.de, Deutsche Demokratie, Verwaltung der Länder, <http://www.bund.de/Wir-ueber-Uns-Wissen/Deutsche-Demokratie/Verwaltung/Verwaltung-der-Laender-4425.htm>, 08.04. 2002

⁶⁸ V izvirniku »Ausführungsgesetze«

⁶⁹ LVSD, Ratgeber, <http://www.lvsd.de/ratgeber/index.html>, 18.3. 2002

⁷⁰ Bundesverfassungsgericht, Aufgaben, Verfahren und Organisation, <http://www.bundesverfassungsgericht.de/cgi-bin/link.pl?aufgaben/>, 17.06. 2002

⁷¹ Queer.de, <http://www.queer.de/aktuell/10142213420.html>, 21.03. 2002

po začasni odredbi.⁷² Po tem neuspehu se je Bavarska odločila, da bo za pristojne organe za sklepanje življenjskega partnerstva pooblastila notarje in ne matičarje.

Še preden pa je Zvezno ustavno sodišče odločilo o začasni odredbi, so Bavarska, Saška in Turingija sredi junija 2001 sprožile ustavno tožbo o skladnosti pravnih norm.⁷³ Ustavno sodišče je svojo odločitev izdalo 17. julija 2002. V poročilu za javnost⁷⁴ je sodišče zapisalo, da je »Zakon o življenjskem partnerstvu v skladu s Temeljnimi zakonom«. Senat je to odločitev sprejel soglasno in pojasnil, da Zakon o življenjskem partnerstvu ne potrebuje soglasja Zveznega sveta in zakaj ga ne potrebuje. Dalje je senat z večino glasov (5:3) odločil, da sprejeti zakon ni v nasprotju s 6. členom Temeljnega zakona, ki govori o posebni zaščiti zakonske zveze.

4.3.4. Zaključek

Tudi v primeru nemškega urejanja istospolnih skupnosti lahko potrdimo obe zastavljeni hipotezi. Da je zakonodajalec z uvedbo novega pravnega instituta t.i. življenjskih partnerstev želel ukiniti diskriminatorno obravnavanje istospolnih skupnosti, priča podatek, da je zakonski osnutek o življenjskih partnerstvih šel v zakonodajni postopek po imenem Zakon o ukinjeni diskriminaciji za istospolne skupnosti: življenjska partnerstva. Življenjsko partnerstvo, ki je odprto le za istopolne pare, podeljuje partnerjema le finančne ugodnosti (npr. pravica do dedovanja, urejanje preživnin) in nobenih starševskih pravic. Partner lahko samo soodloča o pri zadevah, ki zadevajo vsakodnevno življenje otroka drugega partnerja. Da pa nemški zakonodajalec obravnava zakonsko zvezo le kot zvezo med moškim in žensko, dokazujeta 6. člen Temeljnega zakona (zakonska zveza in družina sta pod posebnim varstvom državnega reda) in Ustavno sodišče s svojo odločitvijo iz leta 1993. Ustavno sodišče je na pritožbo istospolnega para odgovorilo, da jima ni bila kršena pravica do sklenitve zakonske zveze, ker je zakonska zveza združitev moškega in ženske v življenjsko skupnost (Zupančič, 1993:552).

⁷²Queer.de, <http://www.queer.de/aktuell/20010718103141.html>, 21.03. 2002

⁷³Queer.de, <http://www.queer.de/aktuell/10142213420.html>, 21.03. 2002

⁷⁴Bundesverfassungsgericht, Pressemitteilungen 2002, http://www.bundesverfassungsgericht.de/bverfg_cgi/pressemitteilungen/frames/bvg64-02/, 18.07. 2002

4.4. KANADA

Za razliko od že obravnavanih držav, ki so vse evropske, ima Kanada drugačen način urejanja priznavanja istospolnih porok. Poudarja se beseda »poroka«, torej zakonska zveza. Kanadski pa tudi ameriški aktivisti menijo, da je evropsko priznavanje istospolnih partnerstev diskriminatorno. Z vpeljevanjem novih kategorij, kot je registrirano ali življenjsko partnerstvo, se istospolnim parom nepreklicno odvzame pravica do sklepanja zakonske zveze. Tako dobimo bolj in manj enakopravne pare.

Sodeč po odločitvah provincialnih sodišč in dosedanjem urejanju pravnega položaja istospolno usmerjenih oseb, imajo najbolj liberalen odnos do te tematike v provincah Britanska Kolumbija, Quebec in Ontario. Kanadsko javno mnenje je istospolnim partnerjem precej naklonjeno. Leta 1999, po zelo odmevni sodni odločitvi v primeru M. proti H., je kar 53% vseh Kanadčanov podpiralo sklenitev zakonske zveze med istospolnimi partnerji. V provinci Britanska Kolumbija je bila podpora istospolnim porokam 54%, v provinci Quebec pa kar 61% (Casswell, 2001:233).

V Kanadi deluje cela vrsta organizacij, ki se ukvarjajo s problemi istospolno usmerjenih oseb. Med vidnejše spadata EGALE (Equality for Gays and Lesbians), ki se ukvarja predvsem s pravnimi vprašanji glede priznavanja zakonske zveze med partnerjema istega spola, ter LEGIT (Lesbian and Gay Immigration Task Force), ki nudi pomoč in nasvete osebam, ki so imele težave pri priselitvi v Kanado zaradi svoje spolne usmerjenosti.

4.4.1. Pravni položaj

Z Zakonom o dopolnjevanju kazenskega prava so leta 1969 dekriminalizirali spolne odnose med osebami istega spola. Leta 1988 so znižali enotno najnižjo starost na 14 let, tako za homoseksualne kot heteroseksualne spolne odnose, z izjemo analnega seksa, za katerega velja enotna najnižja starost 18 let.

Kanadski sodni sistem predstavlja osnovo za ustavno, kazensko in civilno pravo, ki velja po vsej državi; izjema je le provinca Quebec, ki ima svoj Državlanski zakonik. Najvišje sodišče je Vrhovno sodišče, katerega odločitve so zavezujoče za vsa ostala sodišča. Primeri, ki niso bili rešeni na provincialnih prizivnih sodiščih ali na federativnem prizivnem sodišču, tako

romajo na Vrhovno sodišče. Po provincah je sodni sistem raznolik, večina pa ima sledeče vrste sodišč: Prizivno sodišče, Provincialno sodišče in Sodišče za manjše tožbe.⁷⁵

Na federalni ravni veljata Listina pravic in svoboščin in Zakon o človekovih pravicah.⁷⁶ S sodno odločitvijo Vrhovnega sodišča v primeru Egan proti Kanadi⁷⁷ leta 1995 je postalo jasno, da se 15. člen Listine, ki zagotavlja enakost pred zakonom ne glede na raso, nacionalnost, etnično pripadnost, barvo kože, vero, spol, starost in telesno ali mentalno nezmožnost, nanaša tudi na spolno usmerjenost.

Zakon o človekovih pravicah so dopolnili leta 1996 in v 3. člen dodali prepoved diskriminacije na podlagi spolne usmerjenosti.

Enajst provinc je v 90. letih vključilo v svoje Listine človekovih pravic proti-diskriminacijska določila na podlagi spolne usmerjenosti. Izjemi sta le ozemlji Nunavut in Severno zahodno ozemlje, ki te zaščite nimata.

Leta 1992 je zvezna vlada umaknila prepoved služenja vojske za istospolno usmerjene osebe na podlagi sodne odločitve Vrhovnega sodišča v primeru Douglas proti Kanadi. Nadalje so nekatere agencije zvezne vlade omogočile svojim istospolno usmerjenim uslužbencem enake pogoje pri sklepanju kolektivnih pogodb in pravice pri pokojnini preživelega partnerja, kot jih imajo zakonci. Enake pravice so omogočile tudi vlade nekaterih provinc.⁷⁸

Druga pomembna odločitev kanadskih sodišč izhaja iz leta 1992: Prizivno sodišče province Ontario je v primeru Haig in Birch proti Kanadi odločilo tako, da je pojmovalo »spolno usmerjenost« kot del zveznega protidiskriminacijskega zakona.⁷⁹ Odločitev Vrhovnega sodišča v primeru Egan in Nesbit proti Kanadi leta 1995 pa je bila korak nazaj. Sodišče je odločilo, da je diskriminacija istospolnih parov v zveznih programih, ki omogočajo podporo pri dohodkih, »dokazljivo upravičena«. Tej odločitvi so sledile še tri, ki pa so bile v prid istospolnim parom. Najpomembnejša je bila v primeru M. proti H.⁸⁰

⁷⁵Institute of Governance, The Judiciary, http://learnnet.gc.ca/eng/lrncentr/online/hgw/how-gov2.htm#BM2_3_3, 16.04. 2002

⁷⁶ ILGA, World Legal Survey, Canada, http://www.ilga.org/Information/legal_survey/americas/canada.htm, 22.08. 2002

⁷⁷ ILGA, World Legal Survey, Canada, http://www.ilga.org/Information/legal_survey/americas/canada.htm, 22.08. 2002

⁷⁸ILGA, World Legal Survey, Canada, http://www.ilga.org/Information/legal_survey/americas/canada.htm, 22.08. 2002

⁷⁹ To je omogočilo Sodišču za človekove pravice, da je v primeru Leshner proti Ontariu leta 1992 zavrnilo zakonsko določeno definicijo »zakonski partner« v zakonodaji Ontaria, ki je upošteval le partnerje nasprotnih spolov.

⁸⁰ Pred sta bili Miron proti Trudel (1995) in Vriend proti Alberti (1998). V prvem primeru je sodišče razsodilo, da je priznavanje zavarovalnih ugodnosti samo poročenim parom diskriminacija za pare nasprotnih spolov, ki živijo v zunajzakonski skupnosti. V prvem primeru je sodišče razsodilo, da je priznavanje zavarovalnih ugodnosti samo poročenim diskriminacija za pare nasprotnih spolov, ki živijo v zunajzakonski skupnosti. V

4.4.1.1. M. proti H.

Posledice tega sodnega primera oz. sodne odločitve so bile spremembe v zakonodajah provinc Ontario in Britanska Kolumbija, posredno pa tudi sprejem zveznega zakona C-23 (uradno imenovan Zakon o modernizaciji ugodnosti in obveznosti, podrobneje obravnavan v nadaljevanju).

Udeleženki tega primera sta bili bivši lezbični partnerici. Po razdoru zveze je ena od partneric tožila drugo za preživnino in delitev premoženja. Zakon o družinski razmerjih province Ontario je zagotavljal sodno pomoč pri delitvi premoženja in dodeljevanju preživnine le poročenim parom in parom različnih spolov, ki živijo v zunajzakonski skupnosti, istospolnim parom pa ne (Casswell, 2001:215). Prizivno sodišče Ontaria je primer poslalo na Vrhovno sodišče Kanade, ki je 20. maja 1999 odločilo, da je definicija zakonskega partnerja v Zakonu o družinskih razmerjih province Ontario protiustavno diskriminatorna.⁸¹ Sodišče je dalo provinci šest mesecev časa, da ustrezno dopolni svojo zakonodajo (Lahey, 2001:251). Tako so v Ontariu sprejeli Zakon o dopolnitvi nekaterih statotov zaradi odločitve Vrhovnega sodišča v primeru M.proti H., ki bo obravnavan v nadaljevanju.

4.4.1.2. Halpern proti Kanadi – nov razvoj dogodkov

Halpern proti Kanadi je sodna preiskava zahteve po priznavanju zakonske zveze za istospolne pare. Poleti leta 2000 je osem istospolnih parov pri mestni upravi Toronta zaprosilo za sklenitev poroke. Mestna uprava je njihove prošnje zadržala, čakajoč na mnenje sodišč. Januarja 2001 pa sta dva istospolna para sklenila zakonsko zvezo v Metropolitanski cerkvi mesta Toronto. Provinca Ontario je zavrnila registracijo zakonskih zvez. Pari so se s pomočjo organizacije EGALÉ odločili za tožbo. Oba primera sta 5. novembra 2001 prišla na Višje sodišče province Ontario⁸² in to je 12. julija 2002 odločilo, da je odtegovaje pravice do sklepanja zakonske zveze istospolnim parom diskriminatorno in protiustavno.⁸³

drugem primeru pa, da dostop do protidiskriminacijske zaščite ne sme biti omejen na podlagi spolne usmerjenosti (Lahey, 2001:242).

⁸¹Sodnik Cory, ki je zastopal Vrhovno sodišče, je izjavil, da izključitev istospolnih partnerjev iz Zakona o družinskih razmerjih nakazuje, da so M. in drugi posamezniki, ki živijo v istospolnem partnerstvu, nevredni priznavanja in zaščite. Ta izključenost nadaljuje deprivilegiran položaj posameznikov, ki živijo v istospolnem partnerstvu in prispeva k njihovem eksistencialnemu uničenju. EGALÉ, Press release: Same-Sex Couples Entitled to Equality, <http://www.islandnet.com/~egale/pressrel/990520.htm>, 31.08. 2002

⁸²EGALÉ, Press release: Same-Sex Couples Have Equal Right to Marry, <http://www.islandnet.com/~egale/pressrel/020712.htm>, 27.08. 2002

⁸³ Sodišče je bilo soglasno, da zvezni parlament ni nikoli izrecno prepovedal sklepanja zakonske zveze med istospolnimi pari, da je obče pravna definicija zakonske zveze, ki izvira iz leta 1866 in definira zakonsko zvezo,

Sodišče je nadalje odločilo, da bo začasno zadržalo svojo odločitev za 24 mesecev.⁸⁴ Rezultat te sodne odločitve je še nejasen. Vlada province Ontario je zagotovila, da bo sprejela odločitev sodišča. Zvezna vlada pa je 29. julija 2002 vložila pritožbo na Prizivno sodišče province Ontario.⁸⁵

4.4.2. Zvezni zakon C-23

Zakonodajno oblast predstavljajo kraljica in oba doma parlamenta: spodnji dom in senat.

Ko je zakonski osnutek sprejet v obeh domovih parlamenta s povsem identičnim besedilom, se mu podeli »kraljevo privolitev« in zakonski osnutek postane zakon in stopi v veljavo tistega dne, ko se zgodi ceremonija kraljeve privolitve.⁸⁶

Zakonski osnutek C-23, 12. poglavje, je dobil »kraljevo privolitev« 29. junija 2002 in se uradno imenuje Zakon o modernizaciji ugodnosti in obveznosti.⁸⁷ Zakon vsebuje povzetek in t.i. interpretacijo. V povzetku je zakonodajalec zapisal, da številni federalni zakoni omogočajo ugodnosti in obveznosti, ki temeljijo na posameznikovem razmerju do drugega posameznika, vključno z razmerjem med možem in ženo in družinskimi člani. Večina teh ugodnosti in obveznosti je omejena na zakonske pare ali na pare različnih spolov. S sprejemom zakonskega osnutka C-23 pa se razširijo ugodnosti in obveznosti na vse pare, ki živijo skupaj v zakonskem razmerju najmanj eno leto. S sprejemom C-23 se kažejo vrednote kot so toleranca, spoštovanje in enakost, ki so v skladu z Listino pravic in svoboščin.

V t.i. interpretaciji pa zakonodajalec poudari, da dopolnitve tega zakona ne učinkujejo na pomen besedne zveze »zakonska zveza«. Zakonska zveza je tako definirana kot »pravna zveza med enim moškim in eno žensko z izključitvijo vseh drugih«.

kot zakonito zvezo med možem in ženo, diskriminatorna in v nasprotju s 15. členom Kanadske listine o pravicah in svoboščinah in da spodbija človeško dostojanstvo lezbijk, gejev in biseksualno usmerjenih oseb.

⁸⁴ V tem času naj bi parlament sprejel ustrezno zakonodajo, ki bi omogočala sklepanje zakonske zveze istospolnim parom. Če parlament tega ne stori v 24 mesecih, potem se obče pravna definicija zakonske zveze razširi tudi na istospolne pare. Če pa parlament v tem času sprejeme ustrezno zakonodajo, mora upoštevati ustavne določbe o enakosti.

⁸⁵EGALE, Egale Fact Sheet: Ontario Same-Sex Marriage Decision, <http://www.islandnet.com/~egale/Ont-Marriage-QandA.htm>, 27.08. 2002

⁸⁶Institute of Governance, The Legislative Process, <http://learnnet.gc.ca/eng/lrncentr/online/hgw/LegislativeText.htm>, 16.04. 2002

⁸⁷ V izvirniku: Modernization of Benefits and Obligations Act, objavljen v Statutes of Canada, 2000, 12. poglavje, <http://www.canlii.org/ca/as/2000/c12/whole.html>, 28.08. 2002. V splošni uporabi je ostalo ime zakonskega osnutka (Bill C-23) in avtorji le redko uporabljajo njegovo uradno ime.

Nadalje zakon vsebuje seznam približno 80. federalnih zakonov in njihovih členov, ki so bili dopolnjeni.⁸⁸ Zakon o modernizaciji ugodnosti in obveznosti je tako uvedel tri kategorije (Lahey, 2001:263):

- a) »zakonska partnerja«, ki velja le za poročene pare različnih spolov,
- b) »zunajzakonska partnerja različnih spolov«⁸⁹
- c) »zunajzakonska partnerja istega spola«⁹⁰

Pri razmerju partnerjev do otrok velja, da se moža žene, ki rodi otroka, avtomatično smatra za otrokovega očeta. Pri zunajzakonskih partnerjih (ne glede na spol oz. spolno usmerjenost) pa velja, da je partner/ica ženske, ki rodi otroka, de facto otrokov oče oz. mati (Lahey, 2001:266).

Vse tri kategorije partnerstev so izenačene na naslednjih pravnih področjih: delitev pokojnine pri razvezi, zaščita družinske lastnine pred partnerjevimi upniki, zvezne smernice provincam o otroških dodatkih, zvezno obdavčenje. V primeru zaposlitve v javni upravi je partner upravičen do raznih ugodnosti, predvsem do pokojninskih ugodnosti preživelega partnerja (Lahey, 2001:266).

Med kategorijami pa vseeno obstajajo razlike. Tako imajo pari različnih spolov v zunajzakonski skupnosti manj pravic od poročenih parov, istospolni pari v zunajzakonski skupnosti pa manj pravic od parov različnih spolov v zunajzakonski skupnosti.⁹¹

⁸⁸ Omeniti velja, da ni bil dopolnjen Zakon o priseljevanju: tuj državljan se lahko priseli v Kanado le, če je zakonski partner kanadskega državljana. Zakon izrecno zahteva zakonsko zvezo.

⁸⁹ V izvirniku »common-law partners of opposite sexes«.

⁹⁰ V izvirniku »common-law partners of the same sex«.

⁹¹ Poročeni pari imajo v nasprotju z zunajzakonskimi pari različnih spolov polno pravico, da si delijo družinski dom in družinsko imetje, da dedujejo po umrlem partnerju brez oporoke in imajo nujni delež pri partnerjevem premoženju. Imajo tudi pravico do olajšave zaradi vzdrževanja partnerja (Lahey, 2001:265). Zunajzakonski partnerji istega spola se od zunajzakonskih partnerjev različnih spolov razlikujejo po tem, da nimajo možnosti skleniti zakonske zveze ter da po Zakonu o človekovih pravicah niso vključeni v kategorijo »zakonski stan«. Izključeni so tudi iz nekaterih drugih pravnih področij, kot npr.: zakonodaja, ki ureja domorodne skupnosti, pri kazenskem pravu glede pričanja proti svojemu partnerju. Nadalje pri skorajda nobenem pravnem področju ne uživajo vseh pravic, ki so dodeljene zunajzakonskim parom različnega spola in še posebej zakonskim parom (Lahey, 2001:268).

4.4.3. Zakonodaja v provincah

Ustava določa pristojnosti izvršne in zakonodajne veje oblasti v federaciji in po provincah in katere zadeve spadajo ekskluzivno pod federalno in katere pod provincialno jurisdikcijo. Obstajajo pa tudi področja pri katerih se pristojnosti obeh nivojev oblasti prekrivajo⁹², kot npr. področje, ki je pomembno za našo razpravo. Zvezna oblast določa, kdo se lahko s kom poroči, izvede ločitve, ureja zaposlovanje pri zvezni vladi in ima jurisdikcijo pri vprašanju priseljevanja, kazenskega prava ter bančništva. Province pa imajo jurisdikcijo na področju pogodbenega, lastniškega in družinskega prava (sem spada tudi izvajanje formalne poročne ceremonije) ter na področju zaposlovanja (Lahey, 2001:258).

4.4.3.1. Britanska Kolumbija

Provinca Britanska Kolumbija je orala ledino na področju celotne kanadske zakonodaje, ki priznava istospolna partnerstva na področjih, kot so zdravstvene storitve, pokojnine in družinsko pravo.

Leta 2000 je bil sprejet Zakon o dopolnitvi definicije zakonski partner⁹³ in sedaj besedna zveza »zakonski partner« v Britanski Kolumbiji pomeni osebo, ki je »poročena z drugo osebo« ali osebo, ki »živi z drugo osebo v zakonski zvezi podobnem razmerju, vključujoč tudi tovrstna razmerja med osebama istega spola«. Za razliko od ostalih provinc, ki bodo obravnavane v nadaljevanju, je Britanska Kolumbija podelila istospolnim partnerjem status zakoncev. Druge province so status zakoncev podelile le parom različnih spolov, ki živijo v zunajzakonski skupnosti (Casswell, 2001: 222). Kot posledica statusa zakoncev se istospolne pare obravnava enako kot poročene pare pri podeljevanju ugodnosti partnerju pri zaposlovanju in pri pridobivanju pokojnin po partnerju. Pri plačevanju socialnega in zdravstvenega varstva se upošteva finančno stanje družine (Casswell, 2001: 224-225). Preživeli partner je tudi upravičen do zakonsko določenega obveznega dednega deleža, če pokojnik ni zapustil oporoke. V primeru razdora partnerstva se lahko istospolni pari ob reševanju vprašanja skrbništva nad otroci in preživnin partnerja ali otrok poslužujejo istih sodnih praks, kot poročeni ali neporočeni pari različnih spolov. Delitev premoženja in pokojnin ureja Zakon o družinskih razmerjih, vendar le za poročene pare. Zakon za pare v

⁹²Institute of Governance, The First Canadian Compromise, http://learnnet.gc.ca/eng/lrncentr/online/hgw/how-gov1.htm#BM1_2, 16.04. 2002

⁹³ V izvirniku: Definition of Spouse Amendment Act, 2000, objavljen v Statutes of British Columbia, 24. poglavje. Povzeto po Casswell, 2001:220-235.

zunajzakonski skupnosti predvideva sklenitev dogovora o delitvi premoženja in pokojnin. Ta dogovor je sodno izterljiv (Casswell, 2001: 226).

Zakon o posvojitvah določa, da lahko otroka posvoji ena sama oseba ali dve osebi skupaj. Tako je posvojitev otroka, ki ni v sorodu s posvojiteljema, istospolnim parom omogočena. Partner lahko tudi posvoji otroka svojega partnerja in dobi status otrokovega starša (Casswell, 2001: 228).⁹⁴ Istospolnim parom je tudi omogočen dostop do alternativnih oblik oploditve.⁹⁵

4.4.3.2. Ontario

Leta 1993 je Komisija za pravne reforme v Ontariu izdala poročilo, v katerem je predlagala sprejem zakonodaje o registriranem partnerstvu po vzoru evropskih držav. Predlog ni bil sprejet z navdušenjem, saj so geji in lezbijke ugotovili, da že uživajo večje pravice na področju oblikovanja družin (razmerje starš-otrok⁹⁶, dostop do alternativnih metod oploditve, protidiskriminatorna zaščita), ki so rezultat odločitev sodišč. Leta 1999 je prišlo do (že zgoraj obravnavane) sodne odločitve Vrhovnega sodišča Kanade v primeru M. proti H., katere posledica je bil sprejem zakonskega osnutka Bill-5, z uradnim imenom Zakon o dopolnitvi nekaterih zakonov zaradi odločitve Vrhovnega sodišča v primeru M. proti H.⁹⁷ Bill-5 je vpeljal novo pravno kategorijo »istospolni partnerji« in dopolnil približno 60 zakonov v Ontariu. Tako Ontario pozna tri kategorije partnerstva (Lahey, 2001:251):

- a) poročeni pari,
- b) zunajzakonski pari različnih spolov, na katere se nanaša razširjeni pojem »zakonec«,
- c) istospolni pari.

Zunajzakonski pari različnih spolov in istospolni pari v primerjavi s poročenimi pari nimajo pravice do delitve premoženja pri razdoru razmerja, do dednih pravic v primeru smrti brez oporoke in do obveznega deleža pri pokojnikovi lastnini, četudi je bila napisana oporoke.

⁹⁴ Obstajata pa dve izjemi, kjer poleg istospolnih tudi poročeni pari in pari v zunajzakonski zvezi ne morejo posvojiti otroka: kadar je biološko starševstvo, zaradi reprodukcijske tehnologije, težko ugotovljivo; in kadar želi partner posvojiti otroka partnerja, ki je otroka ravno tako posvojil (Casswell, 2001: 228).

⁹⁵ Leta 1995 je Komisija za človekove pravice v Britanski Kolumbiji odločila, da je zdravnikova odklonitev pomoči lezbičnemu paru pri umetni oploditvi, zgolj zato ker sta istospolno usmerjeni, diskriminacija na podlagi spolne usmerjenosti po Zakoniku človekovih pravic. Storitev, ki je omogočena širši javnosti, mora biti na voljo tako istospolnim parom, kot parom različnih spolov. Leto kasneje je to odločitev potrdilo še Vrhovno sodišče province (Casswell, 2001: 229).

⁹⁶ Istospolni pari imajo možnost posvojiti partnerjevega otroka in tudi tujega otroka. Če se otrok rodi v partnerstvu, velja partner-neroditelj za de facto starša (Merin, 2002:164).

⁹⁷ V izvirniku: An Act to amend certain statutes because of the Supreme Court of Canada decision in M.v.s.H. , objavljen v Statutes of Ontario, 1999, 6. poglavje. Povzeto po Lahey, 2001:251-252.

Istospolni pari nadalje nimajo nekaterih olajšav pri obdavčevanju in se pred Komisijo za človekove pravice v Ontariu ne morejo več sklicevati na diskriminacijo na podlagi »zakonskega stanu«, pač pa le na podlagi »položaja istospolnih partnerstev«. Je pa Bill-5 prinesel tudi nekaj novih pravic za istospolne pare, ki vključujejo pravice, ki jih ureja Zakon o mrliških oglednikih (Coroners Act), pravica žrtve kaznivega dejanja do nadomestila, pravica do tožbe zaradi malomarnosti po partnerjevi smrti, pravica do skupnega bivanja v bolnišnici in domu za ostarele in pravica do odločanja o donaciji organov (Lahey, 2001:252)

4.4.3.3. Quebec

Položaj istospolnih parov v quebeškem pravu je kombinacija različnega priznavanja zunajzakonskih skupnosti v quebeškem Civilnem zakoniku in drugih zakonih. Civilni zakonik ureja sklepanje zakonske zveze, priznavanje starševstva in dedovanje, zelo malo pa govori o zunajzakonski skupnosti. Vsa razmerja med odraslimi osebami obravnava skozi prizmo zakonske zveze. Drugi quebeški zakoni, ki omenjajo zakonsko zvezo, pa se nanašajo tudi na neporočene pare ne glede na spol (Lahey, 2001:253).

V tem kontekstu se je leta 1999 v Quebecu sprejemal Bill-32, uradno imenovan Zakon o dopolnitvi različnih zakonskih določb o de facto zakonskih partnerjih.⁹⁸ Zakon je dopolnil 28 statutov in razširil pojem (zunajzakonske) skupnosti na istospolne pare, ni pa spremenil Civilnega zakonika. Tako imajo sedaj istospolni pari enake pravice in dolžnosti kot pari različnih spolov, ki živijo v zunajzakonski skupnosti (Lahey, 2001:257).⁹⁹ Vendar pa nimajo istospolni pari starševskih pravic: ne morejo posvojiti partnerjevega ali tujega otroka. Samske ženske in lezbijke tudi nimajo dostopa do alternativnih metod oploditve (Merin, 2002:167).

⁹⁸ V izvirniku: An Act to Amend Various Legislative Provisions Concerning De Facto Spouses, objavljen v Statutes of Quebec, 1999, 14. poglavje. Povzeto po Lahey, 2001:253-258.

⁹⁹ Obstaja kar nekaj zakonov, kjer se uporablja takšna formulacija, da je očitno, da veljajo le za pare različnih spolov ali pa so tako nejasno formulirani, da ni očitno, ali bi se jih dalo aplicirati tudi na istospolne pare. Nekaj določil velja le za poročene pare, med njimi pridobivanje odloka za plačevanje vzdrževalnine; samo poročeni pari so navedeni v Quebeški Listini pravic in svoboščin kot tisti, ki imajo pravice in obveznosti, ki izhajajo iz zakonske zveze in pravico do lova in ribolova v Jamesovem zalivu (Lahey, 2001:257).

4.4.3.4. Nova Škotska

Leta 2000 je zakonodajalec v provinci Nova Škotska sprejel zakonski osnutek Bill-75 z uradnim imenom Zakon o pravni reformi.¹⁰⁰ V veljavo je stopil 4. junija 2001, z izjemo določil o davku na dohodnino, ki so stopila v veljavo 1. januarja 2001. S tem zakonom so uvedli kategorijo registriranega partnerstva in Nova Škotska je edina provinca v Kanadi s tem pravnim institutom. Nova Škotska ima pravzaprav kar pet oblik partnerstva (Lahey, 2001:269):

- a) zakonska zveza,
- b) registrirano partnerstvo,
- c) neregistrirano partnerstvo (deklaracija o partnerstvu je le podpisana, ni pa registrirana),
- d) zunajzakonska skupnost,
- e) kratkotrajna nepriznana življenjska skupnost (za partnerstva, ki trajajo manj od dveh oz. enega leta).

Registrirano partnerstvo lahko sklenejo tako istospolni pari, kot pari različnih spolov, zagotavlja pa pravice in dolžnosti, kot jih imajo zakonski partnerji, tudi v odnosu do tretjih oseb.¹⁰¹ Z izjemo provinčnega Zakona o davku na dohodnino imajo registrirani partnerji enake pravice in dolžnosti kot zunajzakonski pari¹⁰², in še dodatno pravico do dedovanja brez oporoke, delitve lastnine in olajšave zaradi vzdrževanja partnerja (Lahey, 2001:269).

Samo registrirano partnerstvo pa se razlikuje od zakonske zveze predvsem po tem, da se registriranim partnerjem ni potrebno razvezati, če se želijo poročiti oz. skleniti novo registrirano partnerstvo. Nadalje se lahko registrirano partnerstvo razdre unilateralno, če partnerja živita ločeno več kot eno leto ali če se eden od partnerjev poroči. Posledica te ureditve »razvez« je predvsem ta, da Bill-75 registriranim partnerjem, ne glede na spol, ne podeljuje starševskega statusa neroditeljem¹⁰³ (Lahey, 2001:272). Starševske pravice je istospolnim partnerjem zagotovila odločitev najvišjega provinčnega sodišča iz leta 2001:

¹⁰⁰ V izvorniku: Law Reform (2000) Act, objavljen v Statutes of Nova Scotia, 2000, 9. poglavje. Povzeto po Lahey, 2001:269-274.

¹⁰¹ Neregistrirano partnerstvo pa ustvarja pravice in dolžnosti samo med obema partnerjema, do tretjih oseb pa ne. Pare se spodbuja, da podpisano deklaracijo o registriranem partnerstvu tudi registrirajo, saj bo registrirana imela večjo možnost, da se jo bo lahko uveljavljalo do tretjih oseb.

¹⁰² Z Zakonom o pravni reformi se je spremenil tudi položaj zunajzakonskih partnerjev različnih spolov. Sedaj spadajo skupaj z istospolnimi pari, v kategorijo »zunajzakonski partnerji« in nimajo več statusa zakoncev, kot so ga imeli pred sprejetjem tega zakona (Lahey, 2001:269).

¹⁰³ Istospolni pari pa lahko po odločitvi najvišjega provinčnega sodišča posvojijo otroka (Lahey, 2001:272).

partner lahko posvoji partnerjevega otroka, oba skupaj lahko posvojita tujega otroka (Merin, 2002:169). Omogočen jima je tudi dostop do alternativnih oblik oploditve (Lahey, 2001:271).

4.4.4. Zaključek

Prvo hipotezo lahko zagotovo potrdimo: zakonodajalci na zvezni in provinčni ravni so pričeli s priznavanjem istospolnih skupnosti kot odgovor na odločitve različnih sodišč (tako Vrhovnega sodišča, kot provinčnih sodišč), ki se vse nanašajo na interpretacijo 15. člena Kanadske listine pravic in svoboščin. Le-ta govori o enakosti pred zakonom in sodišča so odločala, da je izključitev istospolnih parov iz definicije zakonskih parov in odtegovaje pravice do sklepanja zakonske zveze istospolnim parom diskriminatorno in protiustavno.

Vendar pa v sprejeti zakonodaji obstaja tendenca, da se istospolne pare izloča iz pravne kategorije »zakonski partner«. Za istospolne pare se skuša uvesti drugo kategorijo, če že ne novega pravnega instituta. Nova kategorija skupnosti je različno poimenovana: zvezni zakon uvaja »zunajzakonske pare istega spola«, v Ontariu so uvedli »istospolne partnerje« in v Novi Škotski »registrirane partnerje«. Zvezni zakon C-23 (Zakon o modernizaciji ugodnosti in obveznosti) pa je dodatno uvedel definicijo zakonske zveze (»pravna zveza med enim moškim in eno žensko z izključitvijo vseh drugih«) in s tem istospolnim parom odtegnil pravico do sklepanja zakonske zveze. Vse te nove kategorije zagotavljajo istospolnim parom manj pravic – tako finančnih kot starševskih, kot jih imajo zakonski pari in tudi pari različnih spolov, ki živijo v zunajzakonski skupnosti. Tako lahko v celoti potrdimo tudi drugo hipotezo, čeprav obstaja ena izjema: Britanska Kolumbija, ki je podelila istospolnim parom status zakonskih parov in s tem tudi vse pravice, ki jih imajo zakonski pari.

4.5. ITALIJA

Italija velja za zelo konzervativno državo, saj je vpliv rimskokatoliške cerkve tako velik, da pravne zaščite nimajo niti pari različnih spolov, ki živijo v zunajzakonski skupnosti. Konec 90. let se je tudi v Italiji začel boj za priznavanje istospolnih partnerstev. Prvi korak so storile občine, ki so pričele s simbolnim priznavanjem istospolnih partnerstev. Tovrstne simbolne registracije so seveda neprimerljive z registracijami istospolnih partnerstev v skandinavskih državah, vendar se moramo zavedati, da se je italijansko gejevsko in lezbično gibanje zaradi specifičnega italijanskega družbenega okolja prebudilo šele v 80. letih. Položaj istospolno usmerjenih oseb se močno razlikuje glede na lokacijo v državi. Obveljala je geografska ločnica sever-jug. Položaj gejev in lezbijk na severu Italije bi lahko primerjali s položajem istospolno usmerjenih oseb v zahodnoevropskih državah. Jug države, ki je še vedno prežet s tradicionalnim pojmovanjem družine, pa je istospolno usmerjenim osebam manj naklonjen. Ta razlika je imela in v bistvu ima še vedno negativen vpliv na aktivistično gibanje za pravice istospolno usmerjenih oseb. Druga pomembna značilnost italijanskega gibanja je obstoj nekakšnega tihega dogovora med oblastjo in istospolno usmerjenimi osebami, ki se je izoblikoval konec 19. stoletja, kot posledica vpliva Napoleonovih reform. Jedro tega »dogovora« je, da je oblast razveljavila vsa zakonska določila, ki so predstavljala homoseksualnost kot kaznivo dejanje. V zameno pa so se morali geji in lezbijke odpovedati javnemu gibanju in boju za svoje pravice, predvsem pravice do drugačnosti (Scappucci, 2001:521).

4.5.1. Pravni položaj

V italijanskih zakonikih ne obstajajo proti-gejevska ali proti-lezbična zakonskega določila -- in tudi ne določila, ki bi prepovedovala diskriminacijo na podlagi spolne usmerjenosti (Biagini, Bertozzo, Ravaioli, 1998:66).

Je pa zato v 29. členu italijanske ustave zapisana eksplicitna zaščita družine, ki je definirana kot »naravna družba osnovana na zakonski zvezi«. Takšno razumevanje družine izpodriva vsakršno zaščito drugačnih oblik partnerstev, pa naj bodo istospolna ali ne. Zagovorniki pravic istospolno usmerjenih oseb se lahko sklicujejo na 2. in 3. člen ustave, ki zagotavljata

t.i. načelo osebnosti, načelo socialnega pluralizma ter načelo enakosti in socialnega dostojanstva (Scappucci, 2001:522).¹⁰⁴

4.5.2. Simbolna registracija partnerstev

Zakonodajno vejo oblasti predstavlja dvodomni parlament. Sestavljata ga poslanski dom in senat republike, ki sta enakovredna. Predlagani zakoni morajo biti sprejeti v obeh domih z identičnim besedilom, da stopijo v veljavo. Ko parlament sprejme zakon, ga razglasi predsednik republike.¹⁰⁵

Aprila leta 1999 je bil v parlamentu predstavljen zakonski osnutek, ki bi priznaval de facto partnerstva. Zakonski osnutek je partnerstvo definiral kot »dve osebi, ki živita skupaj najmanj štiri leta«. Osnutek ni omenjal spola partnerjev in bi pokrival le dedne pravice z namenom zaščititi finančno šibkejšega partnerja. Parlament je zakonski osnutek »odložil«, t.j. ga ni potrdil -- tako je poskus urejanja drugačnih oblik partnerstva padel v vodo. Kljub temu je imel ta osnutek zakona pomembno posledico na lokalni ravni.¹⁰⁶ Občine so same prevzele pobudo in uvedle priznavanje istospolnih partnerstev tako, da so omogočile registracijo »civilne zveze«¹⁰⁷ v javnih matičnih knjigah. Točno število mest, ki so uvedla registracijo partnerstev, ni znano; med njimi najdemo mesta kot so: Rim, Firenze, Arezzo, Pisa, Empoli, Cogoleto, Scandicci, Voghera, Fano, Ivrea, Ferrara, Gallarate, Rosignano, Gubbio in San Canzian d'Isonzo. Potrebno pa se je zavedati, da tovrstna registracija nima nikakršnih pravnih posledic. Izjema je samo Pisa, kjer imajo registrirani partnerji prednostno pravico do javnih stanovanj (Fabeni, 2002).

Za sklenitev partnerstva obstajajo določeni pogoji. Vzemimo za primer Rim. Vsaj eden od partnerjev mora imeti stalno prebivališče v Rimu (italijansko državljanstvo ni potrebno). Partnerja, ki želita registrirati svojo zvezo, morata dokazati, da skupaj živita najmanj dve leti

¹⁰⁴ Po teh načelih naj bi bile socialne vezi med posameznikom in oblastjo zaščitene, saj zagotavljajo svoboden razvoj posameznika in uresničljivost solidarnosti. Nadalje naj bi država preprečevala vse socialne in ekonomske razlike, ki bi lahko omejevale enakost državljanov (Scappucci, 2001:522).

¹⁰⁵ Windows on Italy, The Political Apparatus in Society, <http://www.mi.cnr.it/WOI/deagosti/constitu/const3.html#The%20Political%20Apparatus%20in%20Society>, 17. 04. 2002

¹⁰⁶ Ustava poleg pokrajin določa tudi oblikovanje drugih upravnih enot, kot so občine (Comuni) in province. Njihove upravne naloge lahko pokrivajo širok spekter zadev, predvsem pa urbanizacijo, mestna javna dela, upravo industrijskih con in osnovno izobraževanje. Naloge jim lahko predpišejo tudi organi regij in se tičejo npr. registracije rojstev, porok in smrti, urejanje družinskih podatkov, itd.

Windows on Italy, The Administration and the Citizen, <http://www.mi.cnr.it/WOI/deagosti/constitu/const4.html#Characteristics%20of%20the%20Public%20Administration>, 17. 04. 2002

¹⁰⁷ V angl.: »civil unions«

in da med njima ni nobene sorodstvene vezi. Dokazati morata tudi, da nista poročena ali v zvezi s tretjo osebo. Če sta bila poročena ali v kaki drugi zvezi, mora od razveze oz. prekinitve prejšnjega partnerstva preteči najmanj eno leto. Tovrstno partnerstvo se lahko razdre kadarkoli, če oba partnerja izjavita, da nista več v razmerju. Če se eden od partnerjev ne strinja z razdorom partnerstva, potem partnerstvo preneha po enem letu po vložitvi zahteve po razdoru drugega partnerja.

Kljub vsemu simbolne registracije ne gre podcenjevati. Nasprotniki istospolnih partnerstev so močno kritizirali odločitve lokalnih oblasti. Kritiziral jih je tudi Komite za regionalni nadzor: očital jim je, da lokalne oblasti niso pooblašene za vpeljevanje pravnega instituta, ki ga italijansko pravo ne priznava (Scappucci, 2001:524).

Omenjeni zakonski osnutek iz leta 1999 o priznavanju de facto partnerstev ni bil edini predlagani zakonski osnutek, ki bi urejal položaj alternativnih oblik partnerstev. Prvi zakonski osnutki so bili predstavljeni že leta 1996, med njimi tudi t.i. zakonski osnutek Soda. Uradno se je imenoval Smernice za emocionalne zveze.¹⁰⁸ Osnutek je predvideval uvedbo in priznavanje »emocionalnih zvez«. Le-te so definirane kot »zveze med dvema odraslima osebama istega spola, katerih razmerje je utemeljeno na medsebojni moralni in materialni podpori«. Partnerji v emocionalnih zvezah bi dobili status zakonskih partnerjev. Uvedel naj bi tudi prepoved diskriminacije na podlagi spolne usmerjenosti (Scappucci, 2001:526).¹⁰⁹

Zakonski osnutek Soda pa ni uspel in je bil tako kot njegovi predhodniki »odložen«. Prenovljen zakonski osnutek Soda je bil predstavljen leta 1999, vendar do januarja 2001 o njem v parlamentu niso razpravljali (Scappucci, 2001:527).¹¹⁰ Bolje kaže izvršitvi direktive Sveta EU 2000/78/EC o prepovedi diskriminacije na podlagi spolne usmerjenosti na področju zaposlovanja. Če bo direktiva res izvršena (naj bi bila do decembra 2003), potem se bo počasi odprla tudi pot k priznavanju istospolnih partnerstev (Scappucci, 2001:529).

¹⁰⁸ V izvirniku: »Disciplina dell'unione affettiva«

¹⁰⁹ Vključeval je načela, kot je pravica do seksualne zasebnosti (*riservatezza sessuale*); nediskriminatorno omenjanje istospolne usmerjenosti pri pouku v šolah; ukinitvev diskriminacije na področju zdravstvenega zavarovanja, itd., (Scappucci, 2001:526).

¹¹⁰ Marca 2001 je bil italijanski parlament razpuščen in vsi zakonski osnutki so propadli, saj se ne morejo prenesti v novo sestavljen parlament. Glede na to, da je bil za novega ministrskega predsednika izvoljen desno sredinski Silvio Berlusconi, ni pričakovati, da bo vprašanje istospolnih partnerstev prišlo na dnevni red (Scappucci, 2001:527).

4.5.3. Zaključek

Potrjevanje ali zavračanje prve hipoteze je v primeru Italije dokaj težko delo. Civilne zveze so bile na lokalno raven uvedene z odločitvijo, ki »temelji na spoznanju, da se je družba razvila in da obstajajo poleg zakonske zveze tudi druga partnerstva, ki jih je potrebno upoštevati« (Scappucci, 2001:523). Pri tem se niso sklicevali na nobeno od naštetih načel. Predvidevamo lahko, da je v ozadju priznavanja civilnih zvez načelo nediskriminacije, vendar se nanj niso mogli direktno sklicevati, saj v Italiji ni z nobenim zakonom prepovedana diskriminacija na podlagi spolne usmerjenosti. Delno bi torej lahko potrdili prvo hipotezo.

Tudi drugo hipotezo lahko le delno potrdimo: v Italiji zakonsko zvezo pojmujejo kot zvezo moškega in ženske in sama zakonska zveza je zaščiten z 29. členom ustave. Za potrebe pravnega urejanja istospolnih skupnosti (pa tudi skupnosti parov različnih spolov) so na lokalni ravni uvedli nov institut, imenovan civilna zveza. In tudi vsi, sicer neuspešno, predlagani zakonski osnutki, so predvidevali ustanovitev novih institutov (npr. de facto partnerstva ali emocionalne zveze). Dela hipoteze, ki govori o podeljevanju finančnih pravic in dolžnosti in obotavljanju pri podeljevanju starševskih pravic, pa ne moremo potrditi, saj civilne zveze ne nalagajo nobenih pravic in dolžnosti partnerjem, ki sklenejo civilno zvezo. Glede na vsebino predlaganih zakonskih osnutkov in glede na ustavno zaščito družine in zakonske zveze lahko predvidevamo, da če bo kdaj v Italiji prišlo do celovitega pravnega priznavanja istospolnih skupnosti, da jim bodo podelili le malo, če ne celo nič starševskih pravic.

4.6. ZDA

Za ZDA bi lahko rekli, da je to država velikih ekstremov. Na eni strani je velika liberalnost, a na drugi strani je še večja konzervativnost. Pri priznavanju pravic istospolno usmerjenih oseb imajo zelo pomembno vlogo odločitve sodišč, pa naj gre za priznavanje partnerstev ali za odpravo zakonov o sodomiji. Gejevski in lezbični aktivisti so že v 70. letih vlagali prve tožbe proti zveznim državam, ker istospolnim parom niso omogočale sklepanja zakonskih zvez. Tožbe so bile neuspešne. Tektonski premiki na tem področju so se pričeli dogajati v zgodnjih 90. letih z odločitvijo havajskega Vrhovnega sodišča v sodnem primeru Baehr proti Lewinu (Kim, Liebert, 2001:4). Ta odločitev je pomenila nov zagon v boju za pravice istospolno usmerjenih oseb. Na zvezni ravni je diskriminacija istospolno usmerjenih oseb opazna predvsem na področju služenja vojske: služenje vojske namreč ni dovoljeno osebam, ki se javno opredeljujejo za istospolno usmerjene. Istospolno usmerjenim osebam je služenje vojske dovoljeno le, če se držijo politike » ne sprašuj, ne povej, ne preganjaj«. ¹¹¹ V enoletnem obdobju 1999-2000 so v vojski zabeležili 968 incidentov, katerih razlog je spolna usmerjenost. Med incidenti so naštet umor, grožnje s smrtjo, verbalno in fizično nasilje. ¹¹² Do srede 90. let pa je bila povsem običajna tudi diskriminacija istospolno usmerjenih oseb v vladnih službah (Green, 1997:150).

Po ugotovitvah organizacije za raziskave javnega mnenja Gallup, je leta 2001 52% Američanov izjavilo, da je homoseksualnost kot način življenja sprejemljiva, vendar je druga Gallupova raziskava iz leta 2000 pokazala, da se 53% vprašanih ne strinja s predlogom, da bi bili istospolni partnerji upravičeni do istih ugodnosti in pravic, do katerih so upravičeni poročeni pari. ¹¹³

4.6.1. Pravni položaj

Na zvezni ravni ZDA nimajo nobenega zakona, ki bi istospolno usmerjene osebe ščitil ali jih diskriminiral. Izjema je le t.i. Obramba Zakona o zakonski zvezi (DOMA), ki bo obravnavan v nadaljevanju. Protidiskriminacijski in drugi zakoni so se sprejemali na ravni zveznih držav.

¹¹¹ Istospolno usmerjenim osebam je služenje vojske dovoljeno le, če se držijo politike » ne sprašuj, ne povej, ne preganjaj« ali v izvorniku: »Don't ask, don't tell, don't pursue«.

¹¹² NGLTF, Issues, Military, <http://www.nglftf.org/issues/issue.cfm?issueID=19>, 16.09. 2002

¹¹³ Vendar, ko so vprašanim predstavili posamezne primere pravic, npr. pravica do dedovanja, zdravstveno zavarovanje, se je več kot polovica vprašanih strinjala, da bi morale biti te pravice na voljo tudi istospolnim partnerjem. Public Agenda Online, Gay Rights, Quick Takes, http://www.publicagenda.org/issues/angles.cfm?issue_type=gay_rights, 17.09. 2002

Zakone, ki prepovedujejo diskriminacijo na podlagi spolne usmerjenosti je sprejelo 11 držav, večinoma v 90. letih.¹¹⁴ Zakone o sodomiji¹¹⁵ so skorajda vse države opustile, vendar pa se jih uporablja za posredno diskriminacijo. Tako npr. na Floridi in Teksasu uporabljajo zakon o sodomiji za preprečevanje zaposlitve istospolno usmerjenim osebam. V zveznih državah Severna Karolina in Virginija pa ta zakon uporabljajo za preprečevanje dodeljevanja skrbništva nad otroki istospolno usmerjenim staršem.¹¹⁶

Zakonodaja v treh zveznih državah (Kalifornija, Connecticut in Vermont) eksplicitno dovoljuje posvojitev partnerjevega otroka osebam, ki živijo v istospolnem partnerstvu. V 20 državah in v District of Columbia pa so sodišča na različnih stopnjah razsodila, da se istospolnim partnerjem dovoli posvojitev partnerjevega otroka. Prizivna sodišča v štirih državah (Kolorado, Nebraska, Ohio in Wisconsin) pa so odločila, da pravo teh zveznih držav ne dovoljuje istospolnim partnerjem posvojitve partnerjevega otroka.¹¹⁷

V 23 državah kaznujejo kazniva dejanja na podlagi spolne usmerjenosti, v nadaljnjih štirih državah in v District of Columbia pa kaznujejo kazniva dejanja na podlagi spolne usmerjenosti in spolne identitete (t.i. »hate crime laws«).^{118 119}

V ZDA imajo dvojno piramido in strukturo sodišč: zvezna sodišča in sodišča zveznih držav. Zvezna sodišča predstavljajo Vrhovno sodišče, 13 prizivnih sodišč, 94 okrajnih sodišč in dve specialni sodišči. Odločitev Vrhovnega sodišča ne more razveljaviti nobeno drugo sodišče. Ukvarja pa se predvsem z interpretiranjem zakonov ali ugotavljanjem namena Kongresa, ko je ta sprejemal nek zakon. Druga najvišja sodišča so Prizivna sodišča, ki obravnavajo odločitve okrajnih sodišč. Petdeset zveznih držav je razdeljenih na 94 okrajev in vsak okraj ima svoje Prizivno sodišče.¹²⁰ Posamezne zvezne države imajo svoj sistem sodišč, ki deluje

¹¹⁴NGLTF, GLBT Civil Rights Laws in the U.S., <http://www.nglftf.org/downloads/civilrightsmap.pdf>, 04.09. 2002

¹¹⁵ Zakoni o sodomiji kriminilizirajo oralne in analne spolne odnose med odraslimi osebami tudi v zasebnosti njihovih domov. Do 60. let so jih imele vse zvezne države.

¹¹⁶ Lambda Legal, Criminal Law, State-by-State Sodomy Law, <http://www.lambdalegal.org/cgi-bin/iowa/documents/record?record=275>, 13.09. 2002

¹¹⁷NGLTF, Second-Parent/ Stepparent Adoption in the U.S., <http://www.nglftf.org/downloads/secondparentadoptionmap.pdf>, 16.09. 2002

¹¹⁸NGLTF, Hate Crime Laws in the U.S., <http://www.nglftf.org/downloads/hatemap0601.pdf>, 16.09. 2002

¹¹⁹ Ameriške države imajo raznoliko zakonodajo za preprečevanje dejanj, ki jih motivirajo predsodki. Med njimi so tudi t.i. hate crime laws, ki kaznujejo vandalizem nad ustanovami (predvsem nad objekti, ki se jih uporablja za verske namene, pokopališča in izobraževalne ustanove) in zastraševanje posameznikov oz. skupine oseb, zaradi dejanske ali pripisane rase, barve kože, verske ali narodnostne pripadnosti in spolne usmerjenosti.

Department of Justice Canada, Publications, Specific Hate Crime Laws, http://canada.justice.gc.ca/en/dept/pub/hmv/hate_23.html, 22.12. 2002

¹²⁰U.S. Department of State, Outline of U.S. Government: The Judicial Branch, <http://usinfo.state.gov/products/pubs/outusgov/ch5.htm>, 18.04. 2002

neodvisno od zveznega. Struktura sodstva je podobna strukturi zveznega sodstva. Prvostopenjskim sodiščem sledi Prizivno sodišče, temu pa Vrhovno sodišče.¹²¹

V 90. letih so sodišča s svojimi odločitvami (kot npr. v *Braschi proti Stahl Associates Co.*¹²² in *Tanner proti Oregon Health Sciences University*¹²³) bistveno pripomogla k izboljšanju položaja istospolno usmerjenih oseb v posameznih državah in mestih. Izstopata dva pravna primera: *Baehr proti Lewinu* (zvezna država Havaji) in *Baker proti zvezni državi Vermont*, katerih posledice so imele širši domet (sprejem zveznega zakona o zaščiti zakonske zveze in uvedba civilnih zvez), zato ju obravnavam podrobneje.

4.6.1.1. Baehr proti Lewinu (zvezna država Havaji)

Leta 1990 so trije istospolni pari vložili prošnjo za sklenitev zakonske zveze pri Oddelku za zdravje zvezne države Havaji. Njihove prošnje so bile zavrnjene, ker so bili partnerji istega spola. Zato so se odločili za tožbo zvezne države, saj jih je diskriminirala na podlagi spola.¹²⁴ Vrhovno sodišče Havajev je leta 1993 sprejelo argument tožnikov in ugotovilo, da ureditev sklepanja zakonske zveze v državi Havaji res diskriminira na podlagi spola (Bonauto, 2001:187).

Odločitev havajskega Vrhovnega sodišča pa je močno razburila duhove v zveznem Kongresu. Ugotovili so, da so »sodišča v zvezni državi Havaji prišla do točke, ko lahko od zvezne države zahtevajo, da prične s priznavanjem zakonske zveze za istospolne pare«. Zato so tri leta kasneje sprejeli t.i. Orambo zakona o zakonski zvezi (DOMA), ki dovoljuje državam, da ne priznavajo zakonske zveze istospolnih partnerjev, če jih legalizirajo v drugi zvezni državi (Kim, Liebert, 2001:4).

¹²¹ U.S. Information Agency, *Issues of Democracy: How the U.S. Court System Functions*, <http://usinfo.state.gov/journals/itdhr/0999/ijde/fine.htm>, 18.04. 2002

¹²² *Braschi* je v svoji tožbi zahteval, da se ga prizna za člana družine pokojnega partnerja in se ga tako obvaruje pred izselitvijo. Newyorško Prizivno sodišče je odločilo, da definicija družine ne sme biti rigidno uporabljena le za tiste, ki so svoja družinska razmerja formalizirali s sklenitvijo zakonske zveze ali s posvojitveno listino. Zaščita pred nenadno izselitvijo naj bi se uporabljala glede na dejanske družinske razmere (Leonard, 2001:139-142).

¹²³ V navadi je, tako v javnem in kot v zasebnem sektorju, da delodajalci pokrijejo zdravstveno zavarovanje tudi za delojemalčevo družino, ni pa nujno. Posledica tega primera je ta, da morajo sedaj vsi delodajalci v Oregonu vključiti partnerske ugodnosti tudi za istospolne partnerje njihovih zaposlenih delavcev (Leonard, 2001:144-147).

¹²⁴ Tožniki so se sklicevali na sodni primer *Loving proti Virginia*, kjer je sodišče odločilo, da je prepoved medrasnih porok diskriminatorna. Če je posameznikova izbira zakonskega partnerja omejevana zaradi posameznikovega spola (ali rase v primeru *Loving*) potem država podpira diskriminacijo na podlagi spola.

4.6.1.2. Baker proti zvezni državi Vermont

Tudi v tem primeru gre za tožbo treh istospolnih parov proti zvezni državi, potem ko so na uradu zavrnilo njihovo prošnjo za sklenitev zakonske zveze. Osnovni argument tožnikov je bil 7. člen 1. poglavja vermontske ustave, ki govori o javnem dobrem.¹²⁵ Ker ne morejo skleniti zakonske zveze, so v depriviligiranem položaju v primerjavi s poročenimi pari. Tako nimajo dostopa do partnerjevega življenjskega in zdravstvenega zavarovanja, pravice do dedovanja brez oporoke in obiskov v bolnišnici. Vrhovno sodišče Vermonta je decembra 1999 odločilo, da ima zvezna država ustavno dolžnost, da razširi javno dobro, zaščito in varnost, ki jih vermontski zakon o zakonski zvezi predvideva za pare nasprotnih spolov, tudi na istospolne pare. Sodišče je prepustilo zakonodajalcu, da sam odloči, kako bo uredil položaj istospolnih parov znotraj ustavnih meja. Zakonodajalec je potem sprejel zakon, v veljavo je stopil julija 2000, s katerim dovoljuje istospolnim parom sklenitev civilne zveze (Kim, Liebert, 2001:7). Institut civilne zveze bo podrobneje predstavljen v nadaljevanju.

4.6.2. Zvezni zakon DOMA

Zakonodajno vejo oblasti na zvezni ravni predstavlja Kongres, ki ga sestavljata Senat in Predstavniški dom. Prvi predstavlja zvezne države, drugi pa ljudstvo. Ko sprejmeta predlagan zakonski osnutek, se ga pošlje k predsedniku države. Da zakonski osnutek postane zakon, ga mora predsednik potrditi s svojim podpisom.¹²⁶

Septembra 1996 je predsednik Clinton podpisal Zakon o zaščiti zakonske zveze (Defense of Marriage Act – DOMA).¹²⁷ DOMA vsebuje dva vsebinska člena in oba dopolnjujeta Zakonik

¹²⁵ V tem členu je namreč zapisano načelo, da naj bi bila država ustanovljena v javno dobro in za zaščito in varnost vseh ljudi, naroda ali skupnosti, pri čemer se ne favorizira nobenega posameznika, družine ali skupine ljudi, ki so le del celotne skupnosti. Ker je bila tožnikom zanikana možnost sklenitve zakonske zveze na podlagi spola, jim je bil kršen dostop do javnega dobrega in do zaščite. Sodišče pa je najprej moralo, s preučevanjem zgodovinskega konteksta, razvoja precedenčnega prava in primerjanjem z ustavami ostalih zveznih držav, ugotoviti, kaj so snovalci vermontske ustave, ki je v veljavi od leta 1777, mislili s pojmom »javno dobro«. Sodišče je izluščilo dve načeli: načelo vključenosti (država nudi vsem svojim prebivalcem ugodnosti in zaščito) in načelo enakosti (enakost državljanov pri dostopu do javnih ugodnosti in zaščita skupnosti kot celote). Iz tega sledi, da »mora sodišče preveriti ali je izključenost enega dela skupnosti iz ugodnosti, zaščite in varnosti, kot jih zagotavlja zakon res opravičljiv glede na namen vlade«. »Del skupnosti, ki je izključen«, so v tem primeru vsi tisti, ki se želijo poročiti z osebo istega spola (Bonauto, 2001:191).

¹²⁶ U.S. Department of State, Outline of U.S. Government: The Legislative Branch, <http://usinfo.state.gov/products/pubs/outusgov/ch4.htm>, 18.04. 2002

¹²⁷ V izvirniku: Defense of Marriage Act (DOMA) predstavljen v Predstavniškem domu kot HR 3396 in v Senatu kot S 1740, podpisal ga je predsednik William Clinton dne 21.09. 1996 in ima oznako Pub L 104 199, 110 Stat. 2419 (1996), <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c104:H.R.3396.ENR.>, 06.10. 2002

ZDA.¹²⁸ V prvem členu Kongres zagotavlja zveznim državam, da zvezna vlada od njih nikoli ne bo zahtevala priznavanja istospolnih zakonskih zvez, če bi bile dovoljene in priznane v kaki drugi zvezni državi.

V drugem vsebinskem členu pa zvezna vlada poda definicijo zakonske zveze in zakonskega partnerja, ki je bila dotlej samoumnevna v zveznih zakonih več kot 200 let. Tako je zakonska zveza definirana kot pravna zvezna med moškim in žensko kot možem in ženo. Zakonska partnerja sta mož ali žena nasprotnega spola. Poleg tega, da drugim zveznim državam ne bo potrebno priznati istospolne zakonske zveze, če bo sprejeta v eni državi, je tudi zvezni zakon ne bo priznal (Feldblum, 2001:61).

Od sprejema DOMA na zvezni ravni se je veliko število zveznih držav odločilo, da bo sprejelo t.i. mini – DOMA, kar v bistvu pomeni, da so prevedle zvezni zakon v svoje notranje pravne rede. Po letu 1996 se je število zveznih držav, ki izrecno prepovedujejo sklepanje zakonske zveze istospolnim parom drastično povečalo, vseh skupaj je sedaj 35. Med njimi najdemo tudi Kalifornijo, čeprav je bila med prvimi zveznimi državami, ki so priznavale istospolna partnerstva.¹²⁹ Tri zvezne države, Havaji, Alabama in Nebraska, so celo sprejele dopolnitve k svojim ustavam in tako je v teh zveznih državah sklepanje zakonske zveze med osebami istega spola prepovedano z ustavo (Kim, Liebert, 2001:10). Zanimivo je, da se je za dopolnitev ustave odločila zvezna država Havaji, saj je bil DOMA reakcija na liberalnost njenega sodišča.

4.6.3. Zakonodaja v zveznih državah

Pod ekskluzivno jurisdikcijo zveznih držav spadajo kazenski zakoniki, urejanje lastnine, komunikacij, industrije, itd. Zvezna vlada zahteva od zveznih držav le, da so po obliki vladavine demokratične in da ne sprejemajo takih zakonov, ki bi bili v nasprotju z Ustavo ali drugimi zakoni ZDA. Obstajajo še lokalne oblasti, kot so mestne, okrožne in vaške oblasti. Predvsem mestne oblasti imajo pomembno vlogo pri upravi zveznih držav. Zvezne države namreč mestne oblasti pooblastijo za izvajanje oblasti, vendar v praksi mestne oblasti delujejo neodvisno od zveznih držav.¹³⁰

¹²⁸ V izvorniku: United States Code, title 28, section 1738C (1996). Objavlja ga Služba pri Svetu za revizijo prava, ki deluje pod okriljem Predstavniškega doma (<http://uscode.house.gov/about.htm>, 02.12. 2002).

¹²⁹ NGLTF, Specific Anti-Same-Sex-Marriage Laws in the U.S., <http://www.nglftf.org/downloads/marriagemap0601.pdf>, 04.09. 2002

¹³⁰ U.S. Department of State, Outline of U.S. Government: A Country of many Governments, <http://usinfo.state.gov/products/pubs/outusgov/ch7.htm>, 18.04. 2002

4.6.3.1. Vermont

Zakon o civilnih zvezah¹³¹ je bil sprejet 19. aprila 2000 in je stopil v veljavo 1. julija 2000. Poleg instituta civilnih zvez, ki predstavlja vzporeden sistem sklepanja zakonske zveze, uvaja ta zakon še odnos vzajemnih koristi.¹³² Ima 42 odstavkov. V prvem odstavku so zapisane ugotovitve zakonodajalca, ki meni, da je državi v interesu, da podpira trdne družine vključno z družinami istospolnih partnerjev. In doda, da civilno zakonsko zvezo, kot jo urejajo vermontski zakoni o zakonski zvezi, tvori zveza med moškim in žensko.

V drugem odstavku je zapisan namen zakona, ki je odgovor na odločitev Vrhovnega sodišča zvezne države Vermont v primeru Baker proti zvezni državi Vermont: zakonodajalec mora omogočiti istospolnim parom dostop do takih pravic in ugodnosti, kot jih imajo poročeni pari različnih spolov. Civilna zveza je definirana v 3. odstavku, 1201. paragrafu, kot zveza dveh oseb, ki sta sklenili medsebojno razmerje po tem poglavju. S tem pridobita ugodnosti, zaščito in odgovornosti kot jih imajo zakonski partnerji. Zakonska zveza pa pomeni pravno priznano zvezo med moškim in žensko.

Pogoji za sklenitev civilne zveze so (3. odstavek, 1202. paragraf) :

- Partnerja ne smeta biti poročena ali že živeti v drugi civilni zvezi.
- Biti morata istega spola in s tem izključena iz zakonov, ki urejajo zakonsko zvezo.
- Obe osebi morata biti stari najmanj 18 let in prisebni.
- Nobena od oseb ne sme biti pod nadzorom skrbnika, razen če skrbnik poda pisno privolitev.

Ni obvezno, da sta partnerja državljana Vermona. Pri lokalnem uradniku si pridobita dovoljenje za sklenitev civilne zveze in po 60 dneh civilno zvezo potrdi pooblaščen uradna oseba (ponavadi sodnik).

Pari, ki sklenejo civilno zvezo, imajo po 3. odstavku, 1204. paragrafu enake ugodnosti, zaščito in odgovornost po zakonu, ki izhaja iz zakonov, sodišč, občega prava ali katerega drugega vira državlanskega prava, kot jih imajo zakonski partnerji, ki so sklenili zakonsko zvezo. Tako dobijo status zakonskega partnerja in sorodnika in na civilno zvezo se nanaša pojem družina. Ostale pomembnejše pravice so: neposredne dedne pravice, za potrebe

¹³¹ V izvirniku: An Act Relating to Civil Unions, z oznako Act 91 iz leta 2000, <http://www.leg.state.vt.us/docs/2000/acts/act091.htm>, 27. 03. 2002

¹³² Odnos vzajemnih koristi (»reciprocal beneficiaries«) je namenjen tistim osebam, ki zaradi sorodstvenih vezi ne morejo skleniti zakonske ali civilne zveze, si pa želijo pridobiti nekatere pravice, ki jih imajo zakonski pari. Pravice strank se nanašajo predvsem na pravico do obiskov v bolnišnici, odločanje o poteku zdravljenja in odločanje o darovanju organov.

obdavčenja (vendar ne zveznega) se partnerja obravnava kot skupno ekonomsko enoto in starševske pravice (otrok rojen v civilni zvezi ima avtomatično za starša oba partnerja).

Pravno jurisdikcijo nad prekinitvijo civilnih zvez imajo Sodišča za družino (3. odstavek, 1206. paragraf). Postopek pri prekinitvi civilne zveze je enak kot pri prekinitvi zakonske zveze. Prav tako so pravice in dolžnosti partnerjev po prekinitvi civilne zveze enake kot veljajo za partnerje pri razvezi zakonske zveze (pravica do delitve premoženja, pravica vzdrževanja in skrbništva nad otroki).

Diskriminacijo ali drugačno obravnavanje strank, ki so sklenile civilno zvezo, se obravnava kot diskriminacijo na podlagi spolne usmerjenosti in kot diskriminacijo na podlagi statusa zakoncev (Merin, 2002:213).

4.6.3.2. Kalifornija

Zakon o registraciji skupnih gospodinjstev¹³³ je bil sprejet leta 1999. V veljavo je stopil julija 2000 in bil dopolnjen oktobra 2001. Zakon je bil vključen v Družinski zakonik zvezne države Kalifornija. Namen zakona je bil predvsem priznavanje istospolnih partnerstev, vendar pa lahko skupno gospodinjstvo sklenejo tudi pari različnih spolov, pod pogojem, da je vsaj eden od njiju starejši od 62 let. Partnerja, ki živita v skupnem gospodinjstvu sta v 297a. členu definirana kot dve odrasli osebi, ki se odločita za skupno življenje v intimnem razmerju in skupni skrbi.

Pogoji za sklenitev skupnega gospodinjstva so (297b. člen):

- Osebi živita skupaj.
- Osebi se strinjata, da bosta skrbela drug za drugega v času trajanja partnerstva.
- Nobena od oseb ni poročena ali že v takem partnerstvu.
- Nista v sorodu.
- Osebi sta stari najmanj 18 let.
- Osebi sta ali istega spola ali različnih spolov, vendar mora biti v tem primeru vsaj ena oseba starejša od 62 let.
- Osebi sta sposobni izvajati dolžnosti, ki izhajajo iz partnerstva.

¹³³ V izvirniku: Domestic partner registration law, z oznako AB 26, 1999 Statutes, Chapter 588. Vključen v 2.5 odstavek kalifornijskega Družinskega zakonika, , <http://www.leginfo.ca.gov/cgi-bin/calawquery?codesection=fam&codebody=&hits=20>, 26.02. 2002

Osebi, ki želita registrirati skupno gospodinjstvo izpolnita izjavo o skupnem gospodinjstvu na državnem uradu, kjer ga vpišejo v register skupnih gospodinjstev (298.5 člen).

Pravice partnerjev so bile prvotno omejene le na obiske v bolnišnici, možnost vključevanja v državne programe in ugodnosti pri zdravstvenem zavarovanju. Oktobra 2001 so sprejeli dopolnitev k zakonu¹³⁴, ki je močno razširila pravice partnerjev v skupnem gospodinjstvu. Najpomembnejše nove pravice so pravica do tožbe zaradi smrti povzročene iz malomarnosti, pravica do posvojitve partnerjevega otroka, pravica do odločanja o nadaljnjem zdravljenju partnerja, če je ta nesposoben odločanja, pravica do bolniškega dopusta v primeru partnerjeve bolezni ali bolezni partnerjevega otroka in pravica do statusa zakonca v oporokah (Kim, Liebert, 2001:2).

Partnerstvo preneha kadar eden od partnerjev umre, se poroči, pisno obvesti drugega, da želi prekinitev partnerstva, ali če partnerja ne živita več skupaj (299. člen).

4.6.3.3. Havaji

Zakon o odnaosu vzajemnih koristi¹³⁵ je bil sprejet leta 1997. Vključen je v Havajski zakonik. Namen zakonodajalca, zapisan v 572C-1. paragrafu Havajskega zakonika je, da razširi nekatere pravice in dolžnosti poročenih parov tudi na posameznike, ki jim zakon prepoveduje sklenitev zakonske zveze. Zakonska zveza je pravna zveza moškega in ženske. Sorodnikom in osebam istega spola je dostop do zakonske zveze prepovedan, vendar zakonodajalec meni, da bi se nekatere pravice rezervirane le za poročene pare lahko preneslo tudi na te pare (572C-2. paragraf). Odnos vzajemnih koristi tvorita dve odrasli osebi, ki skleneta veljavni odnos vzajemnih koristi.

Pogoji za sklenitev odnosa vzajemnih koristi so (572C-4. paragraf). :

- Osebi morati biti stari najmanj 18 let.
- Nobena od oseb ne sme biti poročena ali živeti v že sklenjenem odnosu vzajemnih koristi.
- Osebi ne moreta skleniti zakonske zveze po 572. poglavju Havajskega zakonika (Zakon o zakonski zvezi).
- Osebi se za odnos vzajemnih koristi odločita prostovoljno.

¹³⁴ Z oznako AB 25 iz leta 2001.

¹³⁵ V Izvirniku: Reciprocal Beneficiary Law, z oznako Act 383, 1997 Hawaii Session Laws, vključen v Havajski zakonik, odstavek 572C, http://www.capitol.hawaii.gov/hrscurrent/vol12_ch501-588/hrs572c/hrs_572c.htm, 10.10. 2002

- Osebi podpišeta listino o odnosu vzajemnih koristi.

Obe stranki podpišeta uradno listino o odnosu vzajemnih koristi pri Direktorju za zdravje.

Področja, na katerih dobijo pari v odnosu vzajemnih koristi enake pravice kot jih imajo zakonski pari, pa niso našteje v samem Zakoniku, pač pa le v prvotnem Zakonu o vzajemnih koristih. Zakonodajalec v 572C-6. paragrafu. jasno pove, da če ni drugače zapisano, pari v odnosu vzajemnih koristi nimajo enakih pravic in dolžnosti, kot jih imajo poročeni pari po 572. poglavju Havajskega zakonika (Zakon o zakonski zvezi).

Pravice partnerjev so: pravica do obiskov v bolnišnici, pravica do odločanja o posmrtnih ostankih pokojnega partnerja, pravica do odločanja o nadaljnjem zdravljenju, pravica do odločanja o prisilni hospitalizaciji, dolžnost enega partnerja, da preživlja drugega, pravica do dedovanja, ugodnosti pri zdravstvenem zavarovanju, manjša obdavčitev nepremičnin.¹³⁶

Pravice, ki parom v odnosu vzajemnih koristi niso na razpolago, pa so vse tiste pravice, ki se tičejo družinskega prava (preživnine, ločitev, skrbništvo nad otroki) in popolnoma enakopravnega dostopa do zdravstvenega zavarovanja.¹³⁷

Odnos vzajemnih koristi pa preneha, ko se eden od partnerjev poroči ali ko eden izmed partnerjev podpiše listino o prenehanju odnosa pri Direktorju za zdravje. Direktor nato obema strankama pošlje potrdilo o prenehanju odnosa (572C-7. paragraf).

4.6.4. Zaključek

Tudi v primeru ZDA lahko potrdimo obe hipotezi. Odločitvi sodišč v primeru Baehr proti Lewinu (zvezna država Havaji) in Baker proti zvezni državi Vermont so pokazale, da je prepoved sklepanja zakonske zveze istospolnim parom diskriminacija na podlagi spola in kršitev načela enakosti. Sodišči sta zakonodajalcema naložili, da naj položaj istospolnih parov ustrezno izboljšata. Obe državi sta uvedli nova pravna inštituta (civilne zveze in odnos vzajemnih koristi). Tudi drugi zakonodajalci v državah ali mestih so uvajali nove institute, večinoma poimenovane registrirana skupna gospodinjstva. Večina teh institutov ne pokriva družinskega prava. Izjeme so le vermontske civilne zveze, s katerimi so istospolni pari povsem izenačeni s poročenimi pari in nekatera registrirana skupna gospodinjstva (npr. v Kaliforniji in v New York Cityu), ki so naknadno omogočila posvojitev partnerjevega otroka.

¹³⁶The Rights of Same-Gender Couples in the State of Hawaii as "reciprocal beneficiaries", <http://members.tripod.com/~MPHAWAII/RBlaws/couples2.htm>, 09.09. 2002

¹³⁷Marriage Project- Hawaii, What is the scope of 'couples' rights as "Reciprocal Beneficiaries" in Hawaii? <http://members.tripod.com/~MPHAWAII/>, 09.09. 2002

Drugače se ti pravni instituti osredotočajo predvsem na ugodnosti pri zdravstvenem in pokojninskem zavarovanju in na pravice, ki se tičejo obiskov v bolnišnici in odločanju o partnerjevem zdravljenju. V zveznem zakonu o zaščiti zakonske zveze iz leta 1996 pa je nedvoumno definirana zakonska zveza kot pravna zvezna med moškim in žensko kot možem in ženo. Nekatere zveze države so potem to definicijo vpeljale v svoje pravne rede. Da je zakonska zveza pravno priznana zveza med moškim in žensko, večkrat poudari tudi vermontski zakon o civilnih zvezah.

5. SLOVENIJA

Slovenija ne ureja istospolnih skupnosti. Pobude za spremembe so se začele na začetku 90ih, vendar se ni pravni položaj istospolnih parov do danes še nič spremenil. Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (ZZZDR) govori le o zakonski zvezi in zunajzakonski skupnosti moškega in ženske. Vsi drugi so iz pravne ureditve izključeni.¹³⁸

V Sloveniji trenutno delujejo štiri nevladne organizacije, ki se ukvarjajo z gejevsko in lezbično tematiko. Te so ŠKUC-Magnus, ŠKUC-LL, Roza klub in Legebitra. ŠKUC-LL je leta 2001 izvedel anketo o diskriminaciji na podlagi spolne usmerjenosti, ki je bila izvedena na istospolno usmerjeni populaciji. Rezultati te ankete so pokazali, da je 49,4% vprašanih že bilo žrtev nasilja ali nadlegovanja zaradi istospolne usmerjenosti, 20,3% vprašanih je nadlegovanje doživelo na delovnem mestu. Med anketiranimi je 7,6% izkusilo zapostavljenost pri zdravstvenih storitvah (posmehovanje, odkrite žaljivke, poslabšan odnos ginekologinje). Kar 34,9% vprašanih pa je menilo, da bi bila zanje odločilna spolna usmerjenost, če bi imeli možnost emigrirati. 73,9% vprašanih pa bi registriralo partnerstvo, če bi imeli možnost (Velikonja, 2001:1-8).

Splošno slovensko javno mnenje je istospolno usmerjenim osebam precej nenaklonjeno. Podatki iz leta 2000 kažejo, da 55% vprašanih ne bi imelo homoseksualca za svojega soseda (Kuhar, 2001:110). Iz tega sledi, da obstaja tudi velika nenaklonjenost istospolnim partnerstvom in njihovi pravni ureditvi, čeprav med samo istospolno usmerjeno populacijo obstaja velik interes za ureditev njihovih partnerstev.

¹³⁸ ZZZDR v 3. členu definira zakonsko zvezo kot življenjsko skupnost moža in žene, ki je urejena z zakonom, njen družbeni pomen pa je v zasnovanju družine. Po 13. členu zakonska zveza temelji na svobodni odločitvi skleniti zakonsko zvezo, na obojestranski čustveni navezanosti, vzajemnem spoštovanju, razumevanju, zaupanju in medsebojni pomoči. V 16. členu, kjer so zapisani pogoji za sklenitev zakonske zveze, je zapisan pogoj, da sta osebi, ki sklepata zakonsko zvezo, različnih spolov. 32. člen pa pravi, da je zakonska zveza, ki je sklenjena v nasprotju s 16. členom, neveljavna. Se pravi, če skleneta zakonsko zvezo osebi istega spola, je ta zakonska zveza neveljavna. Tudi 12. člen ZZZDR, ki govori o zunajzakonski skupnosti, govori o njej kot o dalj časa trajajoči skupnosti moškega in ženske, ki nista sklenila zakonske zveze (Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih, št.: 14-634/89. Objavljen v Uradnem listu SR Slovenije, dne 17.04. 1989, prečiščeno besedilo).

5.1. Pravni položaj

Homoseksualni spolni odnosi so bili dekriminizirani leta 1977, ko je takrat še SR Slovenija sprejela svoj Kazenski zakon. Enotna sporazumna starost je za heteroseksualne kot za homoseksualne spolne odnose enaka – 15 let.¹³⁹

Protidiskriminacijska določila so zapisana v 14. členu Ustave Republike Slovenije in Kazenskem zakoniku. 14. člen Ustave govori o enakosti pred zakonom.¹⁴⁰ Spolna usmerjenost ni eksplicitno zapisana, pač pa je zajeta v formulaciji »druge osebne okoliščine«. Kazenski zakonik pa v 141. členu eksplicitno prepoveduje diskriminacijo na podlagi spolne usmerjenosti.¹⁴¹

Nadaljnja protidiskriminacijska določila so zapisana še v 3. členu Zakona o varstvu osebnih podatkov¹⁴² (upravljalci zbirk osebnih podatkov lahko zbirajo osebne podatke, ki se nanašajo na rasno in drugo poreklo, politična, verska in druga prepričanja, pripadnost sindikatu, ali spolno vedenje samo na podlagi pisne privolitve posameznika) in v 6. členu Zakona o delovnih razmerjih¹⁴³ (delodajalec ne sme iskalca zaposlitve pri zaposlovanju ali delavca v času trajanja delovnega razmerja in v zvezi s prenehanjem pogodbe o zaposlitvi postavljati v neenakopraven položaj zaradi spola, rase, barve kože, starosti, zdravstvenega stanja oziroma invalidnosti, verskega, političnega ali drugega prepričanja, članstva v sindikatu, nacionalnega in socialnega porekla, družinskega statusa, premoženjskega stanja, spolne usmerjenosti ali zaradi drugih osebnih okoliščin).

V zvezi s pravnim položajem istospolno usmerjenih oseb oz. parov velja omeniti tudi poskus gejevskega para, da na Ustavno sodišče RS naslovi pobudo za oceno ustavnosti nekaterih določb ZZZDR. Ustavna pritožba je posebno pravno sredstvo posameznika proti državi za varstvo njegovih temeljnih pravic. Ustavne pritožbe pa ni mogoče neposredno nasloviti na

¹³⁹ Do leta 1999 je bila najnižja sporazumna starost 14 let. Leta 1999 pa je zakonodajalec s Zakonom o spremembah in dopolnitvah kazenskega zakonika RS (Uradni List št. 23/99, objavljen dne 08.04. 1999) zvišal sporazumno starost iz 14 na 15 let.

¹⁴⁰ Ustava Republike Slovenije, št.: 001-02/89-2/75. Objavljena v Uradnem Listu RS št. 33/91, dne 28.12. 1991, http://www.dz-rs.si/si/aktualno/spremljanje_zakonodaje/ustava/ustava.html, 24.10. 2002.

¹⁴¹ Kazenski zakonik Republike Slovenije, št.: 713-01/89-3/22. Objavljen v Uradnem listu RS, št. 63/1994, dne 13.10. 1994, http://www.dz-rs.si/si/aktualno/spremljanje_zakonodaje/sprejeti_zakoni/sprejeti_zakoni.html, 24.10. 2002.

¹⁴² Zakon o varstvu osebnih podatkov, št.: 210-01/89-3/20. Objavljen v Uradnem listu RS, št. 59/1999, dne 23.07. 1999, http://www.dz-rs.si/si/aktualno/spremljanje_zakonodaje/sprejeti_zakoni/sprejeti_zakoni.html, 24.10. 2002.

¹⁴³ Zakon o delovnih razmerjih, št.: 102-01/89-3/117. Objavljen v Uradnem listu RS, št. 42/2002, dne 15.05. 2002, http://www.dz-rs.si/si/aktualno/spremljanje_zakonodaje/sprejeti_zakoni/sprejeti_zakoni.html, 24. 10. 2002.

ustavno sodišče- pogoj je, da pritožnik prej izčrpa vsa pravna sredstva (Grad, Kavčič, Ribičič, Kristan, 1996:205, 210).

Predlog za oceno ustavnosti sta Aleksander Perdih in Silvo Zupanc vložila 16. marca 1993. Določbe, katere naj bi bile neustavne so 3., 12. in 16. člen ZZZDR (glej opombo št.138). Predlog gejevskega para se je opiral na 14. člen Ustave RS, ki govori o enakosti pred zakonom. Ustavno sodišče je za mnenje zaprosilo vladni Sekretariat za zakonodajo in pravne zadeve. Mnenje sekretariata je bilo negativno (Schöffmann, 1999:68).

Zato sta predlagatelja umaknila svoj predlog o oceni ustavnosti, saj sta se zbala, da bi ga sodišče zavrnilo in tako zapečatilo dotedanje »segregacijsko« tolmačenje ustave. Sama sta povedala: »Strah ni bil odveč, saj sta se proti najinemu predlogu opredelila tako vlada kot sekretariat za zakonodajo in pravne zadeve državnega zbora« (Čibej, Videmšek, 1996:23).

5.2. Predlog zakona o registrirani istospolni skupnosti

Zakonodajno vejo oblasti predstavljata Državni zbor in Državni svet, vendar je vloga Državnega sveta pri sprejemanju zakonodaje omejena le na pravico, da od državnega zbora zahteva, da pred razglasitvijo kakega zakona o njem še enkrat odloča (Grad, Kavčič, Ribičič, Kristan, 1996:130). Ko je zakon sprejet ga mora predsednik republike razglasiti najmanj v osmih dneh od sprejema zakona. Zakon mora biti objavljen v Uradnem listu in ponavadi zakoni stopijo v veljavo 15 dni po objavi (Grad, Kavčič, Ribičič, Kristan, 1996:121).

Leta 1997 se je Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve (MDDSZ) odločilo obravnavati pobudo za spremembo ZZZDR iz leta 1989, ki bi omogočila pravno ureditev razmerij istospolnih partnerjev. Tedanji minister Anton Rop je imenoval posebno delovno skupino za pripravo zakonskega predloga.¹⁴⁴ Inštitut za civilno, primerjalno in mednarodno zasebno pravo Pravne fakultete v Mariboru je po naročilu ministrstva izdelal osnutek zakona.¹⁴⁵ Leta 1998 je bil predlog zakona o registrirani istospolni skupnosti dokončan, vendar predlog zakona ni prišel v parlamentarno obravnavo (Greif, 2001:2).

Predstavniki gejevskih in lezbičnih skupin s predlogom zakona o registrirani istospolni skupnosti niso bili zadovoljni, saj bi bili pravni posledici registracije le dve: pravica in

¹⁴⁴ Predlog zakona mora vsebovati naslov zakona, uvod, besedilo členov in obrazložitev. Uvod mora zajemati oceno stanja in razloge za sprejem zakona, cilje, načela in poglobitve rešitve predloga zakona, oceno finančnih posledic ter prikaz ureditve v drugih pravnih sistemih. (Grad, Kavčič, Ribičič, Kristan, 1996:121).

¹⁴⁵ Na začetku so tehtali dve možnosti: ali naj predlagajo nov, samostojen zakon, ki bi urejal istospolna partnerstva ali naj predlagajo dopolnitev obstoječega ZZZDR tako, da bi vključeval tudi istospolna partnerstva. Delovna skupina je prišla do zaključka, da obstajajo večje možnosti za ureditev istospolnih partnerstev, če bodo obravnavana v posebnem zakonu.

dolžnost preživljanja socialno šibkejšega partnerja in ureditev medsebojnih premoženjskih razmer. Predlog zakona ni podeljeval ključnih pravic, kot so status svojca, pravica do prenosa zdravstvenega zavarovanja in pokojnine na partnerja in drugih pravic, ki izhajajo iz pravice statusa svojca.¹⁴⁶ Zaradi vseh teh nesoglasij, nezadovoljstva in težav v medresorskem usklajevanju¹⁴⁷ je predlog zakona o registrirani istospolni skupnosti obtičal v predalu na MDDSZ (Greif, 2001:3).

5.2.1. Trenutno stanje

V mandatu ministra Vlada Dimovskega in sekretarke za družino Alenke Kovšča je tema o registraciji istospolnega partnerstva zopet postala aktualna: prišlo je do pobude o dopolnitvi zakona o registrirani istospolni skupnosti iz leta 1998. Mag. Tatjana Greif¹⁴⁸, predstavnica ŠKUC-LL, je izjavila:

»ŠKUC-LL je leta 2001 samoiniciativno predlagal MDDSZ, da se obstoječi zakonski osnutek dopolni preden gre v parlamentarno obravnavo. Ministrstvo je nato na pobudo ŠKUC-LL povabilo k sodelovanju še druge GLBT nevladne organizacije kot so Magnus, Roza klub in Legebitra. Sestavila se je nova delovna skupina, ki pa ni prišla dlje, kot do ugotovitve, da potrebujejo pravnik, ki bi dopolnil obstoječi osnutek. Institut za civilno, primerjalno in mednarodno zasebno pravo pri Pravni fakulteti Maribor je iz ideoloških razlogov zavrnil sodelovanje, drugega pravnik pa se tudi ni našlo. ŠKUC-LL je poleti 2002 sam našel pravnico, ki bi bila pripravljena nuditi strokovno pomoč pri zakonskem osnutku, vendar pa bi jo moralo Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve uradno kontaktirati in naročiti dopolnitev zakonskega osnutka. Do novembra 2002 se to še ni zgodilo«.

Mag. Greif nadaljuje: »Očitno je, da še vedno ni dovolj interesa in politične volje, da bi se pričela problematika istospolnih skupnosti resno in odločno urejati. Istospolna usmerjenost je v Sloveniji še vedno tabu tema in politiki se je izogibajo, saj se bojijo negativne publicitete. Pravice istospolno usmerjenih oseb so pomemben del splošnih človekovih pravic in danes je to zelo aktualna tema v EU in v državah kandidatkah za članstvo v EU. V Sloveniji pa se še vedno ukvarjamo s strahom in pretvarjanjem, da če se nek problem ne bo omenjal, bo izginil

¹⁴⁶ Kritizirali so tudi samo delovanje in sestavo delovne skupine, saj je MDDSZ v delovno skupino imenovalo pravnike, ki nasprotujejo osnovni ideji predvidenega zakona. Poleg tega je bil v delovno skupino vključen tudi specialist s področja psihiatrije. V procesu pisanja predloga se je tudi pojavil poskus vključitve izrecne prepovedi pravice gejev in lezbijk do posvojitve in skrbništva otrok (Greif, 2001:3).

¹⁴⁷ Ministrstvo za notranje zadeve je zavrnilo predvideno izvajanje nalog vodenja registra, ker da to področje ni v okviru njegovih delovnih nalog (Greif, 2001:2).

¹⁴⁸ Intervju z mag. Tatjano Greif, predstavnico sekcije ŠKUC-LL, Ljubljana, 17.10. 2002.

sam od sebe. Trenutno ne kaže preveč dobro, vendar je bistveno, da se ne odneha. Predstavniki in predstavnice nevladnih organizacij, ki se ukvarjamo s pravicami istospolno usmerjenih oseb smo se odločili, da ne bomo kar tako vrgli puške v koruzo. Močno si želimo premikov na tem področju, saj nas navsezadnje prehitevajo države kot so Hrvaška, Madžarska in Češka. Prej ali slej se bodo zadeve morale urediti tudi v Sloveniji».

Miha Lobnik¹⁴⁹ dodaja: » Prizadevanja za pravno ureditev položaja parov istega spola so dolgotrajen proces. Nahajamo se v nekakšni pat poziciji. Opažamo, da pri vladajočih strankah leve sredine manjka jasna in trdna politična zavezanost izboljšanju položaja parov istega spola. Vprašanje pravne ureditve skupnosti parov istega spola se je že nekajkrat pojavilo v kontekstu predvolilnih obljub, vendar se v več kot desetletni vladavini LDS in delno prisotne ZLSD, razen debat, ni nič spremenilo. Smiselno je razmišljati o tem, koliko so stranke, ki so reševanje teh problemov obljubljale nekajkrat zapored, ta trenutek to sposobne in pripravljene izpeljati. Izkušnje iz tujine kažejo, da so stranke, ki so uspešno delale na tem področju, obravnavo teh tematik zapisale v koalicijske pogodbe. Prav tako smo predstavniki nevladnih gejevskih in lezbičnih organizacij naveličani izgovorov sredine ali levice, da o tej temi v državi ni političnega konsenza. Politični konsenz se bo lahko oblikoval šele, ko bodo vodilni akterji leve sredine k oblikovanju konsenza povabili ostale in s tem pokazali nedvoumen interes za rešitev tega vprašanja. Prav tako se nam zdi v zvezi z vprašanjem istospolnih skupnosti nesprejemljivo omenjanje izkušnje referendumu o umetni oploditvi, ki naj bi pričala o tem, da je tovrstne teme v Sloveniji potrebno obravnavati počasi. Mislim, da je strah levice pred desnico, ko gre za vprašanje zakonske vzpostavitve enakopravnosti parov istega spola pravzaprav strah levice pred samo seboj. Ni namreč jasno, koliko konsenza in pripravljenosti za vzpostavitev enakopravnosti parov istega spola je znotraj politične levice ali sredine same.

Drugo pomembno vprašanje, ki se mi zastavlja, pa je vprašanje realnih kapacitet gejevske in lezbične skupnosti v Sloveniji, da izvede močan pritisk na javno mnenje in politiko. Le odločno, dolgotrajno in ustrezno podprto lobiranje lahko vodi k izboljšanju položaja parov istega spola in istospolno usmerjenih oseb nasploh. Naše skupine delujejo po svojih najboljših močeh, vendar si moramo hkrati priznati, da nam primanjkuje večjega števila parov, ki bi bili pripravljeni tudi v javnosti organizirano izpostaviti svoj položaj in potrebo po pravni ureditvi

¹⁴⁹ Intervju z dipl.soc. Miho Lobnikom, ustanoviteljem skupine za istospolno usmerjene mlade Legebitra in predstavnikom mednarodne organizacije IGLYO v Sloveniji (International, Gay, Lesbian, Bisexual and Transgender Youth and Student Organization). Ljubljana, 10. 11. 2002

njihovih skupnosti. Tovrstno angažiranost je v majhnem okolju, kot je Slovenija, zaradi strahu pred posledicami, težko doseči. Zavedati se moramo moči masovnih medijev in dejstva, da so za izraz naših interesov potrebne prav specifične medijske reprezentacije. Tudi tu je strah pred reakcijo okolice tisti, ki preprečuje, da bi se nam pridružilo več ljudi, čeprav izkušnje iz tujine kažejo, da bi bilo to lahko zelo učinkovito. Za prihodnost, ki bo postopoma prinesla tudi rešitve omenjenih vprašanj bomo morali postati še bolj samozavestni in pogumni».

5.3. Zaključek

Iz vsega napisanega sledi, da je položaj istospolnih parov v Sloveniji precej slab. Torej lahko zavrnamo obe hipotezi. Očitno pa je, da zakonodajalec meni, da je zakonska zveza življenjska skupnost moža in žene (3. člen ZZZDR). To definicijo zakonske zveze tudi poudarja pravna stroka (Zupančič, 1999a:19). Iz predloga zakona o registrirani istospolni skupnosti je razvidno, da če se bo v Sloveniji uvajalo pravno priznavanje istospolnih skupnosti, bo to preko novega pravnega instituta. Urejale bi se le finančne posledice, že podelitev statusa svojca pa je vprašljiva. Zupančič (1999b:16) meni, da »je lastnost »svojca« partnerja okoliščina, ki se bo zelo težko uveljavila kot posledica istospolne skupnosti«. Vendar avtor ne najde rešitve, kako bi se ta zadeva lahko uredila. Kar se tiče starševskih pravic, je že od samega začetka jasno, da partner ne bo mogel posvojiti otroka svojega partnerja, posvojitve tujih otrok s strani istospolnega para pa so sploh izven diskusije. Torej, tudi če bo kdaj sprejet zakon o registriranih skupnostih za istospolne skupnosti, bo po vsej verjetnosti podeljeval partnerjema manj pravic in dolžnosti, kot jih drugi tovrstni zakoni v ostalih evropskih državah.

6. PRIMERJALNA ANALIZA

Trdimo lahko, da toliko kot je držav, toliko je ureditev istospolnih skupnosti. Vendar pa lahko opazimo neke podobnosti med obravnavanimi državami in znotraj držav. Zato bom pri primerjalni analizi uporabila modele različnih ureditev istospolnih partnerstev.

Predstavitev različnih ureditev istospolnih partnerstev po modelih ima tako prednosti kot pomanjkljivosti. Modeli omogočajo strnitev vseh najpomembnejših značilnosti obravnavanih držav in večjo preglednost. Poleg tega lahko z modeli lažje potrdimo ali zavržemo postavljene hipoteze in do določene mere lahko tudi napovemo razvoj urejanja istospolnih partnerstev v prihodnosti tudi v drugih državah, tudi v npr. Sloveniji. Nevarnost, ki preži pri združevanju obravnavanih ureditev istospolnih partnerstev v modele, je seveda nevarnost pretiranega posploševanja. Med državami in tudi znotraj samih držav (med zveznimi državami, provincami, deželami in med zvezno in provinčno, deželno ureditvijo) so razlike lahko zelo velike in pri njihovi obravnavi je potrebna velika pazljivost. Druga pomanjkljivost modelov pa je, da z njimi izničimo nekatere kulturne in družbene značilnosti obravnavanih držav. Izničijo se tudi različni (politični, socialni) konteksti, v katerih so se zakoni, ki urejajo istospolna partnerstva, sprejemali.

Kljub temu menim, da nam bodo modeli osvetlili obravnavano tematiko.

Modeli so postavljeni glede na najpogostejšo poimenovanje pravne ureditve istospolnih partnerstev in glede na najočitnejše pravne posledice, ki izhajajo iz posameznih ureditev po posameznih državah. Tako lahko postavimo tri modele:

- evropski model registriranih partnerstev;
- ameriški model registriranih skupnih gospodinjstev ter
- kanadski model zunajzakonskih skupnosti za istospolne pare.

Ureditev istospolnih partnerstev obravnavam na dveh ravneh. Na prvi ravni primerjam ureditev istospolnih partnerstev po državah, znotraj samih modelov. Na drugi ravni pa primerjam modele istospolnih partnerstev.

Omeniti moram, da sem Italijo iz teh primerjav izključila, saj je italijanska registracija civilnih zvez le simbolične narave in ne ustvarja za partnerja nikakršnih pravnih posledic (podrobneje na str. 46). Zato se vključitev Italije v predstavljene modele ne zdi smiselna.

Nadalje velja opozoriti izjemen položaj Nizozemske, ki omogoča istospolnim partnerjem sklenitev zakonske zveze. Kljub temu nizozemsko zakonsko zvezo za istospolne pare obravnavam znotraj modela registriranih partnerstev, saj prvič, med zakonsko zvezo istospolnih parov in parov različnih spolov obstajajo razlike, ki jih ne moremo spregledati, in drugič, zakonska zveza za istospolne pare je v bistvu nadgradnja registriranega partnerstva. Poleg tega je Nizozemska obdržala institut registriranega partnerstva, ki ga lahko poleg istospolnih parov sklenejo tudi pari različnih spolov.

Druga stvar, ki zahteva posebno pozornost, pa je poseben položaj kanadske ureditve istospolnih partnerstev. Istospolna partnerstva se ureja na ravni zunajzakonskih skupnosti, in to dejstvo včasih otežuje primerjavo s ostalima dvema modeloma.

6.1. Evropski model registriranih partnerstev

Evropski model predstavljajo Danska, Nizozemska in Nemčija. Zakoni, ki urejajo istospolna partnerstva na Nizozemskem in na Danskem pogojujejo sklenitev zakonske zveze ali registriranega partnerstva z državljanstvom in stalnim prebivališčem. Na Danskem je pogoj, da partnerja pred sklenitvijo registriranega partnerstva vsaj 2 leti živita v državi. Nizozemski zakon pa določa, da mora imeti vsaj ena od oseb, ki sklepa zakonsko zvezo, nizozemsko državljanstvo oz. mora imeti stalno prebivališče na Nizozemskem. Nemški zakon sklenitve življenjskega partnerstva ne pogojuje z državljanstvom ali stalnim prebivališčem, pogojuje pa veljavnost življenjskega partnerstva z izpolnjevanjem dolžnosti obeh partnerjev, da se podpirata in skrbita drug za drugega.

Pri podeljevanju starševskih pravic istospolnim partnerjem, je najbolj rigiden nemški zakon, saj ne omogoča posvojitve partnerjevega otroka. Življenjski partner ima le pravico do soodločanja pri zadevah, ki zadevajo vsakodnevno življenje otroka. Na Danskem lahko registrirani partner posvoji otroka svojega partnerja, skupaj pa ne moreta posvojiti tujega otroka. Na Nizozemskem lahko istospolna partnerja posvojita le nizozemskekega otroka, ki ni v sorodu z njima. Registrirani partnerji lahko posvojijo partnerjevega otroka. Vendar pa obstaja razlika med istospolnimi zakonskimi pari in zakonskimi pari različnih spolov v odnosu do otrok, ki se rodijo v zakonski zvezi (glej str. 22, 23). Vse tri obravnavane države zagotavljajo emigrantske pravice registriranemu/življenjskemu partnerju, ki ni njihov državljan. Nadalje sta Danska in Nizozemska registrirana partnerstva in zakonsko zvezo popolnoma izenačili z zakonsko zvezo, ki jo sklenejo pari različnih spolov na vseh osebno

pravnih in premoženjsko pravnih področjih. Nemčija v tem pogledu izstopa, saj Zakon o življenjskem partnerstvu točno določa katere pravice in dolžnosti, ki jih imajo zakonci, veljajo tudi za življenjske partnerje (glej str. 29-31). Poleg tega so ostala odprta pomembna pravna področja, ker Zvezni svet ni potrdil Dopolnilnega zakona o življenjskem partnerstvu (glej str. 32). Vsi trije pravni instituti urejajo preživnine in delitev premoženja po razdoru partnerstva/zakonske zveze.

Obstajajo pa razlike med državami pri priznavanju tujih partnerstev. Nemčija tako ne priznava partnerstev, ki so bila sklenjena v drugi državi, Nizozemska pa le, če sta registrirana partnerja drugače nizozemska državljana. Danska je edina od obravnavanih držav, ki priznava registrirana partnerstva, sklenjena v tujih državah.¹⁵⁰

6.2. Ameriški model registriranih skupnih gospodinjstev

Registrirana skupna gospodinjstva se po zveznih državah in mestih razlikujejo. Vse zvezne države ne zagotavljajo partnerjem enakih pravice in dolžnosti in obstajajo tudi razlike pri tem, kdo lahko sklene različne oblike partnerstva. Ta model predstavljata kalifornijsko registrirano skupno gospodinjstvo in havajski odnos vzajemnih koristi. Kar se tiče pogojev sklepanja partnerstva, je najbolj ohlapen havajski zakon o odnosu vzajemnih koristi, ki določa le, da tovrstno partnerstvo lahko skleneta osebi, ki ne moreta skleniti zakonske zveze. Kalifornijski zakon je bolj natančen: skupno gospodinjstvo lahko registrirajo istospolni pari in pari različnih spolov, če je eden od partnerjev starejši od 62. let. Nadaljnji pogoj je, da se obe osebi strinjata, da bosta v času trajanja partnerstva skrbeli druga za drugo. Pravice, ki jih zagotavljata ta dva instituta so omejene predvsem na ugodnosti pri zdravstvenem in pokojninskem zavarovanju, obiskovanju partnerja v bolnišnici, odločanje o partnerjevem nadaljnjem zdravljenju in o njegovih posmrtnih ostankih. Oba instituta se lahko razdre unilateralno in tako ne urejata delitve premoženja in preživnin. Kalifornijski zakon omogoča posvojitev partnerjevega otroka, havajski pa ne (glej str. 56 in 57). Oba pravna instituta nista priznana na zvezni ravni in tudi ne v drugih zveznih državah. Pomembna posledica tega nepriznavanja je, da so ti pari izločeni iz zveznih zakonov, ki urejajo obdavčevanje in emigracije. Iz priznavanja na zvezni ravni in med zveznimi državami so izločene tudi vermontske civilne zveze, ki drugače izstopajo iz ameriškega modela registriranega skupnega

¹⁵⁰ Danska, Norveška, Švedska in Islandija so leta 1995 sklenile dogovor, da bodo medsebojno priznavale registrirana partnerstva (Merin, 2002:78).

gospodinjstva. Pari, za katere velja pogoj, da so istega spola, s sklenitvijo civilne zveze pridobijo status zakoncev in so izenačeni s poročenimi pari na vseh področjih, ki spadajo v pristojnost te zvezne države. Pari so tako izenačeni na področju starševskih pravic; odnos med partnerjema se ureja tudi po razdoru civilne zveze. Glede na obseg pravic in dolžnosti, in tudi glede na način urejanja sklenitve in razdora civilne zveze (glej str. 54) lahko rečemo, da so vermontske civilne zveze bližje evropskemu modelu priznavanja registriranega partnerstva, kot ameriškemu modelu registriranega skupnega gospodinjstva.

6.3. Kanadski model zunajzakonske skupnosti za istospolne pare

Pravice in dolžnosti, ki izhajajo iz zunajzakonske skupnosti za istospolne pare, so po provincah različne in se tudi razlikujejo od zvezne ureditve. Pomembno je, da ni nobena zakonodaja popolnoma izenačila istospolne zunajzakonske skupnosti z zunajzakonsko skupnostjo za pare različnih spolov. Slednji imajo v primerjavi s prvimi več pravic. Enako velja tudi za registrirana partnerstva v Novi Škotski. Izjema je ureditev zunajzakonskih skupnosti za istospolne pare v provinci Britanska Kolumbija: istospolni pari imajo status zakoncev (glej str. 40). V primeru razdora zunajzakonske skupnosti se na zvezni ravni ureja delitev pokojnin, delitev premoženja in preživitve pa se ureja na ravni provinc. Delitev premoženja in preživitve se ureja v Britanski Kolumbiji (če partnerja skleneta dogovor o delitvi premoženja, ki je sodno izterljiv), v Ontariu (kot posledica sodne odločitve v M. proti H.) in v Novi Škotski (če se sklene registrirano partnerstvo). Quebec delitve premoženja in preživitve ne ureja. Na provinčni ravni se ureja tudi pravica do dedovanja po partnerju brez oporoke: zagotavljajo jo v Britanski Kolumbiji in Novi Škotski, v Quebecu in v Ontariu pa ne.

Zvezni zakon C-23 pa ni dopolnil Zakona o priseljevanju, zato se lahko v Kanado preseli le zakonski partner kanadskega državljana, partnerji, ki živijo v zunajzakonski skupnosti, ne glede na spol, pa ne.

Kar se tiče starševskih pravic obstajajo razlike med zakonsko zvezo in zunajzakonsko skupnostjo v odnosu do otrok, ki se rodijo v eni ali drugi zvezi. Na zvezni ravni za poročene pare velja, da sta oba partnerja starša otroka rojenega v zakonski zvezi. V primeru zunajzakonskih skupnosti (ne glede na spol obeh partnerjev) pa se priznava de facto starševstvo. De facto starševstvo se priznava tudi v Ontariu in Britanski Kolumbiji. Odnosa

partnerja-neroditelja do otroka, ki se rodi v času trajanja zunajzakonske zveze, pa ne urejata Quebec in Nova Škotska. Posvojitve spadajo pod jurisdikcijo provinc: posvojitev partnerjevega otroka in skupna posvojitev tujega otroka je možna v Britanski Kolumbiji, v Ontariu in v Novi Škotski (kot posledica odločitve sodišča), v Quebecu pa posvojitve niso dovoljene. Quebec je tudi edina od obravnavanih provinc, ki ne omogoča istospolnim partnerjem dostopa do alternativnih metod oploditve.

6.4. Registrirano partnerstvo *proti* registriranemu skupnemu gospodinjstvu *proti* zunajzakonski skupnosti za istospolne pare

6.4.1. Pogoji, pravice in dolžnosti

Postopek registracije partnerstva in registriranega skupnega gospodinjstva je podoben postopku sklepanja zakonske zveze: osebi podata uradno izjavo pred pristojnim organom. Pri postopku priznavanja zunajzakonske skupnosti, pa se ponavadi zahteva dokaz, da dve osebi živita v dlje časa trajajočem razmerju, da sta osebi ekonomsko in čustveno navezani. Tudi pri prekinitvi registriranega partnerstva se vidi povezavo z zakonsko zvezo, saj so pogoji za razvezo zakonske zveze in prekinitve registriranega partnerstva enaki. Pri prekinitvi registriranega skupnega gospodinjstva pa je dovolj le enostranska izjava enega od partnerjev; za prekinitev zunajzakonske skupnosti seveda ni pogojev. Nadalje se pri registriranem partnerstvu urejajo odnosi tudi po prekinitvi registriranega partnerstva, pri registriranem skupnem gospodinjstvu pa ne. Odnose po razdoru zunajzakonske skupnosti urejajo nekatere kanadske province.

S sklenitvijo registriranega partnerstva se partnerjema naložijo tudi dolžnosti, ki jih imata drug do drugega in do tretjih oseb (razmerje svaštva). Pri registriranih skupnih gospodinjstvih pa ni nujno tako: kalifornijski in havajski zakon sicer obvezuje partnerja, da skrbita druga za drugega oz. se preživljata, do tretjih oseb pa ne ustvarjata obveznosti. Zunajzakonske skupnosti teh dolžnosti ne nalagajo. Dedovanje po umrlem partnerju celovito (torej v primeru oporoke ali brez nje) ureja samo model registriranega partnerstva. Tudi imigracijske pravice partnerjem podeljuje le model registriranih partnerjev. Med registriranim partnerstvom in registriranim skupnim gospodinjstvom obstaja tudi pomembna razlika, ker registrirana skupna gospodinjstva niso priznana na zvezni ravni in tako partnerji niso vključeni v npr. zvezno

obdavčevanje. Zunajzakonske skupnosti so v Kanadi priznane tudi na zvezni ravni, vendar so pari v zunajzakonskih skupnosti izločeni iz Zakona o priseljevanju.

6.4.2. Starševske pravice

Tako evropske države, kot tudi ameriške zvezne države so bile previdne pri podeljevanju starševskih pravic istospolnim partnerjem. Prvotno registrirana partnerstva sploh niso urejala starševskih pravic in dolžnosti registriranih partnerjev (Nemčija jih še sedaj ne). Spremembe na tem področju so se zgodile potem, ko se je institut registriranega partnerstva usidral v družbi (npr. Danska). Isto velja za model registriranih skupnih gospodinjstev: večina zakonodaj ne ureja starševskih pravic, spremembe so prišle kasneje (npr. Kalifornija). Vendar je položaj istospolno usmerjenih staršev vseeno nekoliko boljši v ZDA, saj imajo partnerji v večini zveznih držav možnost posvojiti partnerjevega otroka, v določenih zveznih državah pa lahko partnerja posvojita otroka, ki ni v sorodu z njima. Ta možnost izhaja predvsem iz sodnih odločitev, ki so jih sprejela sodišča na različnih ravneh (Merin, 2002:254).

Tudi v Kanadi je položaj istospolno usmerjenih staršev urejen kot kombinacija sodnih odločitev in zakonodaje, ki ureja zunajzakonske skupnosti za istospolne pare. To velja predvsem za provinčno raven urejanja posvojitve. Vse province dovoljujejo posvojitev partnerjevega otroka in tudi tujega otroka, razen province Quebec, kjer je pravica do posvojitve rezervirana za pare različnih spolov.

Na zvezni in tudi na provinčni ravni velja partner matere otroka, ki se rodi v času trajanja zunajzakonske skupnosti za otrokovega de facto starša. Izjemi sta provinca Quebec in Nova Škotska, ki statusa partnerja do otroka rojenega v času zunajzakonske skupnosti ne urejata.

V Evropi imajo istospolni pari omogočen dostop do alternativnih metod oploditve le na Nizozemskem. Med obravnavanimi kanadskimi provincami jim samo Quebec ne omogoča dostopa do alternativnih metod oploditve. V ZDA pa nobena od držav ne prepoveduje dostopa do alternativnih metod oploditve za istospolne pare.

7. SKLEP

Pričujoče diplomsko delo obravnava trende v razvoju pravnega urejanja istospolnih skupnosti. Trende sem ugotavljala z analizo šestih držav: Danske, Nizozemske, Nemčije, Kanade, Italije in ZDA. Podala sem tudi pregled stanja v Sloveniji na področju urejanja istospolnih skupnosti. Pri analizi sem preverjala dve hipotezi.

Prva hipoteza se je nanašala na uveljavljanje zaščitne zakonodaje za istospolne skupnosti, ki odpravlja neenakosti med istospolnimi skupnostmi in zakonskimi skupnostmi moža in žene na podlagi načela nediskriminacije oz. načela enakega obravnavanja. Po pregledu namenov zakonodajalcev in sodnih odločitev lahko potrdimo prvo hipotezo za vse obravnavane države, razen za Italijo. V tej državi še vedno prevladuje mnenje, da se istospolnih parov ne more in ne sme obravnavati enako kot zakonske pare.

Druga hipoteza pa govori o tradicionalnem pojmovanju zakonske zveze in uvajanju novih pravnih institutov za urejanje istospolnih skupnosti, ki zagotavljajo predvsem finančne pravice in dolžnosti partnerjev, v veliko manjši meri pa starševske pravice in dolžnosti. Zakonodajalci v vseh obravnavanih državah menijo, da je zakonska zveza rezervirana za pare različnih spolov. Izjema je le Nizozemska, kjer od leta 2001 lahko zakonsko zvezo sklenejo tudi istospolni pari.

Vse države so tudi uvajale nove pravne institute, poimenovane zelo različno, ki so namenjeni pravnemu priznavanju istospolnih skupnosti. Tudi tu je izjema Nizozemska, kjer je sicer zakonodajalec najprej (leta 1998) za istopolne pare uvedel nov pravni institut, ki je dostop do sklepanja zakonske zveze istospolnim parom omogočil tri leta kasneje. Zadnji del hipoteze o (večjih) finančnih in (manjših) starševskih pravicah in dolžnostih velja za Dansko, Nemčijo, ZDA in Kanado, pri čemer sta izjemi ameriška zvezna država Vermont in kanadska provinca Britanska Kolumbija. Slednji sta istospolnim parom podelile vse starševske pravice, kot jih imajo poročeni pari. Izjema je tudi Nizozemska, saj imajo istospolni pari vse starševske pravice, a z dvema neenakostima: pri posvojitvah otroka, ki ni v sorodu z nobenim od partnerjev in pri odnosu partnerja-neroditelja do otroka, ki se rodi v času trajanja zakonske zveze. Torej lahko v primeru Nizozemske zadnji del hipoteze delno potrdimo.

V primeru Italije pa lahko zadnji del hipoteze zavrremo: v Italiji nimajo istospolni pari niti finančnih pravic in dolžnosti: njihove civilne zveze so le simbolne narave.

V primeru Slovenije lahko zavrnilo obe hipotezi. Prav tako kot v Italiji, tudi v Sloveniji prevladuje mnenje, da se istospolnih parov ne more in ne sme obravnavati enako kot zakonske pare. Nadalje se zakonska zveza tudi v Sloveniji pojmuje kot zveza med moškim in žensko, vendar Slovenija istospolnih skupnosti sploh ne ureja.

Pri primerjalni analizi sem postavila tri modele pravnega urejanja istospolnih skupnosti, glede na geografsko razporejenost in glede na najpogostejši obseg pravic in dolžnosti, ki jih ti modeli zagotavljajo. Ti trije modeli so: evropski model registriranih partnerstev, ameriški model registriranih skupnih gospodinjstev in kanadski model zunajzakonske skupnosti za istospolne pare. Ti trije modeli, ne glede na razlike znotraj samih modelov, potrjujejo obe postavljeni hipotezi. Od vseh treh modelov se zakonski zvezi, glede na postopek sklepanja in razdora partnerstva in glede pravic in dolžnostih, ki se jih istospolnima partnerjema zagotavlja, še najbolj približa evropski model registriranih partnerstev.

Pri pravnem urejanju istospolnih skupnosti lahko opazimo trend, da se istospolne pare izloča iz instituta zakonske zveze; zanje se uvaja nove institute, ki jim podeljujejo manj pravic in dolžnosti. Avtorji (Wintemute: 2001, Merin: 2002) tovrstno prakso imenujejo »ločeno, a enako« obravnavanje istospolnih parov.¹⁵¹ Merin (2002) in Lahey (2001) nadaljnje menita, da se tako ustvarjajo drugorazredni instituti, ki so podobni zakonski zvezi, a imajo z njo le malo skupnega. Aktivisti za pravice istospolno usmerjenih oseb, se trudijo na najrazličnejše načine, tudi s tožbami, prepričati zakonodajalce, naj omogočijo istospolnim parom dostop do zakonske zveze. Večina jih meni, da so novi pravni instituti le vmesna stopnja do polnega priznavanja istospolnih skupnosti – se pravi do odprtja zakonske zveze za istospolne pare. Podobno mnenje je izrazila tudi mag. Tatjana Greif, predstavnica ŠKUC-LL: »ŠKUC-LL se zavzema za popolno izenačitev statusa istospolnih parov s pari različnih spolov. Gre preprosto za enakopravnost in enakost pred zakonom, ne glede na spolno usmerjenost oz. osebne okoliščine. Registrirano partnerstvo je prehodna rešitev, korak dlje na poti k popolni izenačitvi.«¹⁵²

Kaplan (1997) meni, da v modernih demokracijah ostaja dostop do zakonske zveze pomembna oblika osebne izpopolnitve. Institut zakonske zveze omogoča posameznikom posebno možnost, da s svojo odločitvijo ustvarijo novo zvezo, ki institucionalizira medsebojne obveznosti in ustvarja dolžnosti do tretjih oseb. Tako pravno kot socialno so

¹⁵¹ V izvirniku: »Separate but equal treatment«.

¹⁵² Intervju z mag. Tatjano Greif, predstavnico sekcije ŠKUC-LL, Ljubljana, 17.10. 2002.

zakonski pari upravičeni do ugleda in spoštovanja, ki ga tisti, ki ne sklenejo zakonske zveze in niso prepoznani kot zakonski pari, ne uživajo.

Ravno zgornje besede pa so tudi razlog, zakaj se istospolnim parom ne omogoča sklenitve zakonske zveze. Mnogi menijo, da so do ugleda, spoštovanja in do pravic upravičeni le moški in ženske, ki se odločijo institucionalizirati svojo skupnost. Očitno bo čas tisti, ki bo pokazal, ali so do zakonske zveze upravičeni tudi istospolni pari. Za zdaj imajo na voljo le imitacije zakonske zveze.

8. BIBLIOGRAFIJA

8.1. Viri

1. Bajzek, Jože (1995) *Kriza in perspektive evropske družine*. V Jože Ramovš (ur.): Družina, zbornik predavanj in razprav na osrednjih strokovnih prireditvah v Sloveniji v letu družine v Cankarjevem domu v Ljubljani med 25. in 26. oktobrom 1994, 87-121. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka za psihologijo, logoterapijo in antropohigieno.
2. Berger, Nico J., Jackie Lewis (1998) *Equality for Lesbians and Gay Men- A Relevant Issue on all Agendas*. V International Lesbian and Gay Association (ILGA)- Europe: Equality for Lesbians and Gay Men: A Relevant Issue in the Civil and Social Dialogue, 14-24. Brussels, ILGA-Europe.
3. Biagini, Elena, Graziella Bertozzo in Marco Ravaiolli (1998) *Italy*. V International Lesbian and Gay Association (ILGA)- Europe: Equality for Lesbians and Gay Men: A Relevant Issue in the Civil and Social Dialogue, 66-70. Brussels, ILGA-Europe.
4. Bonauto, Mary L (2001) *The Freedom to Marry for Same-Sex Couples in the United States of America*. V Robert Wintemute in Mads Andenæs (ur.) Legal Recognition of Same-Sex Partnership: A Study of National, European and International Law, 177-207. Oxford in Portland, Oregon: Hart Publishing.
5. Bruns, Manfred (2002a) *Ausführungsgesetzen*. LSVD (<http://www.lsvd.de>), elektronska pošta posredovana na naslov marjeta.cimerman@siol.net. 11.03. 2002. Osebna korespondenca.
6. Bruns, Manfred (2002b) *LpartGErgG*. LSVD (<http://www.lsvd.de>), elektronska pošta posredovana na naslov marjeta.cimerman@siol.net. 03.04. 2002. Osebna korespondenca.
7. Casswell, Donald W (2001) *Any Two Persons in Canada's Lotusland, British Columbia*. V Robert Wintemute in Mads Andenæs (ur.) Legal Recognition of Same-Sex Partnership: A Study of National, European and International Law, 215-235. Oxford in Portland, Oregon: Hart Publishing.
8. Čibej, Boris, Boštjan Videmšek (1996) *Vsi drugačni - vsi homoseksualni*. Mladina, št.3, 16.03., 23.
9. Eskridge Jr., William N. (2001) *The Ideological Structure of the Same-Sex Marriage Debate*. V Robert Wintemute in Mads Andenæs (ur.) Legal Recognition of Same-Sex Partnership: A Study of National, European and International Law, 113-129. Oxford in Portland, Oregon: Hart Publishing.

10. Fabeni, Stefano (2002) *Registered Partnership*. CERSGOSIG, Informagay (<http://www.cersgosig.informagay.it>), elektronska pošta posredovana na naslov marjeta.cimerman@siol.net. 10.04. 2002. Osebna korespondenca.
11. Feldblum, Chai R (2001) *The Limitations of Liberal Neutrality Arguments in Favor of Same-Sex Marriage*. V Robert Wintemute in Mads Andenæs (ur.) *Legal Recognition of Same-Sex Partnership: A Study of National, European and International Law*, 55-74. Oxford in Portland, Oregon: Hart Publishing.
12. Grad, Franc, Igor Kavčič, Ciril Ribičič in Ivan Kristan (1996) *Državna ureditev Slovenije*. Ljubljana: Časopisni zavod Uradni list Republike Slovenije.
13. Green, Richard (1997) *The United States*. V Donald J. West in Richard Green (ur.): *Sociolegal Control of Homosexuality: A Multi-National Comparison*, 145-167. New York in London: Plenum Press.
14. Greif, Tatjana (2001) *Nizki start: legalizacija istospolnega partnerstva*. Lesbo: politična, socialna in kulturna revija 13/14, 2-4.
15. Jensen, Steffen (1998) *Denmark*. V International Lesbian and Gay Association (ILGA)- Europe: *Equality for Lesbians and Gay Men: A Relevant Issue in the Civil and Social Dialogue*, 38-41. Brussels, ILGA-Europe.
16. Jetz, Klaus, Nico J. Beger in Uta Chlubek (1998) *Germany*. V International Lesbian and Gay Association (ILGA)- Europe: *Equality for Lesbians and Gay Men: A Relevant Issue in the Civil and Social Dialogue*, 51-56. Brussels, ILGA-Europe.
17. Kaplan B., Morris (1997) *Sexual Justice: Democratic Citizenship and the Politics of Desire*. New York in London: Routledge.
18. Kuhar, Roman (2001) *Mi, drugi: Oblikovanje in razkritje homoseksualne identitete*. Ljubljana: ŠKUC (Zbirka Lambda; 22).
19. Kim, Saskia, Drew Liebert (2001) *A Primer on Civil Unions*, NCLR Publications, <http://www.nclrights.org/publications/pubs/primercivilunions.pdf>, 12.09. 2002
20. Lahey, Kathleen A (2001) *Becoming »Persons« in Canadian Law: Genuine Equality or »Separate But Equal«?* V Robert Wintemute in Mads Andenæs (ur.) *Legal Recognition of Same-Sex Partnership: A Study of National, European and International Law*, 237 -275. Oxford in Portland, Oregon: Hart Publishing.
21. Leonard, Arthur S (2001) *Legal Recognition of Same-Sex Partners Under US State or Local Law*. V Robert Wintemute in Mads Andenæs (ur.) *Legal Recognition of Same-Sex Partnership: A Study of National, European and International Law*, 133-152. Oxford in Portland, Oregon: Hart Publishing.

22. Lund-Andersen, Ingrid (2001) *The Danish Registered Partnership Act, 1989: Has the Act Meant a Change in Attitudes?* V Robert Wintemute in Mads Andenæs (ur.) *Legal Recognition of Same-Sex Partnership: A Study of National, European and International Law*, 417-425. Oxford in Portland, Oregon: Hart Publishing.
23. Mattijssen, Astrid, Mirjam Turksma (1998) *The Netherlands*. V International Lesbian and Gay Association (ILGA)- Europe: *Equality for Lesbians and Gay Men: A Relevant Issue in the Civil and Social Dialogue*, 73-75. Brussels, ILGA-Europe.
24. Merin, Yuval (2002) *Equality for Same-Sex Couples: The Legal Recognition of Gay Partnerships in Europe and the United States*. Chicago in London: The University of Chicago Press.
25. Moerings, Martin (1997) *The Netherlands*. V Donald J. West in Richard Green (ur.): *Sociolegal Control of Homosexuality: A Multi-National Comparison*, 299-312. New York in London: Plenum Press.
26. Mramor, Katja (2001) *Življenjske skupnosti istospolno usmerjenih oseb v nemški in nizozemski pravni ureditvi*. Ljubljana, Pravna fakulteta.
27. Musek, Janek (1995) *Ljubezen, družina, vrednote*. Ljubljana: Educy d.o.o.
28. Richards, David AJ (2001) *Introduction: Theoretical Perspectives*. V Robert Wintemute in Mads Andenæs (ur.) *Legal Recognition of Same-Sex Partnership: A Study of National, European and International Law*, 25-29. Oxford in Portland, Oregon: Hart Publishing.
29. Scappucci, Gioia (2001) *Italy: Walking a Tightrope Between Stockholm and the Vatican: Will Legal Recognition of Same-Sex Partnership Ever Occur?* V Robert Wintemute in Mads Andenæs (ur.) *Legal Recognition of Same-Sex Partnership: A Study of National, European and International Law*, 519-530. Oxford in Portland, Oregon: Hart Publishing.
30. Schimmel, Roland, Stefanie Heun (2001) *The Legal Situation of Same-Sex Partnership in Germany: An Overview*. V Robert Wintemute in Mads Andenæs (ur.) *Legal Recognition of Same-Sex Partnership: A Study of National, European and International Law*, 575-590. Oxford in Portland, Oregon: Hart Publishing.
31. Schöffmann, Karin (1999) *Skupnosti istospolnih partnerjev*. Ljubljana, Pravna fakulteta.
32. Simoniti, Taja (1999) *Življenjske skupnosti istospolnih oseb*. Ljubljana, Pravna fakulteta.
33. Zahle, Henrik (1998) *Official Denmark: Constitution*. The Royal Danish Ministry of Foreign Affairs, <http://www.um.dk/english/danmark/danmarksbog/kap1/1-9.asp>, 15.04. 2002

34. Velikonja, Nataša, Tatjana Greif (2001) *Anketa o diskriminaciji na osnovi spolne usmerjenosti*. Ljubljana: ŠKUC-LL in ILGA- Europe.
35. Waaldijk, Kees (2001) *Small Change: How the Road to Same-Sex Marriage Got Paved in the Netherlands*. V Robert Wintemute in Mads Andenæs (ur.) *Legal Recognition of Same-Sex Partnership: A Study of National, European and International Law*, 437-464. Oxford in Portland, Oregon: Hart Publishing.
36. Waaldijk, Kees (2002) *Alimony*, elektronska pošta posredovana na naslov marjeta.cimerman@siol.net. 02.12. 2002. Osebna korespondenca.
37. Wintemute, Robert (1995) *Sexual Orientation and Human Rights: The United States Constitution, the European Convention and the Canadian Charter*. Oxford in New York: Oxford University Press.
38. Wintemute, Robert (2001) *Conclusion*. V Robert Wintemute in Mads Andenæs (ur.) *Legal Recognition of Same-Sex Partnership: A Study of National, European and International Law*, 759-773. Oxford in Portland, Oregon: Hart Publishing
39. Zupančič, Karel (1993) *Zakonska zveza istospolnih oseb? (razmišljanje v zvezi z nemško sodno prakso)*. *Pravnik*, let. 48, št. 11-12, 547-554. Ljubljana.
40. Zupančič, Karel (1999a) *Predpisi o zakonski zvezi in družinskih razmerjih: uvod*. Ljubljana: Uradni list RS.
41. Zupančič, Karel (1999b) *Družinsko pravo*. Ljubljana: Uradni list RS.

8.2. Intervju

1. Intervju z mag. Tatjano Greif, predstavnico sekcije ŠKUC-LL, Ljubljana, 17.10. 2002.
2. Intervju z dipl. soc. Miho Lobnikom, ustanoviteljem skupine za istospolno usmerjene mlade Legebitra in predstavnikom mednarodne organizacije IGLYO v Sloveniji (International, Gay, Lesbian, Bisexual and Transgender Youth and Student Organization). Ljubljana, 10. 11. 2002

8.3. Medmrežni viri

1. Bund.de, Deutsche Demokratie, Verwaltung der Länder, <http://www.bund.de/Wir-ueber-Uns-Wissen/Deutsche-Demokratie/Verwaltung/Verwaltung-der-Laender-.4425.htm>, 08.04. 2002

2. Bundesrat, Wissenswertes, Funktion, <http://www.bundesrat.de/Wissen/>, 17. 06. 2002
3. Bundesverfassungsgericht, Aufgaben, Verfahren und Organisation, <http://www.bundesverfassungsgericht.de/cgi-bin/link.pl?aufgaben/> , 17.06. 2002
4. Bundesverfassungsgericht, Pressemitteilungen 2002, http://www.bundesverfassungsgericht.de/bverfg_cgi/pressemitteilungen/frames/bvg64-02/, 18.07. 2002
5. Datalounge Online, <http://www.datalounge.com/datalounge/news/record.html?record=2474>, 01.10. 2002.
6. Department of Justice Canada, Publications, Specific Hate Crime Laws, http://canada.justice.gc.ca/en/dept/pub/hmv/hate_23.html, 22.12. 2002
7. EGALE, Egale Fact Sheet: Ontario Same-Sex Marriage Decision, <http://www.islandnet.com/~egale/Ont-Marriage-QandA.htm>, 27.08. 2002
8. EGALE, Press release: Same-Sex Couples Entitled to Equality, <http://www.islandnet.com/~egale/pressrel/990520.htm>, 31.08. 2002
9. EGALE, Press release: Same-Sex Couples have Equal Right to Marry, <http://www.islandnet.com/~egale/pressrel/020712.htm>, 27.08. 2002
10. Eurogay, QueerNews, Der Kampf geht weiter, <http://www.eurogay.de/news/8208.html>, 21.08. 2002
11. ILGA, World Legal Survey, Canada, http://www.ilga.org/Information/legal_survey/americas/canada.htm, 22.08. 2002
12. Institute of Governance, Repatriation and The Charter of Rights and Freedoms <http://learnnet.gc.ca/eng/lrncentr/online/hgw/how-gov1.htm>, 16.04. 2002
13. Institute of Governance, The First Canadian Compromise, http://learnnet.gc.ca/eng/lrncentr/online/hgw/how-gov1.htm#BM1_2, 16.04. 2002
14. Institute of Governance, The Judiciary, http://learnnet.gc.ca/eng/lrncentr/online/hgw/how-gov2.htm#BM2_3_3, 16.04. 2002
15. Institute of Governance, The Legislative Process, <http://learnnet.gc.ca/eng/lrncentr/online/hgw/LegislativeText.htm>, 16.04. 2002
16. Lambda Legal, Criminal Law, State-by-State Sodomy Law, <http://www.lambdalegal.org/cgi-bin/iowa/documents/record?record=275>, 13.09. 2002
17. LSVD, Newsletter, <http://www.lsvd.de>, 20.08. 2002

18. LSVD, Newsletter, <http://www.lsvd.de>, 18.08. 2002
19. LVSD, Ratgeber, <http://www.lvsd.de/ratgeber/index.html>, 18.3. 2002
20. Marriage Project- Hawaii, What is the Scope of Couples' Rights as "Reciprocal Beneficiaries" in Hawaii? <http://members.tripod.com/~MPHAWAII/>), 09.09. 2002
21. Ministry of Foreign Affairs, Government and Institutions, Representative democracy, <http://213.53.163.218/english/Content.asp?Key=451143&Pad=257570,257574,257783>, 15.04. 2002
22. NGLTF, GLBT Civil Rights Laws in the U.S., <http://www.ngltf.org/downloads/civilrightsmap.pdf>, 04.09. 2002
23. NGLTF, Hate Crime Laws in the U.S., <http://www.ngltf.org/downloads/hatemap0601.pdf>, 16.09. 2002
24. NGLTF, Issues, Military, <http://www.ngltf.org/issues/issue.cfm?issueID=19>, 16.09. 2002
25. NGLTF, Second-Parent/ Stepparent Adoption in the U.S., <http://www.ngltf.org/downloads/secondparentadoptionmap.pdf>, 16.09. 2002
26. NGLTF, Specific Anti-Same-Sex- Marriage Laws in the U.S., <http://www.ngltf.org/downloads/marriagemap0601.pdf>, 04.09. 2002
27. Public Agenda Online, Gay Rights, Quick Takes, http://www.publicagenda.org/issues/angles.cfm?issue_type=gay_rights, 17.09. 2002
28. Queer.de, <http://www.queer.de/aktuell/10142213420.html>, 21.03. 2002
29. Queer.de, <http://www.queer.de/aktuell/20010718103141.html>, 21.03. 2002
30. Resi-Online, <http://www.resi-online.de/print/mz08-07-2000b.html>, 14.06. 2002
31. The Ministry of Justice, Fact Sheets, Adoption of a Child in the Netherlands, http://www.minjust.nl:8080/a_beleid/fact/adoptsam.htm, 26.02. 2002
32. The Ministry of Justice, Fact Sheets, Same-Sex Marriages, http://www.minjust.nl:8080/a_beleid/fact/same-sexmarriages.htm, 26.02. 2002
33. The Rights of Same-Gender Couples in the State of Hawaii as "reciprocal beneficiaries", <http://members.tripod.com/~MPHAWAII/RBlaws/couples2.htm>, 09.09. 2002
34. U.S. Department of State, Outline of U.S. Government: A Country of many Governments, <http://usinfo.state.gov/products/pubs/outusgov/ch7.htm>, 18.04. 2002

35. U.S. Department of State, Outline of U.S. Government: The Judicial Branch, <http://usinfo.state.gov/products/pubs/outusgov/ch5.htm>, 18.04. 2002
36. U.S. Department of State, Outline of U.S. Government: The Legeslative Branch, <http://usinfo.state.gov/products/pubs/outusgov/ch4.htm>, 18.04. 2002
37. U.S. Information Agency, Issues of Democracy: How the U.S. Court System Functions, <http://usinfo.state.gov/journals/itdhr/0999/ijde/fine.htm> , 18.04. 2002
38. Windows on Italy, The Administration and the Citizen, <http://www.mi.cnr.it/WOI/deagosti/constitu/const4.html#Characteristics%20of%20the%20Public%20Administration>, 17. 04. 2002
39. Windows on Italy, The Political Apparatus in Society, <http://www.mi.cnr.it/WOI/deagosti/constitu/const3.html#The%20Political%20Apparat%20in%20Society> , 17. 04. 2002

8.4. Pravni viri

1. Državlanski zakonik Zvezne republike Nemčije. V izvirniku: Bürgerliches Gesetzbuch, objavljen v uradnem listu Bundesgesetzblatt III, Nr. 400-2. <http://dejure.org/gesetze/BGB>, 11.12. 2002.
2. Kazenski zakonik Republike Slovenije, št.: 713-01/89-3/22. Objavljen v Uradnem listu RS, št. 63/1994, dne 13.10. 1994, http://www.dz-rs.si/si/aktualno/spremljanje_zakonodaje/sprejeti_zakoni/sprejeti_zakoni.html, 24.10. 2002
3. Zakon o civilnih zvezah. V izvirniku: An Act Relating to Civil Unions, z oznako Act 91 iz leta 2000, <http://www.leg.state.vt.us/docs/2000/acts/act091.htm>, 27. 03. 2002
4. Zakon o delovnih razmerjih, št.: 102-01/89-3/117. Objavljen v Uradnem listu RS, št. 42/2002, dne 15.05. 2002, http://www.dz-rs.si/si/aktualno/spremljanje_zakonodaje/sprejeti_zakoni/sprejeti_zakoni.html, 24. 10. 2002.
5. Zakon o modernizaciji ugodnosti in obveznosti. V izvirniku: Modernization of Benefits and Obligations Act, objavljen v Statutes of Canada, 2000, 12. poglavje, <http://www.canlii.org/ca/as/2000/c12/whole.html>, 28.08. 2002
6. Zakon o odnosu vzajemnih koristi. V izvirniku: Reciprocal Beneficiary Law, z oznako Act 383, 1997 Hawaii Session Laws, vključen v Havajski zakonik, odstavek 572C, http://www.capitol.hawaii.gov/hrscurrent/vol12_ch501-588/hrs572c/hrs_572c.htm, 10.10. 2002

7. Zakon o registriranem partnerstvu. V izvirniku: Lov om registreret partnerskab, 07.06. 1989, št. 372, objavljen v uradnem glasilu Lovtidende A, 1989. Angleški prevod najden na <http://www.civildir.dk/regler/regipartnership.htm>, 26.02. 2002.
8. Zakon o registraciji skupnih gospodinjstev. V izvirniku: Domestic Partner Registration Law, z oznako AB 26, 1999 Statutes, Chapter 588. Vključen v kalifornijski Družinski zakonik, 2.5 odstavek, <http://www.leginfo.ca.gov/cgi-bin/calawquery?codesection=fam&codebody=&hits=20>, 26.02. 2002
9. Zakon o ukinjeni diskriminaciji za istospolne skupnosti: življenjska partnerstva. V izvirniku: Gesetz zur Beendigung der Diskriminierung gleichgeschlechtlicher Gemeinschaften: Lebenspartnerschaft, objavljen v uradnem listu Bundesgesetzblatt Nr.9, Teil I, 22.02. 2001, <http://www.lsvd.de/lpartg/LPartG-pdf.zip>, 21.03. 2002
10. Zakon o varstvu osebnih podatkov, št.: 210-01/89-3/20. Objavljen v Uradnem listu RS, št. 59/1999, dne 23.07. 1999, http://www.dz-rs.si/si/aktualno/spremljanje_zakonodaje/sprejeti_zakoni/sprejeti_zakoni.html, 24.10. 2002
11. Zakon o zaščiti zakonske zveze. V izvirniku: Defense of Marriage Act (DOMA) predstavljen v Predstavniškem domu kot HR 3396 in v Senatu kot S 1740, podpisal ga je predsednik William Clinton dne 21.09. 1996, z oznako Pub L 104 199, 110 Stat. 2419 (1996), [http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c104:H.R.3396.ENR](http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c104:H.R.3396.ENR;)., 06.10. 2002
12. Zakon o spremembah in dopolnitvah kazenskega zakonika RS (Uradni List št. 23/99, objavljen dne 08.04. 1999, http://www.dz-rs.si/si/aktualno/spremljanje_zakonodaje/ustava/ustava.html, 24.10. 2002
13. Zakon o zakonski zvezi. V izvirniku: Bekendtgørelse af lov om ægteskabs indgåelse og opløsning, 09.03. 1999, št. 147, objavljen v uradnem glasilu Lovtidende A, 1999. Angleški prevod najden na <http://www.civildir.dk/regler/MarriageAct.htm>, 26.02. 2002.
14. Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih, št.: 14-634/89. Objavljen v Uradnem listu SR Slovenije, dne 17.04. 1989, prečiščeno besedilo.
15. Zakon z dne 21. decembra 2000, ki dopolnjuje I. knjigo Državlanskega zakonika o odprtju zakonske zveze za osebe istega spola (Zakon o odprtju zakonske zveze). V izvirniku: Wet van 21.december 2000 tot wijziging van Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek in verstand met de openstelling van het huwelijk voor personen van hetzelfde geslacht (Wet openstelling huwelijk). Objavljen v uradni listini kraljevine Nizozemske Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden, 11. januar 2001, št. 9.

Angleški prevod najden na:

<http://athena.leidenuniv.nl/rechten/meijers/index.php3?m=10&c=86&garb=0.3367008720975815>, 26.02. 2002

16. Zakon z dne 21. decembra, ki dopolnjuje I. knjigo Državlanskega zakonika (posvojitev s strani istospolno usmerjenih oseb). V izvirniku: Wet van 21.december 2000 tot wijziging van Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek (adoptie door personen van hetzelfde geslacht). Objavljen v uradni listini kraljevine Nizozemske Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden, 11. januar 2001, št. 10. Angleški prevod najden na: <http://athena.leidenuniv.nl/rechten/meijers/index.php3?m=10&c=87&garb=0.3912542670385031>, 26.02. 2002
17. Ustava Republike Slovenije, št.: 001-02/89-2/75. Objavljena v Uradnem Listu RS št. 33/91, dne 28.12. 1991, http://www.dz-rs.si/si/aktualno/spremljanje_zakonodaje/ustava/ustava.html, 24.10. 2002